

The Journal of
**INTERNATIONAL
SCIENTIFIC RESEARCHES**

ISR

Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi

Year 2016 Volume 1 Number 2

ISSN:2458-8725

The Journal of International Scientific Researches

Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi

Year / Yıl: 2016

Volume / Cilt: 1

Number / Sayı: 2

Editor / Editör

Dr. Salih YILDIZ

Editor-in-chief / Yazı İşleri Müdürü

Dr. Mehmet Hanefi TOPAL

Secretariate / Sekreteryä

Şerife DEMİRELLİ

Contact / İletişim

Gümüşhane Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Bağlarbaşı Mah. 29100 Merkez / GÜMÜŞHANE

Tel: 0456 233 1000 Fax: 0456 233 7553

journalofisr@gmail.com

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/isrjournal/>

© Her hakkı saklıdır. "The Journal of International Scientific Researches" dergisi yılda üç kez yayınlanan bilimsel ve hakemli bir dergidir. Dergide yayınlanan çalışmalardaki görüş ve düşünceler yazarların kendilerine ait olup hiçbir şekilde derginin görüş ve düşüncesi olarak ifade edilemez. Dergideki çalışmalar sadece referans gösterilerek kullanılabilir.

ISSN

2458-8725

The Journal of International Scientific Researches
Science and Advisory Board
Bilim ve Danışma Kurulu

Dr. Bünyamin ER	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dr. Davran YURDASHEV	İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi
Dr. Ekrem CENGİZ	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Fazıl KIRKBİR	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dr. Hans Jürgen KRYSMANSKI	University of Münster
Dr. Hasan ALACACIOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Dr. Hilmi Erdoğan YAYLA	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Dr. İzzet ÖZGENÇ	Gazi Üniversitesi
Dr. Kyung Hyan YOO	William Paterson University
Dr. Mehmet Asif YOLDAŞ	Avrasya Üniversitesi
Dr. Mehmet Ferhat ÖZBEK	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Mohamed EL-HODIRI	Kansas University
Dr. Mukesh CHAUDHRY	Indiana University of Pennsylvania
Dr. Mustafa ÇOLAK	Kamu İhale Kurumu
Dr. Ömer TORLAK	Rekabet Kurumu
Dr. Thomas Li-Ping TANG	Middle Tennessee State University

CONTENTS / İÇİNDEKİLER**Besti Aliyeva 1 - 7****Asan Hizmette Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Uygulanması**

The Implementation of Information and Communication Technologies on ASAN Service

Fatma Okur Çakıcı 8 - 15**Osmanlı'dan Türkiye'ye Siyasal Miras: Türk Siyasal Kültürü Üzerine Bir İnceleme**

Political Legacy From Ottoman Empire to Turkey: A Study on Turkish Political Culture

Gadir Bayramlı 16 - 23**Azerbaycan'da Pamuk Tarımının Geçmişi ve Bugünü**

The Past and Present of Cotton Cultivation in Azerbaijan

Mahmut Savaş Küçük 24 - 34**Asgari Ücretin Tespit Yöntemleri Bağlamında Teorik Tartışmalar ve Bölgesel Asgari Ücret Uygulaması**

Theoretical Discussions on The Minimum Wage in The Context of Determination Methods and Regional Implementation of Minimum Wage

Mehmet Hanefi Topal 35 - 51**Teşvik Politikalarının Gerekçeleri ve Etkinliği: Kuramsal Bir Yaklaşım**

The Justification and Effectiveness of Incentive Policies: A Theoretical Approach

Rıfat Iraz, Ahmet Burhan Çakıcı, Rabia Yılmaz 52 - 67**KOBİ'lerde Organizasyonel Becerilerin Yenilikçilik Performansına Etkisi: Konya İkinci Organize Sanayi Bölgesinde Bir Uygulama**

The Effect of Organizational Skills on Innovation Performance in SME's: An Application on Konya Second Organized Industrial Zone

Sinan Çakır 68 - 75**A Study on The Foreign Elements That Enter into Turkish Through Technological Novelties**

Türkçeye Teknolojik Gelişmeler İle Giren Yabancı Kökenli Sözcükler Üzerine Bir Çalışma

Asan Hizmette Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Uygulanması

The Implementation of Information and Communication Technologies on ASAN Service

Besti Aliyeva¹

ÖZ

Çağdaş dünyada internetin kullanımının hızla artması artık bütün işlemleri teknolojiye yönlendirmiştir. Teknoloji küresel bir olgu haline gelmiştir. Bilgi toplumunun bireyleri ve örgütleri çağdaş zamanda var ola bilmenin ve rekabet ortamı ile baş edebilmenin yolunu bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak elektronik dijitalleşmek olduğunu anlamışlar. Bu yoldan ilerleyerek toplumun genel işleyişinden, gelişiminden ve yaşamında sorumlu olan devletin de yapı olarak bu sistemde yer alması zorunluluk haline gelmiştir.

Bu zorunluluk hali Azerbaycan'da "ASAN Hizmet" modelini oluşturmuştur. Ülkemizde e-devletin bir kolu olan "Asan Hizmet" merkezlerinin yaratılması vatandaşlar için güvenlik, şeffaflık ve rahatlık ortamı yaratmıştır. Makalenin yazılmasında amaç "ASAN Hizmet" in vatandaşlar ve devlet kurumları için nasıl bir katkıda bulunduğunu ve onlar için önemini açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, ASAN Hizmet, E-Devlet, Seyyar Hizmetler, Bilgi ve iletişim teknolojileri

ABSTRACT

Epid increase in the use of Internet technology in the modern world is now directing all operations. Technology has become a global phenomenon. Using the information society of individuals and organizations know to exist in contemporary times and ways to deal with the competitive environment of information and communication technologies have to understand that electronic digitalization. This way of moving on the overall functioning of society, and life, which is responsible for development of the state as well as take part in the system structure has become a necessity.

This is imperative in Azerbaijan "ASAN service" has created the model. In our country, which is a branch of e-government "ASAN Service" security for the citizens of the creation of the center has created transparency and comfort environment. The aim of writing the article "ASAN service" is in for a contribution of citizens and state institutions and to explain the importance for them.

Keywords: Azerbaijan, ASAN services, E-Government, Mobile Services, Information and Communication Technologies

¹ Kıdemli Öğretim Görevlisi, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Türk Dünyası İşletme Fakültesi, İktisat ve İşletme Bölümü, bastiyusifova@gmail.com

GİRİŞ

Son zamanlar gelişmiş ülkelerde “E-Devlet”in oluşturulması demokrasiyi hızla geliştiren önemli etkenlerden biri olarak bilinmektedir. Bu durum devletleri elektronik yapılanma konusunda yeni politikalar üretmeye ve kamu hizmetlerinin sunumunda vatandaşın memnuniyetini sağlayarak devlete olan güvenlerini daha da artıracak projeler geliştirmeye yöneltmektedir. Ülkemizde E-devletin oluşturulması ulusal denetime dayanıyor. Azerbaycan Cumhuriyetinde E-Devletin uygulanması zamanın gerektirdiği önemli ve zaruri devlet biçimidir. Azerbaycan Cumhuriyetinde “E-Devlet” projesi “Elektron Azerbaycan” Devlet Programı çerçevesinde gerçekleştiriliyor. İletişim ve Komünikasyon Teknolojileri Bakanlığı diğer devlet bakanlıkları ile sıkı bir iş birliği yaparak gerekli altyapının oluşturulması ile bağlı faaliyetler gerçekleştiriyor. Artık bu gün Azerbaycan Cumhuriyetinde E-Devlet için gerekli olan alt yapı oluşturulmuştur. Bu alt yapıda önemli adımlardan biri, E-Devletin bir kolu olan “Asan Hizmet” merkezleri yaratılmıştır. Şu anda Asan Hizmet merkezlerinde 9 Devlet kurumu – Azerbaycan Cumhuriyetinin Adalet Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı, Emlak Meseleleri Devlet Komitesi, Devlet Toprak ve Haritacılık Komitesi, Devlet Sosyal Güvenlik Fonu ve Milli Arşiv İdaresi yer almaktadır.

Çalışmada “Asan Hizmet’in” ülkemizde yaratılma tarihi, yaratılmasının amacı, seyyar hizmetler gibi başlıklarla açıklamalar verilmiştir.

ASAN HİZMETE GİDEN YOL

Azerbaycan’da E-Devletin uygulanması, zamanın gerektirdiği önemli ve zaruri devlet biçimidir. Son yıllarda Azerbaycan’da “E-Devlet” projesi “Elektron Azerbaycan” Devlet Programı çerçevesinde gerçekleştiriliyor. (Aliyeva, 2014,s.497)

Ülkemizde E-Devletin oluşturulması ulusal denetime dayanır. İletişim ve Komünikasyon Teknolojileri Bakanlığı bu alanda yapılan çalışmaları koordine etmekle “E-Devlet”in biçimlenmesinde diğer devlet kurumlarıyla sıkı işbirliği yaparak gereken alt yapının oluşturulmasıyla bağlı faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Şunuda belirtelim ki, E-Devlet tüm Sosyal iletişim sistemlerini odaklaştırılarak tek bir merkezden vatandaşların hizmetine sunulması demektir. Cumhuriyetimizde E-Devletin bir kolu olarak oluşturulan “ASAN Hizmet” merkezleri şu anda 9 Devlet kurumu – Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Adalet Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı, Emlak Meseleleri Devlet Komitesi, Gümrük Komitesi, Devlet Muhacir Komitesi, Devlet Toprak ve Haritacılık Komitesi, Devlet Sosyal Güvenlik Fonu ve Milli Arşiv İdaresi’ne verilen 23 değişik hizmet türünü tek ve koordine edilmiş şekilde gerçekleştiren ve bununla da vatandaşlarımıza daha kolay, rahat, şeffaf ve kültürel şekilde hizmet veren kurumlardır. (Aliyeva, 2014, s. 497)

ASAN HİZMETİN TARİHİ

"ASAN Hizmet" merkezleri Azerbaycan Cumhurbaşkanı yanında Vatandaşlara Hizmet ve Sosyal İnnovasyonlar üzere Devlet Ajansı'nın uyumluluğu, Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın 2012 yılı 13 Temmuz tarihli 685 numaralı Kararnamesine dayanarak yaratılmıştır. "ASAN hizmet" merkezleri devlet kurumları tarafından verilen hizmetlerin tek ve koordineli şekilde yürütülmesini sağlayan kurumlardır. Bu merkezlerin faaliyetleri hızlılık, şeffaflık, kibarlık, sorumluluk ve esneklik ilkeleri temelinde kurulmaktadır.

"ASAN HİZMET" MERKEZLERİNİN OLUŞTURULMASINDA AMAÇLAR

"ASAN Hizmet" oluşturulmasında bir kaç amaç vardır. Vatandaşların ek maliyetlerinin ve zaman kaybının azalması, vatandaşlara karşı etik kurallara, nezaketli davranışa uymak, profesyonellik seviyesinin artırılması; devlet yapılarına güvenin daha da güçlendirilmesi gibi amaçları dahil etmek olur. Bu amaçlar

sirasına şeffaflığın artırılması, yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi; elektronik hizmetlerden daha geniş kullanılması; bu alanda yapılan kurumsal reformların verimliliği artırmak gibi önemli maddeleri de ilave etmek mümkündür.

"ASAN HİZMET" MERKEZLERİNDE DEVLET KURUMLARI ÜZERİNE GERÇEKLEŞTİRİLEN HİZMETLER

"ASAN hizmet" merkezlerinde devlet kurumlarının kendisine ait hizmetleri vardır. Bunlar aşağıdaki maddeler şeklinde gösterilmiştir:

- Adliye Bakanlığında, doğumun kayda alınması, ölümün kayda alınması, nikahın kayda alınması ve b. kayıtlar ve noterlik faaliyetleri;
- İçişleri Bakanlığında, kimlik verilmesi ve değiştirilmesi, ümumvatandaş pasaportlarının verilmesi ve değiştirilmesi, ehliyet değiştirilmesi ve mahkumluk hakkında arayışların verilmesi;
- Vergiler Bakanlığında ticari tüzel kişilerin ve vergi mükelleflerinin kaydı;
- Emlak Meseleleri Devlet Komitesinde, konutlar (menziller) üzerinde mülkiyet haklarının devlet kaydına alınması hakkında tapuların (ilk kayıt hariç) verilmesi ve gayrimenkul tasvirine, devlet kaydına alınmış hukuklara ve onların kısıtlanmasına dair devlet reyestrinden arayışların verilmesi;
- Devlet Gümrük Komitesinde, Gümrük beyannamelerinin, gümrük resmileştirilmeleri için belgelerin kabulü;
- Devlet Göç Hizmetinde, yabancılara ve vatandaşlığı olmayan kişilere Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında geçici ve daimi ikamet izninin yanı sıra ücretli çalışma faaliyetlerini gerçekleştirmeleri için çalışma izninin verilmesi;
- Devlet Toprak ve Haritaçekme Komitesinde, Toprak kadastrı bilgileri hakkında arayışların verilmesi;
- Devlet Sosyal Güvenlik Fonu, Emeklilik maaşların tayin edilmesi;
- Milli Arşiv İdaresi, tüzel ve gerçek kişilere arşiv arayışlarının verilmesi;
- Seferberlik ve Askeri Hizmete Çağrı üzere Devlet Hizmetinde, Yerleşim yeri üzere kayıt alındığı veya kayıttan çıkarıldığı durumlarda çağırışçıların ve askeri görevli vatandaşların askeri kayıta alınması ve askeri kayıttan çıkarılması;
- Fonksiyonel yardımcı hizmetlere ise Banka, Sığorta, Hükuk ve diğer hizmetleri dahil etmek olur.

SEYYAR HİZMETLERİ

Vatandaşın kanunda öngörülen şekilde ve ödeniş yapılmakla kendi iş veya yerleşim yerini terk etmeden hizmetlerden yararlanması demektir. Dolayısıyla, hizmetin gerçekleştirilmesi için talep edilen belgeler ve hizmetin sonucu olarak vatandaşa verilmesi gereken belgeler onun konut veya iş yerinde teslim alınabilir ve tahvil verilebilir. Sadece dışarıdan bakım ve yardıma ihtiyacı olan engelliler ve sağlık imkanları kısıtlı çocuklar için seyyar hizmetler ilave ücret yapılmadan gerçekleştirilir. (Aliyeva, 2014, s.502) "Seyyar hizmet" in hayata geçirilmesinin temel amaçları sırasına aşağıdakileri ilave etmek olur:

- Devlet hizmetlerinin vatandaşlara daha rahat, yeni ve modern yöntemlerle tanıtımı;
- Devlet hizmetlerinin vatandaşlar için elçatanlığının temin edilmesi;
- Vatandaş memnunluğunu sağlamak.

Tüm bu amaçlara ulaşmak için "ASAN hizmet" merkezlerinin tesis edilmediği bölgelerdeki nüfusa hizmetlerin ulaştırılması ve merkezlere gelmeden vatandaşların hizmetlerden yararlanmalarının sağlanması planlanmaktadır. Seyyar hizmetin içeriğine Situasiya Merkezi, Operatörler, Seyyar hizmeti otobüsü, Seyyar hizmeti otomobili, Seyyar hizmet çantası dahildir.

OTOMOBİLLER ARACILIĞIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÜCRETLİ SEYYAR HİZMET

Otomobiller aracılığıyla gerçekleştirilen ücretli seyyar hizmet "ASAN hizmet" merkezinde gösterilen tüm hizmetleri kapsar. Seyyar hizmetlerin çalışma prensibi maddeler şeklinde aşağıdaki gibi sıralaya biliriz:

- Vatandaşın internet sitesi, "108" Çağrı hizmeti veya doğrudan ASAN Merkezi'nde seyyar hizmetle ilgili başvurusu (hizmet talebi) kabul edilir;
- Seyyar hizmet talepleri merkezleştirilmiş olarak aynı gün en yakın "ASAN hizmet" merkezinin seyyar operatörler grubuna ötürülür;
- Seyyar hizmet operatörü bir iş günü içinde sifarişçi ile iletişim sağlayarak, onun talep ettiği hizmete uygun olarak hazırlayacağı belgelerin listesini verir ve hizmetin gerçekleştirilmesi süreci hakkında anlaşmaya gelir;
- Sifarişçiler onlara belirtilen süreye uygun olarak arzu ettikleri adreste Seyyar Servis Grubu ile görüşüyor ve belgeleri ve ödeme belgesini sunar;
- Gerekli hizmet üzere belge hazırlanır ve ilgili adreste müşteriye sunulur.

OTOBÜSLER VE DİĞER SEYYAR HİZMET ARAÇLARI İLE GERÇEKLEŞTİRİLEN SEYYAR HİZMET

Otobüsler ve diğer seyyar hizmet araçları ile gerçekleştirilen seyyar hizmet bölgelerde nüfusun "ASAN hizmet" merkezinde gösterilen hizmetlerden yararlanabilmesi için teşkil olunur. "ASAN hizmet" merkezinde çalışma prensibi aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Bölgelerde hizmetin hayata geçirileceği mekanlar ve günler belirlenir;
- Seyyar hizmeti edecek iki küçük hacimli otomobil vatandaşların bilgilendirilmesi amacıyla Baküden belirlenmiş uygun araziye yola düşüyor;
- İritutumlu otobüsler uygun bölge ve kasabalara yollanır ve hizmetlerin doğrudan gerçekleştirilmesi için öngörülen özel mekanlarda yerleştirilir;
- Vatandaş bu özel yerlere gelmekle Seyyar merkezde kurulmuş elektronik nöbbe sistemi aracılığıyla kayıtdan geçiyor, otobüslerde yerleştirilmiş uygun pencereye yaklaşıyor ve gerekli belgeleri seyyar operatöre sunuyor;
- Seyyar hizmet operatörü sunulmuş ilk belgelerin kanuna uygunluğunu ve bütünlüğünü denetler ve vatandaşa yerinde hizmet eder;
- Eğer belgenin yerinde verilmesi mümkün olmazsa, vatandaşın belgeleri hizmeti gerçekleştiren ilgili devlet kurumunun yerel temsilciliğine gönderilir ve vatandaş sonraki prosedürler hakkında ayrıntılı bilgilendirilir.

KENDİNE HİZMET

Kendine hizmet deyince merkezlerde daim internete açık olan bilgisayarlar aracılığıyla vatandaşların her türlü elektronik hizmetlerden yararlanmak imkanı kastediliyor. Bilgisayarı olmayan vatandaşlar mevcut elektronik hizmetlerden yararlanmak için "ASAN hizmet" merkezlerine gelip daim internete açık bilgisayarlardan kullanabilirler. Ayrıca devlet kurumlarının siteleri aracılığıyla gösterilen elektronik hizmetlerden kullanmakta güçlük çeken vatandaşlar "ASAN hizmet" emektaşlarının yardımından yararlanabilir. Halihazırda tüm "ASAN hizmet" merkezlerinde özüne hizmet bölmeleri faaliyet göstermektedir.

Hizmetler arasında "Çağrı" Merkezleride önemli röle sahiptir. "Çağrı" Merkezi aracılığıyla vatandaşlar merkeze gelmeden internet veya telefon aracılığıyla tüm hizmet türleri, talep edilen belgeler hakkında bilgi alabilir, nöbbe tuta, merkezin faaliyetleri ile ilgili önerilerini bildirebilir. "Çağrı" merkezi aynı zamanda video kabul aracılığıyla vatandaşlara bilgi hizmetini gerçekleştirmektedir. (Aliyeva, 2014, s.502)

ASAN HİZMETİN YARATTIĞI BİR TAKIM SORUNLAR

Aslında belirtmeliyiz ki, bu özellikler şimdilik Azerbaycan bölgesi için yeni kabul edilebilir, dünya deneyiminde ise bu işlemler çok gelişmiş Amerika, Türkiye, Japonya vb. ülkelerde çoktan uygulamaya başlamıştır. (Aliyeva, 2014, s.503)

Öyle ki, gelişme beraberinde iyi yönleri getirdiği gibi, eksiklikleri, altyapının oluşturulması sürecinde dikkate alınmayan bazı yönleri de getiriyor. Öyle ki, kanaatimce, herhangi bir yeniliğin uygulamasından önce onun bazasının oluşturulması önemli şarttır. Azerbaycan'da da bu işlemlerin uygulanması, genel gerçekleşmesi için baz oluşturulsa da, bir takım hususlar dikkate alınmamıştır. Öyle ki, "ASAN Hizmet" in gösterdiği hizmet alanlarının çokluğu onun geniş operasyon yapısını kapsadığını göstermektedir. Buraya çeşitli devlet yapılarının hizmet işlemlerinin dahil olduğunu gördük. Aynı yapıların göreceği işlemlerin "ASAN hizmet" tarafından gerçekleştirilmesi süreci ülkede zaten çok olan işsizliğin artmasına, uzun yıllar o yapılarda çalışmış orta yaşlı neslin işsiz kalmasına götürüyor. Aynı etkinliklere genç neslin katılımı ise meselenin daha da zorlaşmasına neden olur. Eğer yenilik herhangi bir ülkenin gelişmesini, veya refahını bekliyorsa, zennimizce, bu yönlerini de dikkate alınması önemli ve güncel meselelerden biri olarak gündeme gelmelidir. Çünkü bu, ister istemez yıllarla faaliyet gösteren bazı hizmet alanlarının kapatılması ve bu yapılarda çalışanların ise işsiz kalması demektir. (Aliyeva, 2014, s.503)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşmeyle beraber dünya düzeni değişmiş, bu değişim bütün ülkeleri tamamen etkisi altına almıştır. Hemen her alanda kendini hissettiren bu durum büyük bir dönüşüm sürecinin de başlangıcı olmuştur. Dönüşüm sürecinin en önemli parametresi olan "bilgi", köklü değişimlere neden olabilen bir güçtür. Çünkü bilgi her şeyi ikame etmektedir. Onu etkin bir şekilde kullanabilen toplumlar, artık sanayi ötesi toplum veya bilgi toplumu olarak adlandırılmaktadır. Bilgi toplumuna dönüşüm süreci, sanayi toplumuna geçiş sürecine göre daha hızlı olmuştur. Bu toplum, bilgi teknolojilerinden etkin biçimde yararlanmasını bilen, aktif ve edilgenlikten kurtulmuş toplumdur. İnsan ve toplum hayatının her türlü işleyişini etkileyen bilgi ve iletişim teknolojileri, ülkelerin kamu yönetimlerinin işleyişinde de giderek artan bir biçimde ve kaçınılmaz olarak kullanılmaktadır. Bununla beraber kamusal taleplere daha hızlı cevap verme yeteneği ile donatılmış bir devlet yapılanmasına ihtiyaç duyulmuştur. İhtiyaç duyulan bu yeni devlet anlayışı bilgi toplumu üzerine inşa edilen e-devlet şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla bu ihtiyaç ve dönüşüm içinde, vatandaş, işletme ve kamu çalışanları arasında iletişim ve düzenlemeyi sağlayan devlete büyük sorumluluk ve görevler düşmektedir. Hem vatandaşlar hem de işletmeler bazında bilgi toplumuna dönüşüm ve rekabette üst sıralarda yer alabilmek için devletin vatandaşlarına daha etkin ve hızlı bir hizmet sağlarken, işletmelerin ise bürokratik işlemlerini olabildiğince hızlandırması gerekmektedir. Bu çalışmada ise, bilgi toplumunun bir parçası olan e-devlet kavramının uygulama alanları, işleyişi ve kamu yönetimine etkileri araştırılmıştır.

Özellikle Azerbaycan gibi gelişmekte olan ülkelerin E-Dönüşüm için yapması gereken çalışmaların listesi, gelişmiş ülkelere göre biraz daha uzundur. Ülkemizin E-Devlet uygulamaları konusunda başarılı ülkeler arasına girebilmesi için yapılması gereken çalışmalar, tamamlanması gereken altyapı eksiklikleri mevcuttur.

Ülkemizde E-Devlet ile ilgili tüm çalışmalar belirli bir plan ve program dahilinde yürütülmelidir. E-Devlet uygulamaları açısından yatırım maliyetlerinin yüksekliği de ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik yapıdaki bozukluklar ve dengesizlikler E-Devlet projeleri için ihtiyaç duyulan yatırımların yapılabilmesine ciddi anlamda engel teşkil etmektedir. Ekonomik zorluklar göz önünde bulundurularak, projeler titizlikle hazırlanmalı ve kararlılıkla uygulanmalı, yatırımlar dikkatle planlanmalıdır.

Azərbaycan'da kamu kurumlarında çalışan personelin bilgi ve iletişim teknolojileri konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip oldukları da söylenememektedir. Kamu personelinin, işlerini kaybetme korkusu, E-Devlet uygulamalarına sahip çıkmamaları gibi bir durumu söz konusu edecektir. Bu engelin aşılması için hizmet içi eğitimler aracılığıyla kamu çalışanlarına değişikliğin gerekliliği ve yöntemi açıklanarak, kendilerini güvende hissetmeleri sağlanmalıdır. E-Devlet projelerinin kamu çalışanları tarafından bilinmesi ve desteklenmesi, uygulamaların başarısı açısından hayati önem taşımaktadır.

Ülkemizde E-Devlet uygulamaları konusuna toplumsal açıdan bakıldığında ise; konunun çok daha farklı boyutları ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde E-Devlet uygulamalarının yaygınlaşması bilgisayar ve internet kullanımı ile doğru orantılıdır. Bunun için ülkemizde mevcut haberleşme altyapısı iyileştirilmeli, internet kullanımı ucuzlatılmalı ayrıca vatandaşların E-Devlet hizmetlerinden belki de ücretsiz yararlanabileceği işlem merkezleri kurulmalı, vatandaşlar E-Devlet'in sunduğu teknik imkanlardan kullanmaya özendirilmelidir.

Sonuç olarak, bu çağın en önemli uygulama aracı olan bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin ve verimli kullanarak yapısal dönüşümü sağlamak gerektiğini unutmamalıyız.

KAYNAKÇA

- Ince, Murat. (2001). "Elektronik Devlet, Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar", Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- Kırçova, İbrahim. (2003). "E-Devlet Uygulamaları ve Ekonomiye Etkileri", İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2003-38, İstanbul
- Aliyeva, Besti. (2014). "E-Dövlətin Zərurəti, Azərbaycan Respublikasında Bunun Tətbiqi və Qarşıya Çıxan Bir Sıra Problemlər", 12. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Kazan/Tataristan, ss. 497-505.
- Ateş, Orhan. (2009). "Katılımcı Demokrasi ve E-Devlet Uygulamalarının Türkiyede Demokratik Yönetime Etkileri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Azərbaycan Respublikası Rəhbərlik və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi, (2015). "Elektron Hökumət Büllütəni", Bülleten No: 26
- Meydanlı, Mehmet. (2010). "E-Devlet ve Türkiyede E-Devlet Uygulamalarının Kamu Hizmetleri Üzerindeki Etkisi: İçişleri Bakanlığı Mernis Uygulaması", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,
- Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, İnformasiya Cəmiyyəti, "Əhəlinin İnternetdən İstifadəsi", Erişim tarihi: 8 Şubat 2015 http://www.stat.gov.az/source/information_society/
- Eryılmaz, Hakan. "E-devlet Nedir?", Erişim tarihi: 21 Kasım 2014. <http://e-devlet.nedir.com/#ixzz3E7Hveg5m>
- Aliyev, Etibar. "Yüksək Texnologiyaların Dərin Humanist İzləri", Erişim tarihi:10 Şubat 2015. <http://bizimyol.info/news/36706.html>
- Karasoy, Alpay. "E-Devlet Uygulamalarının Hizmet Kalitesine Etkileri", Erişim tarihi: 21 Kasım 2014. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/selcuksbmyd/article/viewFile/5000084531/5000078622>
- Quliyeva, Vüsalə. (2013). "“Elektron Hökumət” Azərbaycanın Uğurlu İnkişafına Xidmət Edir", Palitra (gazete), Erişim tarihi: 8 Şubat 2015 <http://palitraneews.az/news.php?id=11219>
- Mehdiəliyev, Ağamehdi. (2013). "Respublikada Elektron Hökumət Təşəbbüsləri və Onların Həyata Keçirilməsi Yolları", Palitra (gazete), Erişim tarihi: 8 Şubat 2015 <http://palitraneews.az/news.php?id=11314>
- Məmmədova, Xəyalə. "Azərbaycanda E-hökumətin Tətbiqi Prosesində Mövcud Vəziyyətin Analizi, Yaranan Problemlərin Beynəlxalq Təcrübə Əsasında Həlli Yolları və Təkliflər", Erişim tarihi: 8 Şubat 2015

-
- <http://dspace.khazar.org/jspui/bitstream/123456789/3014/1/1> e-gov,for
compet..pdf
- “E-Devlet Nedir?”, Erişim tarihi: 21 Kasım 2014. <http://edevlet.nedir.com/#ixzz3E7GmxsA0>
- “Elektron Hökumət Haqqında Ümumi Məlumat”, Erişim tarihi: 8 Şubat 2015
<https://www.e-gov.az/az/content/read/2>
- “Elektron Hökumət Portalı Yeni İnkişaf Mərhələsinə Qədəm Qoyur”, 2014 Erişim
tarihi: 8 Şubat 2015. <http://www.rabita.az/az/c-media/xeberler/details/339>
- “Elektron Hökumət”, Erişim tarihi: 8 Şubat 2015. <http://www.rabita.az/az/c-layiheler/elektron-hokumet/>
- Erişim tarihi: 5 Mayıs 2015 <http://asan.gov.az/az/content/index/145/haqqimizda>
(10)
- Erişim tarihi: 11 Nisan 2015 <http://www.asan.gov.az/az/content/index/201/>

Osmanlı'dan Türkiye'ye Siyasal Miras: Türk Siyasal Kültürü Üzerine Bir İnceleme

Political Legacy From Ottoman Empire to Turkey: A Study on Turkish
Political Culture

Fatma Okur Çakıcı¹

ÖZ

Siyasal kültür, bir toplumda kültürün bir alt ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür, bir toplumun yüzyıllar boyunca diğer toplumlardan farklı olarak geliştirdiği gelenek, görenek, örf, adet ve tutumlar olarak düşünöldüğünde, siyasal kültür ise, bir toplumun siyasal olarak diğer toplumlardan farklı olarak geliştirdiği kültürel unsurları ifade etmektedir. Dolayısıyla, siyasal kültürün oluşumu da yüzyılları alabilmekte ve değişim geçirmesi ise zor olabilmektedir.

Türk siyasal kültürüne bakıldığında, Osmanlı'dan kalma izler taşıdığını görebilmek mümkündür. Hatta daha da geriye götürerek Selçuklulara kadar dayandırılabilir. Çünkü her ne kadar Cumhuriyetin kurulmasıyla yeni bir devlet inşa edilmeye çalışılmışsa da, kültürel ve özellikle siyasal kültürel anlamda büyük bir değişim gerçekleştirmek zor olmuştur. Dolayısıyla, Türk siyasal kültürünün temeli araştırılırken, Osmanlı siyasal kültürünün incelenmesinden başlamak daha doğru olacaktır.

Bu çalışmada Türk Siyasal kültürünün temel özellikleri, bu özelliklerin taşıdığı nitelikler ve bu özelliklerde Osmanlı'nın yansımaları araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Türkiye Cumhuriyeti, Siyasal Kültür

ABSTRACT

Political culture, emerges as a sub-element of the culture of a society. Culture of a society as distinct from other communities that developed for centuries, traditions, customs, traditions and attitudes are concerned, as far as the political culture of a society different from other societies that has developed refers to political as well as cultural elements. Therefore, the formation of political culture can take in the passing centuries and may have to change.

When looking at the Turkish political culture, it is possible to see that it carries traces dating from the Ottoman Empire. Even more, taking traced back to the Seljuks. Because although it was attempted to construct a new state in the establishment of the Republic, it has been difficult to realize a big change in the sense of cultural and political culture in particular. Therefore, investigating the foundation of the Turkish political culture, it would be more appropriate to begin the examination of the Ottoman political culture.

In this study, the basic features of Turkish political culture, qualities inherent in these properties and these properties have been investigated in the Ottoman repercussions.

Keywords: Ottoman Empire, Republic of Turkey Political Culture

¹ Yrd. Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

SIYASAL KÜLTÜR

Her toplum, kendi siyasal sisteminin nasıl çalıştığını içeren norm ve değerlerini kendi halkına aktarmaya çalışır. Siyasal sistemler hakkındaki bu inançlar, semboller ve değerler bir ülkenin değerine göre değişen siyasal kültürüdür (Roskin vd., 2013: 143). Bir ülkenin siyasal ve kültürel anlamda diğer ülkelerden farklılaşmasını sağlayan, “bireylerin ve grupların siyasal duruş ve tavırlarını ve genel olarak tüm siyasi pratikleri bir biçimde şekillendiren, insanların siyasal olana ilişkin olarak sahip oldukları değerler, ritüeller, semboller ve inançlar bütünü”(Türköne: 2006: 223) olarak tanımlanan siyasal kültür, toplumun kültürel yapısının da bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte siyasal kültür her ülkeye göre farklılık gösteren bir unsurdur. Ülkelerin toplumsal, kültürel, sosyal, ekonomik durumuna göre siyasal kültürleri biçimlenmektedir.

Toplumun üyeleri arasında var olan, paylaşılan ve zamanın geçmesine rağmen geçerliliğini koruyabilen değerler, normlar ve gelenekler olarak nitelenen siyasal kültür, o ülkenin siyasi kurumlarının işleyişine yön veren temel ilkeler, değerler ve normlar olarak tanımlanabilir (Sampson, 1987’den akt.Efegil, 2012: 191). Bu ilkeler, zaman ilerlemiş olsa bile temelde özelliklerini koruyarak, devam eden nitelik taşımaktadırlar.

Siyasal kültür yazılarına temel teşkil eden en önemli araştırma Almond ve Verba tarafından 1958-1963 yılları arasında A.B.D., İngiltere, Almanya, İtalya ve Meksika’da yürütülmüştür. Elde edilen veriler ışığında üç tür siyasal kültür tipi elde edilmiştir. Bunlar; yöresel (mahalli kültür, uyrukluk kültürü ve katılımcı siyasal kültür olarak nitelendirilmektedir. Yöresel kültür köy, klan, kabile gibi ulusal bir kültürün bulunmadığı, yerel siyasal kültürlerin birbirlerine eklenmesiyle oluşmaktadır. Uyrukluk kültürü ve katılımcı siyasal kültür ise ulusal kültürün iki biçimidir. Uyrukluk kültüründe sistemin üyeleri sistemin farkındadır ancak sisteme katılmazlar, katılımcı siyasal kültürde ise yurttaşlar çeşitli yollardan sisteme katılım faaliyeti göstermeye çalışırlar (Duverger, 2007: 89-90). Osmanlı İmparatorluğunun bu açıdan değerlendirilmesi yapıldığında ise yöresel kültürel özellikleri gösterdiği söylenmektedir (Durdu, 2013: 16).

Eski sosyal, ekonomik ve psikolojik bağların aşınması veya yıkılması, insanların yeni sosyalleşme ve davranış örüntülerini kabul etmeleri süreci olarak nitelenebilecek olan sosyal mobilizasyon sonucu siyasal kültürler de kendi içinde değişime uğrayabilmektedir (Huntington ve Dominguez, 1975: 34). Her ne kadar nesilden nesile aktarılan, sürekliliği olan, yavaş ta olsa değişebilen bir nitelikte de olsa, siyasal alanın açıklanmasında siyasal kültür tek başına yeterli bir unsur olmamaktadır. Ancak bir toplumdaki siyasal kurum, davranış ve pratiklerin açıklanmasında uygun bir analiz aracı olarak değerlendirilebilir (Türköne: 2006: 231).

Bu noktadan hareketle, Osmanlı Siyasal Hayatını etkileyen ve ardından, Türk Siyasal Kültürüne sirayet etmiş siyasal kültür unsurlarına değinilecektir.

Osmanlı Siyasal Kültürünün Özellikleri

Bir toplumun siyasal kültüründen bahsederken, o toplumun öncesine ait siyasal kültürel değerlerin de bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türk siyasal kültürünün temel niteliklerinin ortaya koyabilmesi için, Osmanlı temelleri üzerinde inşa edilen kültürün de tanımlanması gerekmektedir. Türk siyasal kültürüne bir takım izler bırakan Osmanlı siyasal kültürü özellikle son dönemleri itibariyle bir takım özellikler taşımaktadır. Temel olarak 5 maddeden oluşan özellikler ise (Niray ve Deniz, 2009: 65-68):

- Batı’da demokrasiyi ortaya çıkaracak olan modernleşme büyük ölçüde sermaye birikiminin sonucu olarak ortaya çıkarken, Osmanlı İmparatorluğu’nda sermaye birikimini sağlayacak koşullar oluşmamıştı.
- Batı’da meydana gelen gelişmelere, Osmanlı ayak uyduramamış, Batı’da ortaya çıkan Liberalizm, Milliyetçilik, ve ulus kavramları yerine, devleti kurtarmak adına bazı siyasal akımlar ortaya çıkmıştır.

• Batı demokrasisini gerçekleştiren şehirli nüfus Osmanlı'da nitelik ve nicelik olarak yeterli değildi.

• Türkiye'de siyasal kültürün oluşması Avrupa'dan çok sonraları olmuştur. Egemenlik tanrısal bir güç olarak görülmekte ve devlet, padişah ve tebaa olarak ayrılmaktaydı.

• Anayasal hareketler Batı ile kıyaslandığında, çok geç ve sınırlı bir çerçevede gerçekleşmiştir.

“Her toplumun bir merkezi vardır”. Ancak, toplumların merkezleri oluşturulurken kullanılan malzeme farklılık göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezine baktığımız zaman; karmaşık ve incelmış bir kurumlar şebekesine dayalı uzun ömürlü bir nitelik göstermektedir (Mardin, 1986: 109).

Osmanlı toprak düzeni de patrimonyal özellik göstermekteydi. Bütün ülke tek bir mülk olarak kabul edilmekte ve sahibi ise Sultan olarak görülmekteydi. Devlet yapısı padişahın kişisel siyaset anlayışı ve yönetim tarzına dayanmakta ve dolayısıyla kuvvetler ayrılığı ilkesi bulunmamaktaydı (Heper, 1977: 59). İktidarın, tüm devletin hatta halkın dahi sahibi padişah olarak görülmekteydi.

Bürokratik bir devlet özelliğine sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nun en belirgin özelliklerinden bir tanesi merkez ve çevre arasındaki mesafedir. Çevreden bağımsızlığı ve buna paralel olarak geliştirdiği özerkliği, devletin, kendine şahsına özgü örgütlenme ve yapılanma biçimini ortaya çıkarmıştır (Çaha, 2000: 146-147). Osmanlı İmparatorluğuna baktığımız zaman en baştan itibaren merkezi bir yönetim kurma eğiliminde olduklarını görmekteyiz (Heper, 2011: 10).

Osmanlı'da kurumsallaşmanın yapısına bakıldığı zaman, mali kaynakları kolayca çevreden merkeze aktarabilmiş ve başarılı savaşlar yapabilmiş iyi örgütlenmiş bir yönetim ile karşılaşmaktadır (Heper, 2006 :16). Merkez-çevre modeline göre yönetici “merkez” ile yönetilen “çevre” arasında karşılıklı bir çıkar konumlandırması, bu konumlandırmanın bazen uzlaşıya bazen de çatışmaya dönüşmesi söz konusu olmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda merkezi simgeleyen devletle, çevreyi temsil eden halk birbirinden kopuk olmuştur (Akyol, 2013: 398). Osmanlı'nın “saray” ve “taşra” kültürü olarak iki farklı kültür tipinden bulunması, merkez ve çevre ayrımının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu ikili sınıf yapısı iki farklı hayat biçimini oluştururken, siyasal, toplumsal ve ekonomik yapı bu denge üzerine kurulmuştur (Durdu, 2013: 59).

Toplumsal düzen açısından değerlendirildiğinde Osmanlı kapalı bir hayat süren, belirli hukuki, mali görevleri olan, eğitim ve sosyal yardım gibi bazı toplumsal sorunları kendi içinde çözmeye çalışan cemaatlere dayanmıştır (Ortaylı, 1998: 146).

Osmanlı İmparatorluğu'nda 16. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ilk yıllarına kadar olan dönem merkezi yönetimden yarı feodal yönetime doğru bir kayış olarak nitelendirilmektedir. Bu değişimle, çevrenin daha çok özerklik kazandığı savunulmaktadır. Ayrıca 19. yüzyılda yapılan düzenlemelerle merkez ve çevrede kurulan konseyler bu değişimin önemli özellikleri olarak sayılmaktadır (Heper, 2011: 15). Her ne kadar modernleşme ve düzenleme çabalarına girildiyse de, bu girişimler merkezin devlet anlayışı ve çevreye karşı tutumunun değişmesi yönünde değil, aksine merkezin güçlendirilmesine yönelik tutumları içermekteydi (Heper, 2006: 76).

Osmanlı siyasal kültüründe var olan önemli bir özellik, pazar kökenli değerler olmak yerine, statü eksenli değerlerin gelişmiş olmasıydı. Bu durum, merkeziyetçi bürokratik siyasal yapılanmanın bir göstergesi olarak nitelendirilmektedir (Çaha, 2000: 153).

Otoritenin merkezi değerler sistemi ile olan ilişkisi “merkez-çevre” kuramının anahtarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Otorite bir düzen aracıdır ve merkezi değerler sistemi, otoriteye karşı rızayı ve olumlu tavrı içinde bulundurmaktadır (Türküne: 2006: 233). Otorite de bu rızadan beslenerek hükümlerini faaliyete geçirir.

Osmanlı'da devletin kurumsallaşmasının artmasıyla birlikte merkeziyetçi bürokratik bir yapıdaki gelenek ortaya çıkmıştır. Bu gelenekle birlikte merkeziyete karşı olabilecek güç odaklarına hiçbir şekilde izin verilmemiştir (Çaha, 2000: 150). Osmanlı'da devlet, mümkün olduğunca çevresel kesimlere sivil toplum veya benzer bir statü yüklemeyi düşünmemiş ve bu kesimlerin devlet yönetiminde rol oynamalarına müsaade etmemiştir (Heper, 2006: 70). Her ne kadar sivil toplum ruhuna hizmet edecek unsurlar bulunsa da (lonca, ahi, ayan), bunların tam anlamıyla sivil toplumu yansıtmadığı söylenebilir. Tarih boyunca devlete organik bağlarla bağlanmış olan Türkler, solidarist doktrinleri kolayca benimsemişler ve devlete karşı olan herhangi bir muhalefeti kabul edememişlerdir (Çaha, 2000: 151). Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında neden sivil toplum kültürünün Osmanlı'da gelişmemiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türk Siyasal Kültürü

Yeni kurulan devletin bir öncekinden farklı özelliklerde olması gerekmektedir. Her ne kadar Osmanlı'dan izler taşısa da bir takım değişikliklerin gerçekleştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Cumhuriyet döneminin en önemli iki unsuru devlet ve ulustu. Devlet anlayışı Alman geleneğinden, ulus anlayışı ise Fransız ihtilali ile ortaya çıkan "milli egemenlik" ve sonrasında "halk egemenliği" kavramlarına dayanmaktaydı (Çaha, 2000: 192-193).

Yeni kurulan Cumhuriyetle, padişahın kişiliğinden ayrı bir devlete ihtiyaç vardı. Devlet artık "halkın devleti" olmalıydı. Bu yüzden egemenliğin kayıtsız şartsız millet ait olması düşüncesi hakim oldu (Heper, 2006: 95). Yeni devleti oluşturan kadro çoğunlukla itihatçı gelenekten gelen bürokratlardan oluşmaktaydı ve kendilerine özgü olan temellerin yer bulması konusundaki eğilimleri ve toplumu modernleştirmek için uyguladıkları yöntemler de son dönem Osmanlı modernleşme çabalarında olduğu gibi dayatmaya dayanan bir düşünce şeklinde uygulanmıştır. (Uygun, 2014: 304). Bunun yanında devlet ve siyaset yapma ile ilgili konular Cumhuriyet tek partili döneminde Osmanlı'da olduğu gibi sınırlı bir zümrenin tekelinde bulunmakta ve toplumsal zeminden yoksun bir karakter göstermekteydi (Durdu, 2013: 76).

Yeni kurulan devlet için yapılacak olan reformların etkili olabilmesi adına yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşmesi gerekmektedir. Ayrıca, Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren siyasetteki etkisinin yoğun olmasından dolayı ordunun siyasetin dışında kalması düşüncesi Atatürk tarafından düşünülen noktalardan bir tanesiydi (Heper, 2006: 98-101).

1923-1950 arası dönem Türkiye'de Cumhuriyetin kurulmasından çok partili siyasal hayata geçiş arası dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde, Cumhuriyet kurulmuş, devrimler gerçekleştirilmiş ve resmi ideoloji biçimlendirilmiştir. Ayrıca, imparatorluktan modern bir ulus devlete geçiş için gerekli siyasal, toplumsal ve ekonomik girişimlerde bulunularak, modernleşme hareketleri hızla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Durdu, 2013: 81). Yine bu dönemde demokrasi adına her ne kadar çok partili hayat denemesi olduysa da bu girişimler başarıyla sonuçlanamamıştır. 1928 yılında "Devletin Dini İslamdır" ibaresinin Anayasa'dan kaldırılmasıyla birlikte Osmanlı'nın aksine seküler bir devlet ve yönetim anlayışı benimsenmiştir.

1950 yılında Demokrat Parti iktidarıyla devlete ağırlık veren yönetim şekline, topluma ağırlık veren bir siyasal sisteme geçiş yapılmıştır. Türkiye'de demokratik rejimin şekillenmesi ve yönelimin farhlaşmasında, siyasetin merkez güçlerin tekelinden çıkarak çevre güçlerin de katılımına açılmasında Demokrat Parti büyük rol oynamıştır (Durdu, 2013: 114-117).

Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi tarihine bakıldığında özellikle 1960'lara kadar iki ayrı cephenin varlığını görebilmek mümkündür. Bunlardan ilki, batılılaşma ve devletçiliği ön planda tutan "devletçi seçkinciler" ile, bu cepheye tepki olarak ortaya çıkan ve ekonomik ve siyasal anlamda liberalizm düşüncesini savunan "gelenekçi muhafazakar"lardır (Niray, Deniz, 2009: 72).

27 Mayıs 1960 yılında hükümete yönelik yapılan darbe ile Türkiye’de çok partili hayat sonlandırılmış oldu. 1950 sonrasında şartlarına yönelik olarak gerçekleştirilen darbenin ardında hazırlanan 1961 Anayasası ile Anayasa Mahkemesi ve Milli Güvenlik Kurulu’nun oluşturulması vesayetçi siyasal kültürün devamını sağlayan yapının kesintiye uğramadığının birer göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Durdu, 2013: 120-121).

1980 öncesi dönemde 60’lardan itibaren siyasal dinamiğin sağ ve sol hareketlerin farklılaşması ve hatta 70’lerden sonra birbirleriyle çatışması söz konusu olmuştur (Göle, 2014: 560). 12 Mart 1971’de Türkiye’de ikinci kez yaşanan askeri müdahale sonucunda demokrasiden otoriter yönetime geçilmiş oldu (Akıncı, 2014: 66).

1997 yılının 28 Şubat’ında ise, silah kullanılmadan laik sisteme yönelik olarak tehditlerin varlığını öne sürerek gerçekleştirilen “postmodern darbe”, ve 27 Nisan 2007 tarihinde yayınlanan “e-muhtıra”, askerin siyasi gündemi uyarma, gözetim altında bulundurma ve gerektiğinde müdahale edebileceği yönündeki duruşunu ortaya koyması bakımından önemli olaylardır.

Siyasal kültür, toplumsal kültürün diğer bileşenlerinden ve uluslararası kültürden soyutlanamaz, çünkü hem onları etkiler, hem de onlardan etkilenir (Turan, 1996: 35). Demokratik bir siyasal kültürün oluşturulması açısından Türkiye, her ne kadar dönemler itibarıyla aksamalar yaşamışsa da, uzun vadede demokrasiyi yerleştirme çabalarının başarılı olduğu söylenebilmektedir. 1960, 1971, 1980, 1997, 2007 yıllarında gerçekleşen direk ve dolaylı askeri müdahaleler sivil siyasal kadronun başarısızlıklarıyla açıklansa da, her müdahaleden sonra siyasal demokrasiye geçilmesinin öngörülmesi, bu müdahalelerin de başarı olabildiğini göstermemektedir (Turan, 1986: 461). Bu müdahaleler demokrasinin ortadan kaldırılması yerine, siyasal hayatta daha rasyonel davranılması ve demokrasinin işleyebilir hale getirilmesi için yapılmıştır (Heper, 2006: 252). Türk siyasal hayatında askerin önemi ve sivil-asker ilişkisi önemli bir yer tutmaktadır. Askerin yaklaşık 10 yılda bir siyasete müdahale etmesi, siyasal sistem üzerinde belirleyiciliğinin bulunduğu bir göstergesi olarak karşımıza çıkmakta ve demokrasinin yıpratılmasına neden olmaktadır.

Mardin’e göre Türk siyasal kültürü ile ilgili yapılan değerlendirmeler sonucunda, bu kültüre ait olduğu söylenen muhalefete karşı hoşgörüsüzlük, iktidarı mutlak görme eğilimi ve grup içi üyelere aşırı bağlılık ve grup dışındakilere karşı olumsuz tavır alma gibi tutumların çoğulcu bir siyasal sistem için uygun olmayan eğilimler olduğu dile getirilmektedir (Mardin, 1966: 379).

Osmanlı’dan Türkiye’ye miras kalan bir özellik olarak aşkın bir devlet ve zayıf bir toplum yapısı devredilmiş, Cumhuriyet dönemi bürokratik seçkinleri aşkın devleti toplumu bir arada tutabilmek için vazgeçilmez görmüşlerdir. Türkiye’de genel itibarıyla bakıldığında ılımlı aşkinci bir yönetim biçimi siyasal hayatta etkin olurken, bu özellik 1980-1983 askeri rejimi sırasında daha da aşkinci bir biçime dönüştürülmüştür (Heper, 2006: 35-41). 1980 sonrası dönemde Cumhuriyet tarihi boyunca ilk defa devletin yarı tanrısal bir özellikte tanımlanması, toplumsal ve siyasal hakların tanımında ve insan haklarının formülasyonunda devletin önceliğinin ve soyutluğunun bulunduğu görülmektedir (Çaha, 2000: 239). Ancak 1983’ten sonra ülkede liberal politikaların dönemin iktidarıyla ilişkili olarak artmaya başladığı görülmektedir. 20’li yıllarda kurumsallaşan devlet ağırlıklı modernleşme hareketlerinin yerini 50’lerde başlayan, 80’lerden itibaren de devam eden toplum ağırlıklı modernlik arayışı almıştır (Göle, 2014: 570). Tepeden inme modernleştirme anlayışının yerine artık toplumsal tabana ait taleplerin düzenlenmesi düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Keyman tarafından Türk siyasal hayatında 1923-1950 merkez-çevre eksen, 1950-1980 sağ-sol eksen, 1980 ve sonrası ise küresel-ulusal eksen dönemleri olarak nitelendirilmektedir (2012: 12).

Türkiye’de 2002 yılından itibaren ilk kez İslami düşüncede olan bir siyasal parti tek başına iktidar olmuş ve hala iktidarda olan hükümet Batılılaşma olgusuyla Türk

kültürünün geleneksel ve İslami unsurlarını birbiriyle uyumlaştırmaya çalışmaktadır (Fuller, 2008: 30)

Adalet ve Kalkınma Partisi, İslami düşüncesinden dolayı bir çok eleştiriye maruz kalmışsa da rejimin demokratikleşmesinden başka bir hedefinin olmadığını, laik demokratik rejimi korumak amacıyla olduklarını ifade etmektedir (Durdu, 2013: 151). Türk siyasal partilerindeki görünür düzeydeki hizipçilik olgusu siyasal hayatın ayırt edici bir özelliği olarak görülmektedir. Hem sağda hem solda var olan bu olgunun Türk siyasal hayatında yerleşik bir hal aldığı söylenebilir (Kurt, 2012: 354).

Türk demokrasisi siyasal temelleri bir çok parçadan oluşan ve eklektik bir yapıya sahiptir. Ortaya çıkan her yeni durum, zaman içinde kendini biçimlendirip toplumsal süreç içinde yapılandırılmaktadır. Bu süreçte örnek model olarak seçilen “Batı”nın bir çok ülkesinden önce kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmiş olması demokratikleşme isteğinin boyutunu gösterir niteliktedir (Niray, Deniz, 2009: 71).

Ural vd’nin Turan (1986)’dan aktardığına göre Türk siyasal kültürüne yönelik olarak yapılan araştırmalar sonucunda temel olarak 4 temel nitelik ortaya çıkmıştır. Bunlar:

1. Toplumun ve topluluğun bireylerden daha üstün tutulması,
2. Siyasetin diğer toplumsal faaliyet alanlarından daha üstün ve kapsayıcı olması,
3. Siyasal seçkincilik,
4. Strüktürel unsur: İktidardan uzak kalmanın maliyetinin yüksek olması’dır.

Bu noktalar ışığı altında, Türk Siyasal Kültürü’nün temel niteliklerinin Osmanlı Siyasal Kültüründen büyük ölçüde etkilendiği görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Siyasal kültür, devletin demokrasi anlayışıyla da ilişkilendirilebilmektedir. Demokrasi sadece devlet yönetiminde değil, toplumu ve hayatı ilgilendiren her alanda işlerlik gösterebiliyor olmalıdır. Demokrasinin Türk Siyasal Kültürü’nün bir parçası haline getirilmesi ve daha da işlerlik kazandırılması gerekmektedir.

Geçmişten ders alıp, geleceği yönlendirebilmek adına toplumun siyasi tarihi kadar siyasal kültürel değerlerinin de tanınması önemlidir. Çünkü anlık değişimlerden etkilenmeyen kültür gibi, siyasal kültür de uzun bir dönemin ürünüdür. Geçmişin anlaşılıp, geleceğin siyasal sisteminin düzenlenebilmesi için siyasal kültürün çok iyi değerlendirilmesi ve bu değerlendirme neticesinde sistemde reform, değişim, modernleşme gibi gelişmelerin yorumlanması gerekmektedir. Çünkü yenir bir değerlendirme yapılırken, ülkenin siyasal, toplumsal, ekonomik değerlerinin yanında kültürel değerleri de değerlendirilmelidir. Ancak, tamamen geçmiş özelliklere bağlı kalınmayıp, günün şartlarına uygun ama toplumsal özelliklere aykırı olmayacak düzenlemelerin daha etkili olma ihtimali artmaktadır.

İmparatorluğun yıkılıp Cumhuriyetin kurulmasıyla İmparatorluk bürokrasisinin biçimsel yönünün, yönetim geleneklerinin ve siyasal kültürünün de yeni devlete sirayet ettiği söylenebilir (Eryılmaz, 1998: 154). Örneğin, merkezi bir yapılanmaya sahip olan Osmanlı’nın son dönemlerinde ortaya çıkan merkezîyetçilik-adem-i merkezîyetçilik tartışmaları günümüze kadar süregelmiştir.

Türkiye’de siyasal kültürün genel özelliklerinde vurgulanması gereken iki nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Osmanlı’dan itibaren ve Cumhuriyete de yansıyan devletin her alanda yönlendirici olma özelliği, diğeri ise, toplumun siyasal sistem karşısındaki pasif, içe kapalı ve zayıf durumudur (Durdu, 2013: 79). Buradan hareketle, her ne kadar siyasete katılım imkanları bulunsa da, toplumun genel itibarıyla karma bir siyasal kültür yapılanması içinde bulunduğu, uyruklu kültürü nitelikleri de taşıdığı söylenebilir.

Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti farklı iki devlet olsa da, toplumsal yapının, kültürün, inançların hemen hemen aynı olması

sebebiyle tam olarak farklılaştıkları söylenemez. Yeni kurulan Cumhuriyette özellikle Osmanlı yönetim kültürünün olumsuzluklarının giderilmesine ve yeni bir toplumsal yapının inşa edilmesine çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKINCI, A. (2014). “Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, C.9, S.1 ss: 55-72
- AKYOL, E. (2013). “Merkez Çevre İlişkileri ve Modelin Geçerliliği”, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Siyasal Hayat, Der. Ahmet Karadağ, Ankara: Orion Kitabevi, ss:392-451
- ÇAHA, Ö. (2000). Aşkın Devletten Sivil Topluma, İstanbul: Gendaş Kültür.
- DURDU, Z. (2013). Türkiye’de Siyasal Kültürü Anlamak, Ankara: Kadim Yayınları.
- DUVERGER, M. (2007). Siyaset Sosyolojisi, Çev: Şirin Tekeli, İstanbul: Varlık Yayınları
- ERYILMAZ, B. (1998). “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Bürokrasi-İktidar İlişkileri” Türkiye’de Yönetim Geleneği Kurumlar, Sorunlar ve Yeniden Yapılanma Arayışları, Edt. Davut Dursun, Hamza Al, İstanbul: İlke Yayıncılık, ss: 153-166.
- FULLER, E.G. (2008). Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Çev. Mustafa Acar, 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları
- GÖLE, N. (2014). “80 Sonrası Politik Kültür”, Türk Siyasal Hayatı, 5. Baskı, Edt. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Ankara: Sentez Yayınları, ss:559-571.
- HEPER, M. (1977). Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme, İstanbul: Boğaziçi Yayınları’ndan akt. DURDU, Z. (2013). Türkiye’de Siyasal Kültürü Anlamak, Ankara: Kadim Yayınları
- HEPER, M. (2006). Türkiye’de Devlet Geleneği, 2. Baskı, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- HEPER, M. (2011). Türkiye’nin Siyasal Hayatı, İstanbul: Doğan Kitap.
- HUNTINGTON, S., DOMINGUEZ, J. (1975). Siyasal Gelişme, Çev: Ergun Özbudun, Ankara: S Yayınları.
- KEYMAN, A.F. (2012). “Türkiye Siyasi Tarihi ve Demokratikleşme”, Osmanlı’dan 2000’li yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi, 4.Baskı, Edt. Çaylak A. vd., Ankara: Savaş Yayınevi, ss. 7-22.
- KURT, H. (2012). “Politik Kültür ve İletişim”, Siyaset Bilimi, 3. Baskı, Edt. Halis Çetin, Ankara: Orion Kitabevi, ss:321-358
- MARDİN, Ş. (1966). “Opposition and Control in Turkey”, Government and Opposition, S: 1’den akt. HEPER, M. (2006). Türkiye’de Devlet Geleneği, 2. Baskı, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- MARDİN, Ş. (1986). “Türk Siyasasını Açıklayabilecek Bir Anahtar Merkez-Çevre İlişkileri”, Çev. Şeniz Gönen, Türk Siyasal Hayatının Gelişimi, Ed. Kalaycıoğlu E, Sarıbay A., İstanbul: Beta, ss:109-135
- NIRAY, N., DENİZ, D. (2009). “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Demokrasi ve Siyasal Kültür Paradigmaları”, Siyasal Kültür Yazıları, Der. Nasır Niray, İstanbul: Derin Yayınları, ss:59-92.
- ORTAYLI, İ. (1998). “Devraldığımız Miras”, Türkiye’de Yönetim Geleneği Kurumlar, Sorunlar ve Yeniden Yapılanma Arayışları, Edt. Davut Dursun, Hamza Al, İstanbul: İlke Yayıncılık, ss: 143-152.
- ROSKIN, M. vd. (2013). Siyaset Bilimi, Çev: Atilla Yayla, Ankara: Adres Yayınları

-
- SAMPSON, M.W. (1987). “Cultural Influences on Foreign Policy”, (der.) Charles F. Hermann, Charles W. Kegley Jr. , James N. Rosenau, *New Directions in the Study of Foreign Policy*, Boston: Unwin Hyman, ss: 384 – 408’den akt. Ertan Efeğil, “Türk Dış Politikasında Siyasal Kültürün Etkisi: Kemalist Siyasal Kültürün Evrimleşmesi”, ss: 189-206, <http://ataum.gazi.edu.tr/posts/view/title/turk-dis-politikasinda-siyasal-kulturun-etkisi%3A-kemalist-siyasal-kulturun-evrimlesmesi-45297>, 16.05.2015.
- TURAN, İ. (1986). “Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu”, Türk Siyasal Hayatının Gelişimi, Ed. Kalaycıoğlu E, Sarıbay A., İstanbul: Beta, ss:461-489.
- TURAN, İ. (1996). Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, 4. Basım, İstanbul: Der Yayınları.
- TÜRKÖNE, M. (2006). Siyaset, Ankara: Lotus.
- URAL, A. vd. (2009). “Demokratik Rejimlerin Kültürel ve Siyasal Dayanakları ve Türk Siyasal Kültürü” Stratejik Araştırmalar Dergisi, S:13, ss:73-82.
- UYGUN, S.V. (2014). “Osmanlı’dan Günümüze Yöneten Yönetilen Etkileşimleri Üzerine”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: 11, S: 26, ss: 279-314.

Azerbaycan'da Pamuk Tarımının Geçmişi ve Bugünü

The Past and Present of Cotton Cultivation in Azerbaijan

Gadir Bayramlı¹

ÖZ

Tarımı geliştirme açısından uygun koşullara sahip olan Azerbaycan'da pamuk tarımının geliştirilmesi iki yüz yıl önce başlatılmıştır. Sovyetler Döneminde Azerbaycan, Birliğin başlıca pamuk üreticilerinden birisine dönüşmüştür. Sulama şebekesinin genişletilmesi, tarım tekniklerinin geliştirilmesi ve bir takım verimli pamuk türlerinin yetiştirilmesi, pamuk üretiminin artırılması önemli rol oynamıştır. Sovyet Döneminde pamuk ekinleri tahıl alanlarının azaltılması sonucu genişletilmiş ve 1980 ortalarında Azerbaycan'da pamuk üretimi 700 bin tonu aşmıştır.

Azerbaycan'da pamuğun temizlenmesi ile uğraşan tesislerin çok olmasına rağmen, pamuk lifinin büyük kısmı hazır ürün üretimi için diğer cumhuriyetlere gönderilmekteydi. Sovyet döneminde pamuk alanlarının genişletilmesi ve üretimin artışı, beraberinde yanlış sulama teknikleri ve gübrelemeden kaynaklanan ciddi çevre sorunlarını da getirmiştir.

Bağımsızlığın ilk yıllarında (1991-1995) ekonomideki kriz, pamuk üretimi dahil, tüm tarım alanlarında ciddi düşüşlere neden olmuştur. Sonraki yıllarda tahıl ve meyve-sebze alanında büyük ilerlemeler görülmesine rağmen pamuk tarımındaki gerileme önlenememiştir.

Son yıllarda pamuk tarımının geliştirilmesi ile ilgili devlet tarafından bir takım tedbirler alınmaktadır. Söz konusu faaliyetler, ülkede pamuk tarımının geliştirilmesinde önemli adım olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Pamuk Tarımı, Pamuk İşleme Tesisleri, Tarım Teknikleri, Sulama Şebekeleri.

ABSTRACT

Development of cotton cultivation started about two hundred years ago in Azerbaijan, which has favourable natural conditions to develop the agriculture sector. During the soviet period, Azerbaijan became one of the main cotton producers in the USSR. Expansion of irrigation system, provision of land treatment and nurture of some productive cotton kinds played significant role in growth of cotton production.

During the soviet period cotton sowing was expanded at the expense of reduction of fields of cereals and production of cotton in Azerbaijan in the middle 1980s was more than seven hundred thousand tons.

In spite of that there were enough number of enterprises of primary processing of cotton in Azerbaijan, the major portion of seedless raw cotton was sent to other soviet republics to produce final products. Serious environmental problems arose also as a result of shortcomings in irrigation and fertilizing in parallel with expansion of cotton fields and growth of production.

Economic crisis during the early years of independence (1991-1995) caused serious reduction of agricultural products, including cotton. Though the production of cereals, vegetables and fruit significantly increased during the subsequent years, it was not possible to stop decline of cotton growing.

Some measures are taken for development of cotton growing by the state in recent years. These activities can be evaluated as a significant step in development of cotton growing.

Key words:

Keywords: Agriculture, Cotton Cultivation, Cotton Processing Enterprises, Land Treatment, Irrigation Systems.

GİRİŞ

Azerbaycan'ın doğal koşulları ve kaynakları pamuk tarımı dahil, tarımın bir çok alt sektörlerinin geliştirilemesi için önemli olanaklar sağlamaktadır. Sovyet döneminde istihdamın sağlanmasında, hafif sanayinin gelişmesinde önemli katkıya sahip olan pamuk tarımı, ülkenin uzmanlaştığı balıca alanlardan birisini oluşturmaktaydı.

1980 sonlarına kadar ülkenin en gelişmiş tarım alanları içerisinde yer alan pamuk tarımı, Bağımsızlık Döneminde tahıl, meyve ve sebze tarımından farklı olarak önemli gerilemeler yaşamış ve günümüzde de bir çok sorunlarla karşı karşıyadır. Bu açıdan pamuk tarımının sorunlarının ele alınması önem arz etmektedir. Azerbaycan'da pamuk tarımının sorunlarının ele alındığı işbu makalede Azerbaycan'ın doğal koşulları değerlendirilmiş, tarımın geçmişi ve bugünkü durumu incelenmiş, sorunların çözümüne ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Makalenin hazırlanmasında konu ile ilgili kitap ve makalelerden, Azerbaycan Devlet İstatistik İdaresinin verilerinden ve internet yayınlarından yararlanılmıştır.

PAMUK TARIMI AÇISINDAN DOĞAL KOŞULLAR VE KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tarım açısından bakıldığında Azerbaycan topraklarının büyük kısmı, doğal koşullar ve kaynaklar açısından zengin ülke sayılır. Büyük düzlük alanlar, nehir şebekesinin mevcudluğu, toprak ve iklim tiplerinin çeşitliliği, pamuk dahil bir çok ürünün yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Ülke arazisinin yarısından fazlasında aktif sıcaklık toplamı, (10 °C ve üzerinde olan sıcaklıkların toplamı) ortalama 4500° olması, Şirvan, Mil, Muğan ve Karabağ düzlüklerinde ortalama yıllık sıcaklığın 14-14.5°C teşkil etmesi, ülke topraklarının yaklaşık %60'nın 500 m'den aşağıda yer alması pamuk tarımı açısından olumlu doğal şartlar olarak değerlendirilmektedir (N.Allahverdiyev, 1991:15).

Ülkede, Kür ve Araz gibi büyük nehirlerin ve çeşitli gri toprak tiplerinin mevcudluğu pamuk tarımının geliştirilmesi açısından önemlidir. Büyük nehirlerin Kür-Araz ovasından geçmesi, geniş sulama şebekesinin oluşturulmasını sağlamıştır.

Tüm bunların yanı sıra, ülkenin merkez kısımları ve çevresinde nehir şebekesinin yer yer seyrek olması, yağmur miktarının 300 mm'yi aşmaması, belirdi dönemlerde rüzgar hızının yüksek olması pamuk tarımını geliştirmek açısından olumsuz etkenler olarak değerlendirilmektedir.

AZERBAYCAN'DA PAMUK TARIMININ GEÇMİŞİ

Birçok tarihi kaynaklarda Orta Çağlarda Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde pamuk yetiştirildiğine dair kayıtlar bulunmaktadır. Pamuk tarımına dair daha geniş bilgiler 18.yüzyıldan sonraki döneme aittir. 19. Yüzyıla gelindiğinde, pamuk alanlarının geniş alan kapladığı, özellikle Karabağ ve Şirvan bölgelerinde daha yaygın olduğu görülmektedir. Adı geçen bölgelerin yanı sıra Mil ve Muğan düzleri de pamuk tarımında önemli yer tutmuştur. Araştırmacılar, Azerbaycan'ın batısında bulunan bölgelerin de pamuk tarımının önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. 19. yüzyılın ortalarında Azerbaycan'da pamuğun üretildiği bölgeler arasında İrevan vilayetine bağlı Nahçıvan ve Şerur Dereleyez kazaları önemli yer tutmaktaydı. İrevan vilayetinin pazara çıkardığı 600 bin pud (1 pud 16 kg'a eşdeğerdir) pamuğun büyük kısmı adı geçen iki kazada üretilmekteydi (M.İsmayıl vd., 2007:142).

20. yüzyılın başlarında pamuk ekin alanları bir hayli genişleyerek önce pamuk ekilmeyen bölgeleri de kapsamıştır. Pamuk işleme sanayisinin hızla gelişmesi 1900-1913 yılları arasında ekin alanlarının 19 bin dönemden 105 bin döneme kadar artmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra Kür ve Araz nehirlerinin suları sulamada daha fazla kullanılmaya başlanmış, Mil ve Muğan düzlerinde 500 km uzunlukta sulama kanalları yapılmıştır. Tüm bu faaliyetler sonucu pamuk üretimi

1913'de yalnızca Bakü ve Gence guberniyalarında (vilayetlerinde) 15 kat artarak 4.5 milyonu pudu aşmıştır (KAYZEN, 2011). Tüm Azerbaycan üzere ise 1913'de pamuk ekin alanlarının 100 bin hektardan çok, üretimin ise 65 ton olduğu belirtilmektedir (ARKTN, 2016). 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan'da pamuk ekin alanlarının yıllara göre büyük farklılık gösterdiği görülmektedir. Ekin alanları 1912'de 25, 1914'de ise 118 bin dönem olmuştur. Tahıl fiyatları yükseldiği dönemde pamuk ekinleri azalmış, pamuk lifi fiyatlarının yükselişi ise pamuk alanının genişlemesine neden olmuştur (Veliyev M.1993:93).

Yetiştirilen pamuk türleri arasında önceleri Hind pamuğu olarak bilinen "Kara Goza'nın yerini, 19. yüzyılın sonlarında "Amerikan Türü" almıştı. Pamuk alanlarının %90'nda "Amerika Türü" pamuk hakim durumdaydı (Veliyev M.1993:92).

19.yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başlarında pamuk tarımının gelişmesi Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde pamuklu dokumanın gelişmesini teşvik etmiştir. Ama dokuma tezgahları büyük oranda ilkeldi ve dokuma ev koşullarında gerçekleştirilmekteydi. Pamuk üretiminin artması, pamuğun temizlenmesinde verimliliği yükselen yeni makinelerin kullanılmasını teşvik etmiştir. 1887-1888 yılında pamukçuluğun geliştiği Areş ve Göyçay bölgelerine İngiltere'den 4 pamuk temizleme makinesi getirilmişti (Aliyev S. 2009:401).

Azerbaycan'da pamuklu kumaş dokuyan en büyük fabrika tanınmış iş adamı Z.Tacıyev tarafından 1897'de açılmış, tam kapasite ile 1909 yılında çalışmaya başlamıştır. (C.Abbasov, 2005:72). Sahibinden alınarak kamulaştırılan fabrika Sovyet döneminde çeşitli pamuklu kumaşlar üretmiştir.

Azerbaycan pamuğunun ağırlıklı kısmı imal için diğer ülkelere (çoğunlukla Rusya'ya) gönderilmekteydi. 20.yüzyılın başlarında Rusya fabrika ürünlerinin Azerbaycan pazarına girmesi, ülkede pamuk üretiminin keskin azalmasına ve bazı bölgelerde ise ortadan kalkmasına neden olmuştur (Aliyev S. 2009:403).

SOVYET DÖNEMİNDE PAMUK TARIMI

1920 yılının 28 Nisanında Azerbaycan'ın Sovyet Rusya tarafından işgali, ülkenin tüm servetlerinin Moskova'nın emrine geçmesi ile sonuçlandı. Toprak kendi sahiplerinin ellerinden alınarak kamulaştırıldı. 1930'lu yıllarda 200 bin Azerbaycan köylüsü tutuklandı, "kolçomak" (varlıklı köylü) adı altında bir kısmı kurşuna düzöldü, diğer kısmı ise tutuklanarak Sibiryaya ve diğer bölgelere gönderildi. Tarımın yapısı değiştirildi, özel işletmelerin yerini "kolhoz" ve "sovhoz"lar (devlet tarım işletmeleri) aldı. 1937'de "kolhozlaşma" süreci tamamlanmış oldu. Sovyetler Birliğinin tarım ürünlerine olan ihtiyacını karşılama amacı ile 1930 sonlarında tarımın makinelerle temin edilmesi için faaliyetler genişletildi. MTS'lerin (Makine-Traktör İstasyonlarının) kurulmasına başlandı ve kolhoz ve sovholardalarda çalışan traktör sayısı artırıldı. Böyle ki, adı geçen devlet tarım işletmelerinde 1931'de çalışan traktör sayısı 2800 olduğu halde, 1937'de onların sayısı 5600'e ulaştırıldı (Ömerov, <http://sesqazeti.az>, 20.04.2016).

Sovyetleşirmenin ilk yıllarında ekin alanları, pamuk üretimi ve verimlilikte artışların yaşanması, bu sektöre önem verildiğini göstermektedir. 1921-1928 döneminde ekin alanları 5.2 bin hektardan 111.1 bin hektara, hektar başına verimlilik, 4.2 kentaldan 6.15 kentala, toplam üretim 12 bin tondan 64.7 bin tona ulaştırılmıştı (C.Guliyev ve d. 2008:268). İkinci Beş yıllık Planın gerçekleştirildiği 1933-1937 yıllarında ise pamuk tarımında büyük büyük ilerlemeler görölmüş ve beş yılı kapsayan dönemde Azerbaycan'da toplam pamuk üretimi 838 bin tona ulaşmıştır (C.Guliyev ve d. 2008:269).

İkinci Dünya Savaşı döneminde pamuk tarımı gerileme yaşamış ve 1940 yılında 154 bin ton olan üretim 1945'de 65 bin tona inmiştir. (T.Gafarov ve d, 2008:76).

1950-1980 yılları arasında Azerbaycan'da pamuk alanları çok verimli olmayan bölgelerde kaldırıldı. 1980'lerde pamuk üretilen ilçel sayı 32'den 18'e indirildi. Üretim, Muğan-Salayan, Mil-Karabağ ve Şirvan bölgelerinde yoğunlaştırıldı. Adı geçen bölgelerde ekin alanları artırılarak 197.6 bin hektardan (1969) 295.5 bin

hektara ulaştırıldı. 1981-1985 dönemi üretimde ise rekor miktarların görüldüğü yıllar olarak değerlendirilir. Söz konusu dönemde ortalama yıllık üretim 861.4 bin ton olmuştur ((T.Gafarov ve. d, 2008:159-160).

Azerbaycan'da pamuk alanlarının genişletilmesi ile beraber verimlilik de artarak 1985 yılında hektar başına 26.7 kentala ulaşmıştır (Allahverdiyev, 1991:139).

Azerbaycan'da pamuk üretimi 1980 ortalarından itibaren azalmaya başlamış ve 1986-1989 yıllarında ortalama 670 bin ton olmuştur (M. Aliyev, 2001:266).

BAĞIMSIZLIK DÖNEMİNDE PAMUK TARIMI

1990 başlarında Azerbaycan ekonomisinde büyük durgunluk yaşandı. Bu gerileme tarımı daha fazla etkilemişti. Tarımda düşüşler Sovyetlerin çöküşü öncesi başlamış ve bağımsızlık döneminde de devam etmiştir. Yalnızca 1990-1995 yılları arasında tarım üretimi %58 gerilemişti (İ.Abbasov, 2013:4). Tarımdaki gerileme pamuk tarımına da yansımış ve 1990'dan başlayarak üretim azalmaya başlamıştır.

Tablo 1.Pamuk Ekin Alanı ve Üretimi

Yıllar	Ekin Alanı Bin hektar	Üretim Bin Ton
1990	263.9	542.9
1995	210.4	274.1
1996	213.4	274.4
1997	219.4	124.7

Kaynak: C.Abbasov, 2005

Tablo 1'de görüldüğü gibi 1990 yılında 263.9 bin hektar olan ekin alanı daralarak 1997'de 219.4 bin hektara gerilemiş, üretim de 542.9 bin tondan 124.7 bin tona inmiştir. Ama pamuk tarımında düşüşler 2000 sonrası daha hızlı olmuş ve bu ürünün yetiştirildiği tüm bölgelerde önemli azalmalar görülmüştür.

Tablo 2. Bölgeler üzere Pamuk Ekin Alanları, Hektar

	2000	2005	2010	2014
Ülke Üzere	101203	112441	30175	22918
Samuh	45	15	29	29
Goranboy	2360	2700	860	593
Celilabad	-	-	64	20
Göyçay	424	418	63	-
Beyleqan	4282	7629	1834	1994
Ağcabedi	8117	7294	2425	1703
Berde	7955	7053	1678	1055
Neftçala	5193	9030	1822	557
Bilesuvar	7521	10340	4750	4417
Salyan	9200	5395	1464	716
Yevlah	2715	3024	719	839
Ağdaş	1652	1811	209	27
Ucar	1789	1851	340	148
Zerdab	4518	2873	622	485
Kürdemir	3227	2569	19	21
İmişli	8283	8665	2694	3011
Saatlı	13962	17238	6636	4507
Sabirabad	13190	13238	2476	1696
Hacıqabul	800	650	-	-
Füzuli	374	2000	166	115
Ağdam	2526	2601	97	80
Terter	1498	4170	1209	905
Ağsu	1520	1837	-	-

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik İdaresi

Tabloda da görüldüğü gibi 2000 yılında 101203 hektar olan ekin alanı, yaklaşık 5 kat azalarak 22918 bin hektara inmiş, Hacıkabul, Ağsu ve Göyçay bölgelerinde pamuk ekilmesine son verilmiştir.

Son 15 yılda ekin alanlarının daralması ile üretim de önemli düşüşler yaşamıştır.

Tablo 3. Bölgeler Üzere Pamuk Üretimi, ton

	2000	2005	2010	2014
Ülke Üzere	91542	196616	38216	40970
Samuh	105	23	60	60
Goranboy	2812	3226	1617	1033
Celilabad	-	-	128	46
Göyçay	401	484	114	-
Beyleqan	4687	14665	3210	3876
Ağcabedi	7761	12162	4148	2886
Berde	10684	17144	3281	3237
Neftçala	3599	12553	1360	768
Bilesuvar	8056	17782	5678	5834
Salyan	4233	8645	1242	1689
Yevlah	2261	3432	1990	2865
Ağdaş	1127	2310	100	81
Ucar	1640	1533	503	415
Zerdab	4835	4526	271	282
Kürdemir	2885	3012	21	12
İmişli	7205	18495	2775	5456
Saatlı	15166	36949	7694	7474
Sabirabad	9347	18960	1940	2676
Hacıqabul	512	650	-	-
Füzuli	250	2900	162	155
Ağdam	1756	5118	98	147
Tertər	1403	9789	1824	1978
Ağsu	804	2186	-	-

Kaynak: Azərbaycan Devlet İstatistik İdaresi

2000 yılında 90 bin tonu aşkın pamuk yetiştirilmiş, ama 2014’de üretim iki kattan fazla azalarak 40970 ton olmuştur. Bazı bölgelerde ise üretimin tümüyle durdurulduğu görülmektedir. Bunun başlıca nedenleri, pamuğun yerine daha fazla gelir getiren tahıl, şeker pancarı ve sebze ekilmesi, pamuk alış fiyatlarının düşük olması, tarım ve zirai ilaç yetersizliği olmuştur.

Ülkede pamuk ekin alanları ve üretimin azalmasına rağmen 2000-2014 yılları arasında verimlilikte yaklaşık iki kat artış görülmektedir. Verimlilikteki artış bazı pamuk bölgelerinde 3-4 kat olduğu aşağıdaki tabloda görülebilir.

Tablo 4. Bölgeler Üzere Pamukta Verimlilik, kent/hektar

	2000	2005	2010	2014
Ülke Üzere	9,1	17,5	12,7	17,9
Samuh	23,3	15,0	20,7	20,7
Goranboy	11,9	11,9	18,8	17,4
Celilabad	-	-	20,0	23,0
Göyçay	9,5	11,6	18,2	-
Beyleqan	10,9	19,2	17,5	19,4
Ağcabedi	10,2	16,7	17,1	16,9
Berde	13,4	24,3	19,6	30,7
Neftçala	6,9	13,9	7,5	13,8
Bilesuvar	11,5	17,2	12,0	13,2
Salyan	4,6	16,0	8,5	23,6
Yevlah	8,3	11,3	27,7	34,1
Ağdaş	6,9	15,1	4,8	29,8
Ucar	9,2	8,3	14,8	28

Zerdab	10,7	15,8	4,4	5,8
Kürdemir	9,0	11,7	10,8	6,1
İmişli	8,7	21,3	10,3	18,1
Saatlı	10,9	21,4	11,6	16,6
Sabirabad	7,1	14,3	7,8	15,8
Hacıqabul	6,4	10,0	-	-
Füzuli	6,7	14,5	9,8	13,5
Ağdam	7,0	19,7	10,1	18,3
Terter	9,4	23,5	15,1	21,9
Ağsu	5,3	11,9	-	-

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik İdaresi

Tabloda da görüldüğü gibi Ağdaş bölgesinde verimliliğin yaklaşık 5 kat, Ucar'da 3 kat, Terter, İmişli, Sabirabad, Berde bölgelerinde ise verimliliğin iki kattan fazla arttığı görülmektedir.

Yukarıdaki tablolarda ülkenin pamuk ekinlerinin yaklaşık %90'nın, üretilen pamuğun üçte ikisinin Aran ekonomik bölgesinde yer aldığı görülmektedir. Ülkenin pamuk temizleme tesisleri de çoğunlukla bu bölgede bulunmaktadır.

Pamuk tarımında görülen büyük düşüşler iplik üretimine de yansımıştır. Son 10 yılda bu sektördeki durum aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 5. Azerbaycan'da Temizlenmiş Pamuk ve İplik Üretimi

Ürün	2005	2010	2014
Temizlenmiş Pamuk, bin ton	56.0	11.4	13.5
İplik, bin ton	17.7	7.6	11.9

Kaynak: Azerbaycan İstatistik İdaresi

İplik üretimi 2005-2014 yılları arasında bir hayli azalarak 17.7 bin tondan 11.9 bin tona inmiştir. İplik üretiminin azalması bu ürünün daha büyük miktarda yurtdışından getirilmesine neden olmakta, hafif sanayinin gelişmesini olumsuz etkilemektedir.

PAMUK TARIMININ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

1991 yılında Azerbaycan bağımsızlık elde ettikten sonra, tarım alanında önemli başarıların elde edilmesine rağmen bazı alanlarda, özellikle pamuk tarımında ciddi sorunlar kalmaktadır. Söz konusu sorunları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- ✓ Son 30 yılda pamuk ekin alanlarının daraltılması
- ✓ Toprak iyileştirme işlerinin durgunlaşması
- ✓ Gübre, kaliteli tohum ve zirai ilaçlarda yetersizlik
- ✓ Küçük işletme hakimiyeti
- ✓ Toprakların bir kısmının tuzlanma ve erozyona maruz kalması
- ✓ Pamuk alım fiyatlarının, düşük olması, çiftçilerin pamuk satışında sorunlar
- ✓ Çiftçilerin aldıkları kredi faizlerinin yüksek ve meblağların düşük olması
- ✓ Tarım araç-gereçlerinde yetersizlik, yakıt, gübre ve benzer malzemelerde indirimlerin düşüklüğü
- ✓ Bazı bölgelerde zirai mühendis ve nitelikli kadro yetersizliği
- ✓ Sulama kanallarının eskimesi, sulama suyunda önemli kayıplar
- ✓ Sovyet döneminde yapılan pamuk temizleme tesislerinde donatımların eskimesi, modernleşme faaliyetlerinin istenen seviyede olmaması
- ✓ İnovasyon uygulamalarının yeterince dikkat verilmemesi
- ✓ Pamukla uğraşan çiftçilerin kendilerine ait meslek birliklerinin olmaması

Yukarıdaki tablolarda görüldüğü gibi, son 25 yılda pamuk tarımına ayrılan alanlar 10 kattan fazla azalmış, bazı bölgelerde pamuk ekinleri ortadan kaldırılmıştır.

Sovyet döneminde Meliorasya (Toprak İyileştirme) İdaresi, Uzay Araştırmaları Enstitüsü, İlimler Akademisi ve diğer kuruluşların ekipleri tarafından büyük çapta

toprak iyileştirme ve araştırma işleri yapılmaktaydı. Günümüz itibarıyla adı geçen kuruluşların yapısı değiştirilmiş ve toprağa yönelik teknik tedbirlerin kapsamı küçülmüştür.

Sovyet Döneminde Sumgayıt ve Gence’de bulunan fabrikalarda yüz binlerle ton azot ve potasyum gübreleri üretilmekteydi. Azerbaycan’da pamuk alanlarına gübre verilmesinde 1990’lardan başlayarak ciddi düşüşler görülmektedir. 1985’de hektar başına verilen gübre miktarı 266, 1995’de 21, 1999’da 11 kg olmuştur. Yalnız son beş yılda bir kadar artmış ve 2014 yılında 33kg’a ulaşmıştır (ADİİ, 2015).

Pamuk yetiştirilmesi sırasında teknik araçların önemli kısmını eskimiş Sovyet yapımı araçlar olup, bölgelerde yedek parça sıkıntısı yaşanmaktadır.

Pamuk tarımını incelendikte başlıca sorunların verimli pamuk türünün yetiştirilmemesi, tohum islahinin zayıf olması, çiftçilerin tarım tekniklerinin uygulamasında yol verdiği hatalar, sulama suyunun yetersizliği, kaliteli tarım ilaçlarının getirilmesinde zorluklar, el emeğinin fazla kullanılması olduğunu görmek mümkündür

Tüm yukarıda belirtilen sorunların çözülmemesi sonucu pamuk tarımında gerileme devam etmektedir. Son yıllarda üretimdeki düşüşler bunu kanıtlamaktadır.

Pamuk tarımında görülen gerilemeler, Azerbaycan tarımının eksik yönlerinden birisini oluşturmaktadır. Pamuk tarımının canlandırılması için aşağıdaki tedbirlerin alınmasının katkı sağlayabileceği kanısındayız:

- ✓ Azerbaycan’ın iklim koşulları dikkate alınarak erken yetişen pamuk türlerinin yaygınlaştırılması
- ✓ Bölgelerde kaliteli tohum sağlayan merkezlerin kurulması
- ✓ Yeni, verimli pamuk türlerinin yetiştirilmesi için faaliyetlerin yoğunlaştırılması
- ✓ Pamuk ekinine yararlı toprakların envanterinin çıkarılması, toprak iyileştirme faaliyetlerinin genişletilmesi, tuzlanmış toprakların yıkanması ve erozyonun önlenmesi için tedbirlerin alınması
- ✓ Uzmanlaşmış Tarım Bankasının kurulması, çiftçilere uzun vadeli düşük faizli kredilerin verilmesi
- ✓ Pamuk alanlarının yakınlarında tarım makineleri parkının kurulması ve çiftçilere ucuz fiyatla tarım araçlarını kiralama olanaklarının sağlanması
- ✓ Çiftçiler için gübre ve zirai ilaç teminatının sağlanması
- ✓ “Pamuk Tarımı Kanunun” etkin şekilde uygulanması
- ✓ Pamuk alım fiyatlarının yükseltilmesi
- ✓ Çağdaş teknolojiler kullanan pamuk işleme fabrikalarının kurulması
- ✓ Tarım sigortasının tüm bölgelerde uygulanması
- ✓ Tarımda inovasyon uygulanmasına geçilmesi
- ✓ Sulama kanallarının onarımı, su kayıplarının önlenmesi
- ✓ Köylerde sosyal durumun iyileştirilmesi
- ✓ Pamuk tarımının yüksek seviyede geliştiği ülkelerin tecrübelerinin değerlendirilmesi
- ✓ Ziraat mühendisleri ve diğer tarım uzmanlarının gelişmiş tarım ülkelerinde tecrübe geçmelerinin sağlanması
- ✓ Çiftçilerin mesleki birliklerinin kurulması

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Azerbaycan tarımının önemli sektörlerinden birisi olan pamuk tarımı Sovyet Döneminde en gelişmiş sektörlerden birisini oluşturmaktaydı. Bağımsızlık Döneminde Azerbaycan’da diğer tarım sektörlerinde önemli gelişmeler kaydetmesine rağmen pamuk tarımında kayda değer gelişmeler görülmemiştir, aksine önemli gerilemeler yaşanmıştır. Pamuk ekin alanları son 25 yılda yaklaşık on kat azalmış, üretimde de benzer oranda azalma kaydedilmiştir.

Diğer tarım türlerine göre pamuk tarımında gelirin az olması bu bitkinin yetiştirilmesine ilgiyi azaltmış, çiftçilerin başka alanlara kaymasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra, sulama suyu, teknik araçlar, kaliteli tohum, gübre ve

zirai ilaçların yetersizliği, pamuk satışında zorluklar ve alış fiyatlarının düşük olması, nitelikli kadroların yetersizliği pamuk tarımının gelişmesini engelleyen nedenler arasında yer almaktadır.

Tarımda çalışanların bilgi yetersizliği, çiftçilerin mesleki birlikler şeklinde örgütlenememesi, kredilerin yetersizliği ve faizlerinin yüksek olması pamuk tarımının canlandırılmasını zorlaştırmaktadır.

Son dönemlerde devlet tarafından tarımına dikkatin artırılması, “ Pamuk Tarımı Kanunu’nun çıkarılması, “Agroleasing” aracılığıyla tarım teknik araçlarının sağlanmasındaki kolaylıklar, çiftçilere belirli maddi yardımların sağlanması pamuk tarımının canlandırılması ile ilgili önemli girişimler olarak değerlendirilebilir.

Pamuk tarımının canlandırılması, hafif sanayinin gelişmesine, istihdam sorunun hafiflemesine, köyden kente nüfus akışının azalmasına katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Abbasov, Cümşü, (2005), *Azərbaycan Cumhuriyyətinin İktisadi ve Sosial Coğrafiyası*, Bakü: BDÜ Yayınları.
- Abbasov, İsmet., (2013), *Azərbaycan'ın ve dünya ölkələrinin tarımı*, Bakü: “Şərq Gerb” Yayın Evi.
- ADİİ, 2015, *Kənd Təsərrüfatı*, <http://www.stat.gov.az/source/agriculture/>.
- Aliyev, Memmed, (2011), *Azərbaycan Ekonomisinin oluşum ve gelişim sorunları*, Bakü: “Mütercim” Yayınevi.
- Aliyev, Seyyar. (2009), Azərbaycan'da Pamuk Tarımının ve Pamuklu Ürünlerin Tarihi, “ *Tarih ve Onun Problemləri*” Dergisi, No:1, 2009, Bakü, s.399-403.
- Allahverdiyev, Nizameddin (1991) *Azərbaycan SSC'nin iktisadi ve sosial coğrafiyası*, Bakü: “Maarif” Yayınevi.
- KAYZEN, 2011, *Azərbaycan Tarımı 20. Yüzyılın başlarında*, kayzen.az/blog/Azərbaycan.../kənd-təsərrüfatı-xx-əsrin-əvvəlində.html,
- Gafarov, Tahir. ve d. (2008), *Azərbaycan Tarihi*, 7.cilt, Bakü: “Elm“ Yayınevi.
- İsmayıl, Mahmud.,ve d. (2007), *Azərbaycan Tarihi*, 4.cilt, Bakü: “Elm” Yayın evi.
- Ömerov, Vfhid, *Azərbaycan SSC'de 1920-1940 yıllarında sanayiləşmə ve zorunlu kolhozlaşma*. 26.11.2012, <http://sesqazeti.az/az/news/analytics/322600>.
- ARKTN, 2016, *Pamuk*, <http://www.agro.gov.az/btklk/texniki-bitkilr/pambq/>.
- Veliyev, Mehemed Hesən (1993), *Azərbaycan'ın fizik-coğrafi, etnoğrafi və ekonomi etüdü*, Bakü: “Azərbaycan” Yayınevi.

Asgari Ücretin Tespit Yöntemleri Bağlamında Teorik Tartışmalar ve Bölgesel Asgari Ücret Uygulaması

Theoretical Discussions on The Minimum Wage in The Context of
Determination Methods and Regional Implementation of Minimum Wage

Mahmut Savaş Küçük¹

ÖZ

Bu çalışmada son yıllarda sıkça tartışılan asgari ücretin tespitine yönelik bir yöntem olan bölgesel asgari ücret uygulaması ele alınmaya çalışılmıştır. Asgari ücret kavramı Cumhuriyet döneminde; 1951 yılında mevzuatımıza girmiş 1960'lı yıllardan itibaren ise merkezi olarak belirlenmeye başlanmıştır. Ankara Sanayi Odası'nın 2005 yılında bölgesel asgari ücret uygulamasına yönelik yapmış olduğu çalışma sonrasında bölgesel asgari ücret daha sık tartışılmaya başlanmıştır. Bu noktada paydaşların görüşlerine de yer verilerek, bölgesel asgari ücretin amaçları ile uygulanabilirliği tartışılmış, konu enflasyon göç istihdam gibi konular üzerinden kısa ve öz bir şekilde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Asgari ücret, Bölgesel asgari ücret

ABSTRACT

In this study, regional minimum wage discussed frequently in recent years as a method for determining the minimum wage have attempted to be addressed. The concept of the minimum wage took place in the legislation in 1951 and it was determined by the central authorities since 1960s. After study made by the Ankara Chamber of Industry in 2005, regional minimum wage has been discussed more often. At this point, the applicability of the objectives of the regional minimum wage is discussed by expressing the views of stakeholders and it is evaluated in a concise manner over issues such as inflation, employment migration

Keywords: Minimum wage, Regional minimum wage

¹ Arş. Gör, Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İKY Bölümü, mahmutskucuk@gumushane.edu.tr

GİRİŞ

Asgari ücret çalışma hayatının en önemli unsurlarından bir tanesidir. Hem çalışan hem işveren hem devlet için ayrı ayrı anlamlar ifade etmektedir. Asgari ücret çalışanlar açısından genellikle geçimini sağlayabileceği tek gelir kaynağı olma özelliğini taşıırken, işverenler açısından işçiye ödeyeceği ücret ve devlete ödeyeceği prim ve vergiler şeklinde maliyet kalemi oluşturmaktadır. Devlet açısından ise her ne kadar tartışmalı da olsa vergiler ve primler yoluyla elde edilen bir gelir kaynağıdır. Ancak asgari ücrete asıl önemini kazandıran işlevi ilerleyen safhalarda da değinildiği üzere onun çalışanların insan onuruna yaraşır hayat standartlarının oluşturulmasında en önemli etkenlerden birisi olmasıdır. Burada asgari ücret seviyesinin insan onuruna yaraşır hayat düzeyini ne kadar sağladığı da önemli tartışma konularından biridir. Bunun yanında asgari ücretle ilgili tartışmaların bir diğer boyutu ise asgari ücretin ulusal veya bölgesel düzeyde mi ya da mesleki veya sektörel dağılımlara göre mi belirleneceğidir. Burada en çok üzerinde durulan konu ise bölgesel asgari ücret kavramıdır. Bölgesel asgari ücret savunucuları bu uygulamanın kalkınma ve büyümeyi hızlandıracak görüşündedirler. Ancak bölgesel asgari ücret fikri düşünsel anlamda başlangıçta olumlu bir intiba oluştursa da, çalışmanın sonunda belirteceğimiz görüşü en başta belirtmekte beis görmeyerek söyleyebiliriz ki; konuyu sadece harcamalar ve otonom tüketim bağlamında ele alarak bölgesel asgari ücreti incelemek insan onuruna yaraşır hayat düzeyi anlayışı açısından çeşitli sorunlar teşkil etmektedir.

ASGARİ ÜCRET KAVRAMI

Asgari ücrete ilişkin tanımlar gerek ulusal gerekse uluslararası düzenlemelerde yer almaktadır. İnsan hakları Evrensel Beyannamesinde kişilerin şahsı ve ailesi için insan haysiyetine yaraşır ve gerektiğinde her nevi sosyal koruma tedbirleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartında “Tüm çalışanların, kendileri ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi sağlamak için yeterli adil bir ücret alma hakkı vardır.” ifadesi yer almaktadır. ILO Anayasası’nda da ücretin belirli bir yaşam seviyesini sağlaması gereğinden bahsedilmiştir. Dolayısıyla “Temel bir hak olarak söz konusu uluslararası belgelerde de ifade edilen ve belirli bir yaşam düzeyini garanti eden minimum ücret düzeyi, asgari ücret olarak tanımlanabilir”(Şeker ve Küçükbayrak, 2012:5).

Ulusal düzeyde ise asgari ücret anayasanın ücrete adalet sağlanması başlığı altında: “Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır(Ay,m.55/1)” ifadeleriyle düzenlenmiştir ve aynı maddenin devamına 2001 yılında getirilen bir eklemeyle; asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da göz önünde bulundurulur ifadeleriyle asgari ücretle ilgili anayasal temel oluşturulmuştur. Yine 4857 sayılı İş Kanununda “Her türlü işçinin ekonomik ve sosyal durumlarının düzenlenmesi için asgari ücret tespit edileceği” belirtilmiştir. Son hukuksal tanım olarak Asgari Ücret Yönetmeliği’nin tanımını da verecek olursak; Söz konusu yönetmelikte asgari ücret, “İşçilere normal bir çalışma günü karşılığı ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücret” şeklinde tanımlanmaktadır(Rakıcı ve Vural,2011:61).

Asgari ücret kişinin asgari seviyede ihtiyaçlarını karşılarken bu ihtiyaçları karşılayacak ücretten daha düşük ücretin çalışana ödenmesi yasaklanmıştır. Yani asgari ücret belirlenirken çalışanın vasıf ve işyerindeki konumundan bağımsız zorunlu ihtiyaçların giderilmesi esas alınmaktadır (Kutal,2007:57).

Yılmaz’a göre ise asgari ücret “İşçinin kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin ekonomik ve sosyal gereksinmelerini karşılayıp, insan onuruna yakışır bir hayat idame etmesine yetecek ücrettir” (Yılmaz 2005’den akt. Rakıcı ve Vural,2011:59).

Asgari ücret kavramıyla ilgili bu tanımları genel olarak toparlayacak olursak, asgari ücret esas olarak çalışanın ve çalışanın bakımını yükümlü olduğu ailesinin hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli gelir düzeyinin altında ücretlere çalışanın maruz kalmasını engellemek için uygulanmaktadır. Bu asgari seviye belirlenirken de işçinin ve ailesinin sıkça vurgulandığı şekilde insan onuruna yaraşır bir hayat idame ettirebilecekleri seviye göz önünde bulundurulur. Bir yönüyle de asgari ücret çalışanların aldıkları ücret ile temel ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden karşılamayı amaçlayan ücrettir(Karaçor, Özmen ve Yorgancılar, 2010:4).

ASGARI ÜCRETİN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışanlar genellikle tek gelir kalemine sahiptir. İşverenler için ise çalışanlar için ödenen ücretler maliyet unsurudur. Dolayısıyla çalışan için en önemli ve tek gelir kaynağı işveren içinde maliyet unsuru olduğundan asgari ücret hem toplumsal açıdan hem de ekonomik açıdan oldukça önemli bir yapıya sahiptir(Karaçor ve diğerleri,2010:3). Çalışanların büyük çoğunluğu bağımlı çalışma ilişkisine göre istihdam edildiğinden tek gelirleri ücrettir. Dolayısıyla ücret çalışma hayatı içinde ayrı bir öneme sahiptir. Ücretin bu öneme sahip olmasında, ücretin şüphesiz çalışma hayatının taraflarının her biri için ayrı ayrı anlamlar ifade ediyor olması etkilidir. Ücret öncelikle işçi için temel ve büyük oranda tek geçim yani gelir kaynağı, işveren için yapılacak yatırımlardan istihdam kararlarına kadar işletmenin birçok faaliyetini etkileyen bir maliyet unsuru, devlet için ise hem vergiler yoluyla kaynak hem de toplumsal düzenin ve barışın, toplumsal üst gruptan alt grupta kaynak aktarılmasıyla gelirden adalet sağlanmasının bir aracıdır.

Asgari ücret yukarıda da bahsedildiği gibi emek faktörünün bir geliridir ve çoğu zaman bu gelir çalışanın tek gelir kalemini oluşturmaktadır. Dolayısıyla emeğin genellikle tek gelir kaynağına sahip olması, yaşlılık ve sakatlanma gibi gelir elde etme kabiliyetini kaybetme riskinin olması emeği diğer üretim faktörlerine göre daha korumasız ve riskli kılmaktadır. (Rakıcı ve Vural, 2011:59) .

Asgari ücretin önemli etmenlerinden biriside işverenler arası haksız rekabetin önlenmesinin önemli bir aracı olmasıdır. İşçisine rakiplerine oranla yüksek ücret ödeyen işveren, düşük ücret ödeyen rakibi karşısında dezavantajlı konuma düşmektedir. Bu durum ayrıca ücret seviyelerinin daha aşağı çekilmesi yönünde rekabete yol açarak çalışanları olumsuz şekilde etkilemektedir. Dolayısıyla asgari bir ücret seviyesinin belirlenmesi işverenler arasındaki haksız rekabeti önleyecek ve ücretlerin rekabet amaçlı düşürülme eğiliminin yol açacağı olumsuzluklara karşı çalışmaları koruyacaktır. Bu şekilde belirli bir ücret seviyesinin belirlenmiş olması işçi açısından da bir güven unsuru oluşturur. Ayrıca asgari ücretin tespiti ile bir iş için iş piyasasında ödenen ücretlerin benzeşmesi sağlanır. “Asgari ücretin daha geniş kapsamlı amacı ise çalışma şartlarının iyileştirilmesi, büyümeye yardımcı olunması ve ulusal gelir dağılımında daha adil davranılması konusunda önemli bir etmen olmasıdır” (Gerek’1999’dan akt. Ar, 2007:75).

Özellikle vasıfsız emeği koruma tedbirlerinden en önemlisi olan asgari ücret sosyal devlet anlayışı çerçevesinde de birçok ülke tarafından uygulanmaktadır. Ancak asgari ücret üzerinden alınan vergi ve diğer kesintiler bu açıdan tartışma konusu oluşturmakta ve bu kesintilerin emeğin reel gelirini azalttığı ve kayıt dışı çalışmayı teşvik ettiği belirtilmektedir. (Rakıcı ve Vural,2011:58) Asgari ücretin bu sosyal yönünün haricinde Rakıcı ve Vural (2011)’in da belirttiği gibi asgari ücretin bir de mali ve vergi yükümlülükleri gibi ekonomik boyutları da vardır. Bunlardan bir tanesi de kayıt dışılıktır. Asgari ücretle ilgili temel sorunların da esas itibarıyla bu sosyal ve ekonomik yanların birbirine tezatlık oluşturmasından kaynaklandığı söylenebilir. Sosyal açıdan bakıldığında işçinin insan onuruna yaraşır bir yaşam seviyesini sağlamak için asgari ücreti yüksek seviyeler de belirlemek gerekir. Zira bu açıdan bakılırsa tablo 1 de Türk-İş’in Nisan 2016 verilerine göre Türkiye’de mevcut asgari ücretin yoksulluk sınırının çok altında olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Dört Kişilik Ailenin Açlık ve Yoksulluk Sınırı (TL/Ay)

	Nisan 2015	Aralık 2015	Mart 2016	Nisan 2016
Yetişkin Erkek Gıda Harcaması	370,34	381,94	394,64	391,93
Yetişkin Kadın Gıda Harcaması	307,09	318,17	321,84	319,17
15-19 Yaş Grubu Çocuk Gıda Harcaması	395,47	412,38	415,29	411,91
4-6 Yaş Grubu Çocuk Gıda Harcaması	260,62	272,77	268,31	263,96
Açlık Sınırı	1.333,52	1.385,26	1.400,08	1.386,97
Yoksulluk Sınırı	4.343,70	4.512,25	4.560,54	4.517,83

* Gıda harcaması tutarı, yuvarlama nedeniyle, toplamda farklı olabilmektedir.

Kaynak: (<http://www.turkis.org.tr/NISAN-2016-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d1049>)

Eğer bu tabloya göre bir asgari ücret seviyesi belirlenecek olursa bu defa işverenler artan maliyetler nedeniyle çalıştırdığı işçiyi bu mali yükümlülüklerden kurtulmak için kayıt dışı olarak çalıştıracaktır. Ayrıca asgari ücretin seviyesiyle ilgili olarak tek sorunda bu seviyenin yüksek olması değildir. Asgari ücret seviyesinin yüksek olması yanında düşük belirlenmesi de makroekonomi açısından sorun teşkil edeceğine dair tezler bulunmaktadır; buna göre “düşük asgari ücretin, piyasadaki cari ücret üzerinde de baskı oluşturması ve cari ücretleri aşağıya çekmesi olgusunun gözlemlendiği söylenilebilir. Bu baskı, %10’larda ve oldukça yüksek sayılabilecek bir işsizlik düzeyi ile birleşince, cari ücretler üzerindeki baskı daha da artmaktadır”(Kargı,2013:205). Asgari ücret artığında ise bunun etkisi maliyetlerin ne kadar artırdığına ve fiyatlara nasıl yansıdığına bağlıdır. Eğer asgari ücret artışı maliyetleri artırır ve firmalar da bunu fiyatlara yansıtırsa bu defa fiyat ücret fiyat sarmalı ortaya çıkacak, fiyatlar artıkça ücretler, ücretler artıkça da fiyatların artırılması eğilimi ortaya çıkacaktır(Gökdere, 1997’den akt. Güven, Çakar Dalgıç ve Mollavelioğlu,2009:6).

Asgari ücretle ilgili bir diğer husus asgari ücret- istihdam arasındaki ilişkiye yöneliktir. Bu tartışma genel itibariyle ortak kaniya varılabilmiş bir tartışma değildir. Liberal görüşe göre asgari ücretler istihdama negatif olarak etki etmektedir. Bir diğer görüş ise asgari ücretin istihdama etki etmediği ya da görece pozitif etki ettiği yönündedir. Bu etkiye yönelik deneysel çalışmaların mahiyetine göre farklı sonuçlara varıldığından asgari ücret istihdam ilişkisi açısından henüz ortak bir noktada buluşulamamıştır.

Bunların dışında asgari ücretin gelirin yeniden dağıtılması, enflasyon, vasıfsız emeğin korunması, eşit işe eşit ücretin sağlanması ve piyasadaki işletmeler arasında adil rekabetin oluşturulması gibi yönleri de bulunmaktadır.

ASGARI ÜCRET TESPİT YÖNTEMLERİ

ILO üyesi pek çok ülke sosyal ücret esasını kabul etmiştir. Bu çerçevede ILO’ya göre asgari ücretin saptanmasında; meslek, iş sektörü, coğrafi bölge ile asgari ücretin kapsamındaki özel kategorideki işçiler yer almaktadır. Ancak istisnai bazı meslek ve sektörler asgari ücret kapsamının dışında olabilir. Asgari ücretin saptanması ülkelerin yasal düzenlemeleri, sosyal faktörleri (işçiler ve ailelerinin ihtiyaçları, yaşam maliyeti, ülkedeki ücret düzeyi ve gelir durumu) ile ekonomik faktörleri, işverenlerin ödeme gücü, enflasyon dikkate alınarak yapılmak durumundadır(Ar, 2007:91). Görüldüğü gibi asgari ücretin belirlenmesinde birçok etken öne çıkmaktadır. Bu da asgari ücretin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bundan dolayı ILO asgari ücretin belirlenmesinde altı temel ilkeye dikkat etmektedir. Bunlar:

- “İşçinin ve bakmakla yükümlü olduklarının ihtiyaçları;
- Ülkenin genel ücret seviyesi;
- Hayat pahalılığı ve bu pahalılıktaki değişiklikler;
- Sosyal güvenlik hakları;
- Diğer sosyal grupların yaşam standartları

- Ekonomik faktörlerdir (ekonomik gelişmenin gereksinimleri, verimlilik düzeyi ve istihdam düzeyi gibi)”(Şeker ve Küçükbayrak,2012:6)

Asgari ücretin tespitinde çok çeşitli yöntemler uygulanabilir ancak bunların başlıcaları ulusal seviyede asgari ücret, bölgesel asgari ücret, sektörel ve mesleki asgari ücret ile işkolu bazlı asgari ücrettir.

Ulusal Asgari Ücret

Asgari ücretin genel kapsam çerçevesinde bütün ülkeyi herhangi bir farklılık gözetmeksizin tüm işçileri kapsayacak şekilde tespit edildiği yöntemidir.

“Ulusal sistemde asgari ücretin düzeyi kamu otoritesi tarafından saptanmaktadır. Süreçte hükümetlerin işçi, işveren temsilcileri ve sendikalarla istişare etmesi mümkün olabilmektedir” (Rutkowski; 2003: 33’ten akt. Akgeyik,2007:24) Özellikle gelişmiş ülkelerde sendikalaşma ve toplu pazarlık sistemi daha gelişmiş olduğundan ulusal çaplı asgari ücret uygulanması daha kolaydır(Kaçanoğlu,2009:60).

Gelişmiş ülkelerin çoğunda asgari ücret ulusal düzeyde uygulanmaktadır. 2012 yılına kadar 27 AB ülkesinin 20’sinde asgari ücret ulusal düzeyde uygulanmaktaydı(Carley; 2006’dan akt. Akgeyik,2007:24). “Avrupa Birliği dışında bu modele aynı zamanda Latin Amerika’da Arjantin, Brezilya, Şili, Paraguay ve Uruguay gibi ülkelerde de rastlanmaktadır” (Infante & Marinakis & Velasco; 2003: 3’ten akt. Akgeyik,2007:24).

Bölgesel Asgari Ücret

Bölgesel asgari ücret ülkenin çeşitli bölgeleri arasında farklılığın çok olduğu homojenlikten uzak yapılar için kullanılabilen bir asgari ücret yöntemidir. Bu yöntemde bölgelerde Brezilya örneğine benzer şekilde belirlenen ücret ulusal düzeyde bir ücretin daha alt seviyesinde olamayacağı bir tarzla uygulanabileceği gibi, asgari ücretin tamamen bölgedeki yetkili mercilere bırakıldığı Japonya ve Çin örneğine yakın bir sistemde uygulanabilir. Ayrıca uygulanacak bölgesel asgari ücret yanında yine mesleki veya işkolu esasına göre de asgari ücret belirlenebilir. Bu duruma da Endonezya örnek verilebilir.

Bölgesel asgari ücret sisteminin seçilmesinin nedenleri 3 başlık olarak ifade edilebilir. Birincisi coğrafi ve siyasi nedenler: coğrafi yapılarının büyüklükleri ve bu yapılar arasındaki farklılıklar dolayısıyla farklı karar süreçleri oluşturulur. ABD, Hindistan, Endonezya, Meksika buna örnek gösterilebilir. İkincisi sosyo-ekonomik nedenler: bölgesel nüfus akışlarının bulunduğu, belirli bölgelerde istihdam oluşturacak yeterli yatırımların olmadığı koşullarda uygulanır. Üçüncü neden örgütlenme ve farklı pazarlık düzeyi: sendikalaşmanın yüksek ve güçlü olduğu, toplu pazarlığın etkin şekilde kullanıldığı ekonomik sistemlerde bu yöntem kullanılır ve asgari ücret toplu sözleşmeler ile bölge ve sektörler göre farklılaştırılır(Korkmaz, Dulupçu, Gövdere ve Songur,2013:131).

1. İşkolu-Sektörel ve Meslek Bazlı Asgari Ücret

A. İşkolu ve Sektörel Bazlı Asgari Ücret

Asgari ücret toplu görüşmeler/sözleşmeler yoluyla da belirlenebilir. Bu görüşmeler işçi ve işveren arasında olabileceği gibi toplu sözleşmenin devreye girmesiyle işçi işveren ve devletin katılımıyla makro düzeyde de gerçekleşebilir(Rutkowski; 2003: 4’dan akt. Akgeyik,2007:26). İşkolu ve sektörel bazlı asgari ücret uygulamasına daha çok işkolu ve sektörler arası belirgin verimlilik farkları olduğunda başvurulmaktadır. Bu uygulamanın örneklerini Avusturya, Danimarka, İtalya, Finlandiya ve İsveç’te görebiliriz. Bu ülkelerde sosyal taraflar bir araya gelerek bireysel veya firma düzeyinde sözleşmelerle asgari ücreti genellikle sektörel bazlı belirlemektedir (Eurostat, 2012’dan akt. Şeker ve Küçükbayrak,2012:7).

İş kolu ve sektörel bazlı asgari ücret uygulamasına başvurulmasının nedenlerinden bir tanesi de az gelişmiş ülkelerde belirli bölge ya da işkolunda ücretlerin oldukça düşük olmasıdır. Bu durumlarda devlet bu bölge ya da işkollarında özel asgari ücret uygulayabilir(Foguel, Ramos ve Carneiro,2001:23’dan akt. Kaçanoğlu,2009:59) Ayrıca toplu sözleşme imkanının

zayıf olduğu yani sendikalaşmanın kuvvetli olmadığı ülkelerde ve özellikle desteklenmek istenen bazı sektör ve işkollarında yine işkolu ve sektörel esasa dayanan asgari ücret tespit yöntemi uygulanabilir(Kaçanoğlu,2009:59).

“İşkolu bazlı tespit sisteminde, işçinin ihtiyaçları yerine iş kolu baz alındığından asgari ücretin tespiti amacına ulaşamama tehlikesi ile karşı karşıya kalabilir. Zira asgari ücretin hedefi, emeği karşılığında aldığı ücret ile geçimini sağlayan insana sosyal bakımdan uygun bir hayat düzeyi sağlamaktır” (Yücel, 1980: 71’den akt. Alpaydın, Burgazoğlu, Eğri ve Gümüş:2015).

B. Mesleki Asgari Ücret

Mesleki asgari ücret sistemi işkolu bazlı asgari ücret sistemiyle benzeşmektedir. Diğer asgari ücret uygulamalarına göre daha dar bir çerçevede tanımlanmış mesleklere dayalı asgari ücret uygulamasının en başat örneği Kosta Rika’dır. Onun haricinde, Kolombiya, İspanya, Lüksemburg ile bazı Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde görülmektedir.(Foguel, Ramos, Cameiro’dan akt. Akgeyik,2007:27) Ancak “meslek sayısının fazla olması nedeniyle mesleki asgari ücret sektörel asgari ücret uygulaması kadar yaygın bir uygulama alanı bulamamıştır”(Şeker ve Küçükbayrak,2012:7) Mesleki asgari ücretin uygulandığı en tipik örnek olan Kosta Rika’da da 1987 yılına kadar 520 farklı meslek grubu için asgari ücret tespiti yapıyordu ancak uyum problemi nedeniyle 1989 yılında sistem basitleştirilmiş, benzer meslekler gruplandırılarak meslek sayısı asgari ücret tespiti için 72 meslek olarak belirlenmiştir(Shaheed ve Marinakis;1999’dan akt. Akgeyik,2007:28). Bunların dışında Fransa ve Fransa’nın sömürgesi olmuş Benin, Brundi, Kamerun, Çad, Gabon, Mali, Moritanya, Ruanda, Senegal, Togo ve Zaire’de de mesleki asgari ücret uygulanmaktadır(Akgül,2014:56). “Bazı ülkelerde ise asgari ücreti tespit için kullanılan yöntemler bir arada kullanılabilir. Örneğin Meksika’da bölgesel asgari ücrete ilave olarak 88 meslek kategori için ayrı ayrı asgari ücret oranları belirlenmektedir” (Coudouel ve Paci; 2006:117’den akt. Akgeyik,2007:28)

TÜRKİYE’DE ASGARİ ÜCRET

“Ülkemizde asgari ücretin belirlenmesinden Asgari Ücret Tespit Komisyonu(AÜTK) sorumludur. Komisyon, asgari ücreti belirlerken;

- Ülkenin sosyo ekonomik durumunu,
- Ücretliler için geçim endekslerini,
- Ücretlerin fiili genel durumunu ve
- Geçim şartlarını dikkate almaktadır “(Şeker ve Küçükbayrak,2012:6).

1936 Öncesi Dönem

Ortaçağ’da Doğu toplumlarında ahi teşkilatı batı toplumlarında ise lonca teşkilatı gibi örgütler çalışma hayatı ve ücretlerin düzenlenmesinde rol almışlardır. Ancak bu dönemde ücretler belirlenirken gözetilen asıl amaç günümüzdeki gibi düşük gelire sahip olanların asgari geçimini sağlayacak ücreti belirlemek değil daha çok bu örgütlerin üyeleri arasında haksız rekabeti ve ürünlerin kalitesinin düşmesini önlemek olmuştur (Kutal, 1969, s.17’den akt. Güven ve diğerleri,2009:4)

Türk tarihinde ise çalışma hayatının en önemli unsurlarından biri olan ahi teşkilatları fiyatların belirlenmesi ve çalışma hayatının düzenlenmesi konusunda önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti’nde asgari ücrete ilişkin bilinen ilk müdahale 1806 tarihinde gerçekleşmiştir(Gerek,1999:27’den akt. Karaçor ve Diğerleri,2010:6). 1921 yılında Ereğli Kömür Havzası Maden İşçileri ile ilgili çıkarılan kanun maden ocaklarında çalışan işçilerin asgari ücretlerinin belirlenmesini öngörmüştür (Korkmaz, 2003:153’den akt. Karaçor ve Diğerleri,2010:6). 1923 yılında, Türkiye İktisat Kongresinde, belediye meclislerinin üç ayda bir asgari ücret hadlerini geçim şartlarına göre tespit ve ilan etmesi kararlaştırılmış fakat bu karar uygulanamamıştır(Ağaoğlu, 1987: 75’ten akt. Yılmaz Eser ve Terzi,2008:130). 1931 yılında ise Havzai Fahmiye kanunu çıkarılmış ve ücret düzeyini ocak sahibi, işçi birliği temsilcisi ve iktisat vekaletinin

seçeceği üç kişilik komisyonun belirlemesi suretiyle işçilere asgari ücret ödenmesi kararlaştırılmıştır (Dirimtekin, 1966:66'dan akt. Yılmaz Eser ve Terzi,2008:130).

1936-1989 Dönemi

Asgari ücrete yönelik bu dönemde 1936 yılında bir yasal çalışma yapılmış ancak 1951 yılında uygulanmaya başlamıştır. Bu gecikmenin nedeni kanuna ilişkin yönetmeliğin 1951 yılına kadar hazırlanamamış olmasıdır. 1951 yılında yürürlüğe giren ve 1967 yılına kadar geçerli olan bu mevzuat gereği bu dönemde asgari ücret mahalli komisyonlar tarafından belirlenmiştir(Yılmaz Eser ve Terzi,2008:130).

“1967 yılından itibaren asgari ücret tespitlerindeki yetersizlik nedeniyle merkezi asgari ücret tespit sistemine geçilmiştir. 931 sayılı İş Kanunu ve beraberindeki 1968 sayılı yönetmelik ufak değişikliklerle birlikte 1475 sayılı İş Kanunu ve 1972 tarihli asgari ücret Yönetmeliği uzun süre yürürlükte kalmıştır. Bu dönemde asgari ücret 1969–1973 yıllarında bölge esasına göre belirlenmiştir” (Kaçanoğlu, 2009:105).

1971 yılında çıkarılan 1475 sayılı kanun ve 1972 yılında çıkarılan yönetmelik ile asgari ücretin iki yılda bir tespit edileceği belirtilse de 1987 yılı ve sonrasında enflasyonun hızlı artması sonucu asgari ücret komisyonu 1 yıllık aralıklarla toplanmaya başlamıştır (Gökdere, 1997: 40'den aktaran Güven ve diğerleri, 2009:12). Asgari ücrete yönelik anayasal düzenlemeler ise 61 ve 82 anayasalarında sosyal devlet anlayışı çerçevesinde yer almış 61 anayasasının 45. maddesinde devletin, çalışanların yaptıkları işe uygun ve insanlık onuruna yaraşır bir yaşam seviyesi sağlamalarına elverişli adaletli bir ücret elde etmeleri için gereken önlemleri almakla sorumlu olduğu ilkesine yer verilmiştir (Güven ve diğerleri: 2009:12).

1989 - Günümüz

1989 yılından itibaren, merkezi nitelikteki Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından, bölgesel ve sektörel bir farklılık göstermeksizin, tüm ülke için tek düzey olarak tespit edilmektedir(Yılmaz Eser ve Terzi:2008:131). Bu dönemde “aynı zamanda 16 yaş şartı devam etmiştir. 1 Ocak 2014 tarihinden itibaren ise 16 yaş şartı kaldırılmıştır. Tüm kesimler için ortak tespit sistemi asgari ücret tespit komisyonunun aldığı karar sonucu başlamıştır. Aynı zamanda mevzuat gereği her iki sektör için iki ayrı komisyon çalışmalarına devam etmiştir. 1989–2000 döneminde 12 sanayi kesimi ve 12 tarım kesimi olmak üzere 24 tespit yapılmıştır”(Kaçanoğlu,2009:109)

1989'dan 2006 yılına kadar asgari ücret birer yıl arayla tespit edilmiştir. 2001 yılında ise ekonomik nedenlerden dolayı asgari ücret 3 kez tespit edilmiştir(Yılmaz Eser ve Terzi:2008:133).

ASGARI ÜCRET TESPİTİNE YÖNELİK TARTIŞMALAR

Türkiye’de son yıllarda asgari ücretlerle ilgili tartışmaların fitilini ateşleyen gelişme 2005 yılında Ankara Sanayi Odasının “İşsizlik ve Bölgesel Gelir Dağılımı Eşitsizliği ile Mücadele İçin Yerel Asgari Ücret” adlı çalışmayı hazırlayarak başbakanlığına sunmasıyla olmuştur. Bu çalışmada asgari ücretin ulusal olarak tespitinden vazgeçilip 3 bölgede farklı asgari ücret uygulanması gerektiği vurgulanıyor. Bu düşüncenin temel gerekçesi ise bölgesel arası farklar olarak gösterilmiştir. Bu farklılardan bir tanesi iktisadi olarak geri kalmış en az gelişmiş 19 ilde harcama tutarlarının ekonomik olarak daha büyük illerden daha düşük olduğu tezidir. Buna göre aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi gelişmiş bölge içerisinde olan İstanbul, Ankara, İzmir de aylık harcama tutarı Ağrı, Hakkari, Van gibi az gelişmiş illerden daha fazladır. Dolayısıyla az gelişmiş illerde daha düşük ücretlerle insanlar hayatlarını idame ettirebileceklerinden yola çıkılarak burada daha düşük asgari ücret uygulanması fikri ortaya atılmıştır. Bunun sonucu olarak da bu asgari ücretin diğer bölgelere göre daha az seviyede olacağı illere yatırım oranları artacak ve zamanla bu bölgelerde kalkınarak bu illerde de gelir seviyesi zamanla artacaktır (ASO,2005).

Çalışmada da bu durum yoksul bölgelerde düşük asgari ücret uygulandığı takdirde, yatırımların ve istihdamın artacağı böylelikle bu bölgelerde gelir düzeyinin de yükselteceği şeklinde ifade edilmiştir. Yine aynı çalışmada 2003 yılında bir kişinin aylık harcamasının; İstanbul'da 319, Ankara'da 270, Ağrı, Bitlis, Bingöl ve Muş gibi illerimizde ise 80 YTL olduğu belirtilmiş, yoksul bölgelerimizdeki bir ilde 250 YTL'lik bir asgari ücretin, buradaki çalışanlar için düşük sayılmayacak bir ücret olduğu ifade edilmiştir(ASO,2005:2).

Çalışmada vurgu yapılan bir diğer husus ise Türkiye'deki yüksek hızlı büyümenin istihdam oluşturmaması ve ülkemizde yüksek seviyelerdeki kayıt dışılığın önüne geçilebilmesi için de yerel bazda asgari ücret belirlemenin faydalı olacağı düşüncesi. Bunun haricinde yine aynı çalışmada asgari ücret ile kişisel gelir arasındaki ilişkiden söz edilmektedir. Buna göre az gelişmiş bir ülkede asgari ücret seviyesinin yüksek tutulması işsizliğe, kayıt dışılığa ve enflasyonist etkilere neden olacağı söylenmektedir. Bu çerçevede yukarıda da bahsedildiği gibi Türkiye'nin sosyo-ekonomik açıdan 3 bölgeye ayrılması teklif edilmektedir. Birinci bölge sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından en düşük 19 ilden oluşacaktır ve düşük asgari ücret yanında diğer bölgelere nazaran daha düşük vergi ve prim oranları belirlenecektir. 2. bölge ise en az gelişmiş 19 ilden sonra gelen 30 ilden oluşmakta ve burada da vergi ve primlerin 5 yıllığına yüzde bir seviyesine çekilmesi teklif edilmektedir. Geri kalan gelişme açısından Türkiye ortalamasının üzerinde olan iller ise 3. Bölgeyi oluşturmakta ve buraya yönelik herhangi bir asgari ücret düşüşü teklif edilmemekte ancak vergi ve primlerde indirim yapılabileceği söylenmektedir.

Asgari ücretin farklılaştırılmasında istihdam göç gibi sosyal etmenler, sektörlerin katma değeri yatırım dağılımı rekabet gücü gibi ekonomik etmenler ile ülkenin idari yapısı gibi unsurlar da asgari ücretin ne şekilde farklılaştırılacağı belirlenmesinde etkili olmaktadır. Söz konusu faktörlerin aynı anda değerlendirilmesi oldukça zor olduğundan asgari ücretin farklılaştırılması çok yaygın bir uygulama değildir. Örneğin, 27 AB ülkesinin 20'sinde asgari ücret ulusal düzeyde belirlenmektedir (Eurostat, 2012'den akt. Seker ve Küçükbayrak,2012:7)

Göç hususu açısından da bölgesel asgari ücreti ele alacak olursak bölgesel asgari ücretle az gelişmiş illerin kalkındırılarak buradan diğer bölgelere göçün azalacağı fikri ortaya atılmaktadır ancak az gelişmiş illerde yaşayan kişiler asgari ücretin yüksek olduğu bölgelere doğru göç edebileceklerdir. Şeker ve Küçükbayrak'ın da belirttiği gibi düşük eğitim düzeyine sahip söz konusu kesim için ücret düzeyinin algılanması geçim durumunun algılanmasına göre daha kolay olabilir. Bu durum da hâlihazırda zaten yaşanan ve çok ciddi sosyal sorunlara neden olan nitelsiz işgücü göçünün artışına yol açacaktır. Yani kişiler öncelikle buldukları az gelişmiş bölgede harcama tutarlarının azlığını değil diğer illerde yüksek olan asgari ücreti daha çok dikkate alacaklarından göçün engellenmesine yönelik politikaların başarıya ulaşmama riski ortaya çıkacaktır.

Duruma kayıt dışılık penceresinden değerlendirildiğinde karşılaşılan sorun Tunç'un ifade ettiği gibi çalışanların ücretlerini olduğundan farklı göstermesi yani ilgili kamu kurum ve kuruluşuna ücretini eksik beyan etmesidir(Tunç:2007:1). Bu durumda işverenler çalışanlarına asgari ücretin üzerinde bir ücret ödemekte ancak vergi ve primleri asgari ücretten ödemektedir. Bölgesel asgari ücret açısından irdelenirse bu tarz kayıt dışı çalışanların kayıtlı sisteme girmesini beklemek pek gerçekçi olmamaktadır.

Asgari ücrete ilişkin bir diğer tartışma ise asgari ücretin vergi dışı bırakılmasıdır. Nitekim bu düşünce yeni anayasa hazırlanması sürecinde de tartışılmaktadır. Ancak vergi gelirleri içindeki payı %6.12 dolaylarında olan asgari ücretten verginin alınmaması halinde ana akım iktisat düşüncesi düzenlemenin bütçe dengesini bozacağı ve büyümeyi negatif etkileyeceği şeklinde olacakken karşı yaklaşımda olanlar düzenlemeyi, işçilerin çalışma koşullarındaki bir iyileşme olarak yorumlayacaktır(Kargı,2013:206).

Ulusal asgari ücret sisteminin bölgesel ve diğer asgari ücret sistemlerine göre en büyük avantajı kolay ve pratik bir uygulama süreci getirmesidir. Ulusal düzeyde tek oranlı bir asgari ücret, uygulamanın izlenmesini ve denetimini kolaylaştırdığı gibi sistemi sürdürmek de basitleşmektedir. Ayrıca ulusal bir asgari ücret yoğun nüfus bölgelerine dönük kırsal göçü engellemede önemli bir katkıya sahip olabilmektedir (Foguel ve diğerleri; 2001: 23'ten aktaran Akgeyik,2007:24). Ulusal asgari ücret ülke genelinde bir ücret tabanı oluşturulması, iş fırsatları bakımından, bölgesel ya da is kollarına göre ortaya çıkabilecek farklılıkları önler(İlo,1968'den akt. Kaçanoğlu,2009:58). İşçi ve işveren arasındaki uyuşmazlıklar azalarak işgücünün çeşitli iş kolu, sektör ve bölgelerarası gidiş gelişi önlenmiş olur. Sistemin uygulanması, denetimi ve koordinasyonu oldukça kolaydır. Asgari ücret uygulamasının kontrolünün yapılması ve uyuşmazlıkların çözümlenmesi kolaydır(Kaçanoğlu,2009:58). Bir diğer yandan "bölgesel asgari ücret sisteminin olduğu ülkeler genellikle federal yapıya sahip olup, yalnızca asgari ücret değil, birçok politika uygulaması eyalet/bölge bazında belirlenmektedir. Federal yapıya sahip olmayan ülkeler için ise asgari ücretin farklılaştırılacağı bölgelerin belirlenmesi, uygulamanın takibi ve izlenmesi gibi hususlar daha zordur" (Şeker ve Küçükbayrak,2012:8).

Mesleki asgari ücret sistemi ise günümüz ihtiyaçlarını karşılayacak yapıya sahip değildir. "Çünkü mesleki asgari ücret sistemleri yüksek bir koordinasyon gerektirmektedir". Geniş kapsamlı ve detaylı tanımlara sahip mesleklerde veya yeni mesleklerin ortaya çıkması gibi durumlarda mesleki asgari ücret yetersiz kalacağından dolayı bu sistem yaygın bir uygulama alanı bulamamıştır(Akgeyik,2007:28)

İşçi Sendikalarının Bölgesel Asgari Ücret Uygulamasına Bakışı

1. HAK-İŞ

2005 yılında bölgesel asgari ücretle ilgili tartışmalar ortaya çıktığında dönemin konfederasyon başkanı Salim Uslu asgari ücretin ücretlerin en alt seviyesini belirlemede bir araç olduğunu yetkililerin bu aracı doğru kullanması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü asgari ücret ülkemizde 4 kişilik bir ailenin geçimini sağlayacak düzeyin oldukça altındadır. Uslu bölgesel asgari ücretin uygulamaya geçirilmesi durumunda toplumsal, ekonomik ve teknik açıdan bazı sorunlar oluşturabileceğine işaret etmiş, bölgesel asgari ücret uygulamasının geçmişte Türkiye'de 3 yıl süre ile denendiğini ancak başarılı olamadığını söylemiştir(<http://yenisafak.com.tr/Ekonomi/?i=290207>)

İlerleyen yıllarda Mahmut Arslan dönemindeki Hak-İş Konfederasyonu bölgesel asgari ücret düşüncesinin Ulusal istihdam stratejisi ve eylem planında ele alınmasından sonra bir komite hazırlayarak çalışma bakanlığına görüşlerine ilişkin bir rapor sunulmuştur. Aynı dönemde yapılan basın açıklamasında da bölgesel asgari ücretin kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Hak-iş bölgesel asgari ücrete neden karşı olduklarının gerekçelerini de 12. Genel kurul kararlarında açıklamışlardır. Buna göre HAK-İŞ, bölgesel asgari ücretin geçmişte 3 yıl denendiğini ve bunun başarısız olduğunu, böyle bir yaklaşımın gelir adaletsizliğini, yoksulluğu artıracak, bölgesel ayrımcılığı derinleştireceğini, haksız rekabet oluşturacağını ve ekonomik, sosyal, teknik ve toplumsal bir dizi soruna neden olacağına dikkat çekerek bölgesel asgari ücret fikrine açık bir şekilde karşı durmuştur(www.hakis.org.tr).

2. TÜRK-İŞ

Bölgesel asgari ücret tartışmalarının başladığı 2005 yılında Türk-iş de bir rapor hazırlayarak asgari ücrete karşı görüşlerini belirtmiştir. Buna göre Türk- İş bölgesel asgari ücret uygulamasına karşı olduğunu belirtmiş ve gerekçe olarak da devlet açısından prim kaybına yol açacağını, hukuki karmaşa doğabileceğini, iç göçün artacağını söylemiş ve işsizliğin nedeninin asgari ücret olmadığı belirtmiştir.

3. DİSK

Devrimci İşçi Sendikaları konfederasyonu da “Asgari Ücrete İlişkin Gerçekler” başlıklı raporunda bölgesel asgari ücret uygulamasının “ILO sözleşmelerine ve Anayasa’ya aykırı olacağını belirtmiş ve düşünüldüğü gibi bölgesel asgari ücretin faydalı olmayacağını ücretler seviyesinin daha da düşeceğini ve daha çok sömürü ve yoksulluk oluşturacağını ifade etmiş(www.sosyal-is.org.tr/yayinlar/asgari_ucret_raporu.pdf) ve bölgesel asgari ücret uygulamasının sendikaları tarafından kesinlikle kabul edilemez olduğunu ve üzerinde tartışılmaması dahi gerektiğini belirtmiştir.

Bölgesel Asgari Ücret Uygulamasına İşveren ve Hükümetin Bakış Açısı

Çalışmanın başında da belirtildiği gibi bölgesel asgari ücret tartışması Ankara Sanayi Odasının hazırlamış olduğu rapor sonucunda ülkemizde gündemi daha çok işgal eder konuma geldi. Daha sonra Ankara Sanayi Odası Başkanı olan Zafer Çağlayan’ın ekonomi bakanı olması dolayısıyla esasen hükümet ve işverenlerin bölgesel asgari ücret konusunda aynı görüşe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Zira Ak Parti Hükümeti bölgesel asgari ücreti sık sık dile getirmiş ve nihayetinde bölgesel asgari ücret uygulaması ulusal istihdam stratejisine girmiştir. Ancak daha sonraki yıllarda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk ÇELİK bölgesel asgari ücretin hükümetin gündeminde olmadığını söylemiştir. Bu aşamada da bölgesel asgari ücret tartışmasının yerini asgari ücret üzerinden alınan vergilerin kaldırılması yönündeki tartışmalar almıştır. Yine de işverenler bölgesel asgari ücret uygulamasına sıcak bakmaktadır. Tüsiad yayınlamış olduğu “Türkiye’de Bölgesel farklılıklar ve politikalar” başlıklı raporda bölgesel asgari ücrete tam destek verdiğini belirtmiştir. Ayrıca İstanbul Ticaret Odası da 2007 yılında “Asgari Ücrette Esnek Modelleme: Bölgesel Asgari Ücret” isimli bir rapor hazırlamış ve bölgesel asgari ücret uygulamasını savunmuştur. Bölgesel asgari ücret uygulamasının geçilmek istenmesinin gerekçeleri olarak ise genel olarak; bölgesel gelişmişlik farklarının olması, ekonomik heterojenlik, homojen olmayan işgücü piyasaları, bölgesel verimlilik farklılıkları ve son olarak da göç olgusu gösterilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ankara Sanayi Odasının adı geçen çalışmada da bahsettiği üzere yatırımların geliri düşük bölgelere yapılmasının ardında, altyapı beşeri sermayeye, coğrafi şartlar ve pazara uzaklık gibi birçok neden vardır. Sadece bölgesel asgari ücret uygulamasına geçişle hedeflenen amaca ulaşamayacağı açıktır. Bu nedenle, bu bölgesel asgari ücrete geçiş yapılacak düşük gelirli bölgelerdeki illerde altyapı ve beşeri sermaye yatırımları da gerçekleştirilmelidir. Bölgesel asgari ücret uygulaması, bu illerimizin yatırımcılar açısından yatırım yapılabilirlik düzeyini artıran ek bir etken olacaktır. Yine bu perspektiften bakıldığında gerekli yatırımlar yapılmadığı takdirde çalışacak kişiler açısından eğitim vs gibi nedenlerle, işverenler açısından pazar hammadde vs. gibi diğer etkenlerde yatırım kaydırılması veya iş göçünün engellenmesi düşüncesini zayıflatmaktadır. Zira son dönemlerde zaten bu az gelişmiş bölgelere yönelik teşvik bölgeleri gibi yatırımcıyı bu bölgelere çekecek uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamaların sonuçları için henüz konuşmak erkense de hedeflenen başarıya hâlihazırda ulaşıldığını söyleyemeyiz. Bu noktada bölgesel asgari ücret uygulamasının başarısının altyapı eğitim sağlık vb. gibi diğer etkenlere bağlı olduğundan şimdilik ara formül olarak sunulan asgari ücretlerin farklılaştırılmadan vergiler ve primler üzerinden işçinin cebinden para çıkmayacak şekilde düzenlenmesi daha makul bir çözüm gözükmektedir.

KAYNAKÇA

AKGEYİK. Tekin; “Asgari Ücrette Esnek Modelleme: Bölgesel Asgari Ücret”, İstanbul Ticaret Odası, 2007

- AKGÜL. Osman; “ Türkiye’de Asgari Ücret Sisteminin Uluslararası Standartlar Açısından Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul, 2014
- ALPAYDIN. Yunus, BURGAZOĞLU. Hüseyin, EĞRİ. Taha, GÜMÜŞ. İskender; “ İnsani Ücretin Hesaplanması: Türkiye İçin Bir Model” , İstanbul, İGİAD, 2015
- AR. Kamil Necdet; “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Ücretlerin Gelişimi”, 2007 (erişim) www.kamu-is.org.tr/pdf/kamil_necdet_ar.pdf, 08.04.2014
- GÜVEN. Aytekin, MOLLAVELİOĞLU. Şükrü, ÇAKAR DALGIÇ. Başak; Asgari Ücret İstihdamı Arttırır mı?(1969–2008) Türkiye Örneği,2009 (erişim) <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>, 09.04.2014
- KAÇANOĞLU. Mesut; “Küreselleşme- Yerelleşme Tartışmaları Çerçevesinde Türkiye’de Bölgesel Asgari Ücret Önerisinin Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009
- KARAÇOR. Zeynep, ÖZMAN. İbrahim, YORGANCILAR. Fatma Nur; “ Asgari Ücret, İşsizlik Oranı ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği (1987–2010) (erişim) www.ekonomiyaklasim.org/eykongre2011/?download=02.pdf, 12.04.2014
- KARGI. Bilal; “Türkiye’de Asgari Ücret ve Büyüme Üzerine Zaman Serileri Analizi (2005-2012)”, Çalışma ve Toplum, 2013, 37: 183-210.
- KORKMAZ. Adem, DULUPÇU. Murat Ali, GÖVDERE. Bekir, SONGUR. Haluk; “Onurlu İnsan Onurlu Yaşam İçin İnsani Ücret”, 2013, İstanbul, İGİAD
- KUTAL. Metin; “ Türkiye’de Asgari Ücretle İlgili Sorunlar”, 2007. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,(erişim) <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusskd/article/view/1023001706/1023001534>
- ODASI, Ankara Sanayi; “İşsizlik ve Bölgesel Gelir Dağılımı Eşitsizliği ile Mücadele İçin Yerel Asgari Ücret Uygulamaları”, Ankara, 2005
- RAKICI. Cemil, TARIK Vural; “ Asgari Ücret Üzerindeki Toplam Vergi Yüğü ve Asgari Ücret Tutarının Anlamı”, Ekonomi Bilimleri Dergisi Cilt 3, No 2, 2011
- ŞEKER. Sırma Demir, KÜÇÜKBAYRAK Müşerref; “ Türkiye’de Bölgesel Asgari Ücretin Uygulanabilirliği”, (erişim) <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=904e77ea-ee8e-4414-9f76-88aa7a7e855f&ID=44&Web=10d22ce1-4526-47c8-a4bc-47bc44ed4c8c> 20.06.2014
- TUNÇ. Mehmet; “ Kayıt dışı İstihdamla Mücadelede Geliştirilen Stratejiler Uygulanan Politikalar ve Gelişmiş Ülke Örnekleri”, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007
- YILMAZ ESER. Burçin, TERZİ. Harun : “Türkiye’de Asgari Ücret Sorunlar Öneriler”, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, sayı 1, cilt 22, 2008, s. 129-144 <http://www.turkis.org.tr/NISAN-2016-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d1049> <http://yenisafak.com.tr/Ekonomi/?i=290207> 12.06.2014 www.turkis.org.tr (erişim): 10.04.2014, 12.06.2014 www.hakis.org.tr (erişim) 12.06. 2014

**Teşvik Politikalarının Gerekçeleri ve Etkinliği:
Kuramsal Bir Yaklaşım¹****The Justification and Effectiveness of Incentive Policies: A Theoretical
Approach****Mehmet Hanefi Topal²****ÖZ**

Teşvik politikası, devletin serbest piyasa ekonomisine müdahalede bulunduğu en etkili araçlardandır. Genel olarak tüm ülkelerde refah düzeyinin artırılması amacıyla teşvik politikaları uygulanmaktadır. Serbest piyasa ekonomisine doğrudan müdahale şeklinde olan bu politikaların haksız rekabet oluşturması mümkündür. Bu bakımdan serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak ve dünya ticaretinde serbestleştirme sağlamak amacıyla, teşvik politikaları uluslararası kuruluşlarca denetim altına alınmaktadır. Bu çalışmanın amacı teşvik politikalarının kuramsal gerekçelerini ve etkinliklerine ilişkin yaklaşımları ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Teşvik Politikası, Vergi Teşvikleri, Etkinlik, İktisadi Kalkınma

ABSTRACT

Incentive policy is one of the most effective tools of government to intervene on the free market economy. Generally, incentive policies are being applied to increase the level of welfare in all over the countries. However, it is possible that incentive policies considered as direct intervention tools may generate unfair competition. Therefore, to improve the efficiency of free market economy and the liberalization of world trade, it is necessary to manage the incentive policies by the international organizations. The purpose of this study is to introduce the approaches of incentive policy theories and the effectiveness of incentive policies

Keywords: Incentive Policy, Tax Incentives, Efficiency, Economic Development

Jel Codes: H21, H24, O10

¹ Bu çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı tarafından kabul edilen ve yazara ait yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, mhanefitopal@gmail.com

GİRİŞ

Ekonomi literatüründe, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanan teşvikler, serbest piyasa ekonomisine devletin müdahalede bulunduğu en etkili araçlardandır. Piyasa ekonomisine bu şekilde yapılan müdahaleler ekonomiye sağlayacağı katkılarının yanı sıra bozucu yanlarının da olması, teşviklere karşı olumlu yaklaşımların bulunmasının yanında olumsuz yaklaşımların da bulunmasını beraberinde getirmektedir. Teşvikler, serbest rekabet ortamının oluşmasını ve kaynakların rasyonel dağılımını engelledikleri gerekçesiyle eleştirilmektedirler. Teşviklerin bu olumsuz etkileri sadece ülke için değil, aynı zamanda uluslararası ticaret için de söz konusudur. Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi açısından teşviklerin kaldırılması veya en azından sınırlandırılması en ideal yol olarak görülmektedir. Teşvikleri kontrol altına almak amacıyla uluslararası alanda ilk önce ticarete konu mallar üzerindeki teşviklerin ortadan kaldırılması yönünde ülkeleri bağlayıcı tedbirler geliştirilmiştir. Son dönemde yükselen eğilim ise, doğrudan yatırımlara yönelik teşviklerin kısıtlanmasına yöneliktir.

Bir taraftan teşviklerin kısıtlanması veya kaldırılması yönünde dünyada böyle bir eğilim yükselirken diğer yandan, gerek gelişmiş ve gerekse de gelişme yolundaki ülkeler tarafından teşvik politikaları yoğun olarak uygulanmaya halen devam ettirilmektedir. Gelişmiş ülkeler, AR-GE faaliyetlerini özendirmek, çevreyi korumak ve bölgelerarası dengesizlikleri gidermek suretiyle ekonomik gelişmeyi sürdürmek, uluslararası alanlarda rekabet güçlerini korumak ve sermaye çıkışını önlemek için teşvikleri kullanmaktadırlar. Gelişme yolundaki ülkeler ise, serbest piyasa ekonomisinin oluşturduğu yapısal sorunların çözümüne yönelik olarak yatırımların, üretimin ile ihracatın artırılması, yatırım ve iş ortamı açısından cazip konuma gelerek uluslararası planda avantajlı konum elde etmek ve küreselleşme ile beraber yoğunluğu artan doğrudan yabancı yatırımlardan azami derecede pay alabilmek amacıyla teşvikleri yoğun olarak kullanmaktadırlar.

TEŞVİK KAVRAMI VE UNSURLARI

Teşvik, çok genel olarak, devletin işletmelere sağladığı kolaylıklar olarak tanımlanabilir. Ekonomi literatüründeki tanıma göre teşvik; belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla devlet tarafından çeşitli yöntemlerle karşılıklı veya karşılıksız şekilde verilen maddi veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanmaktadır (Çiloğlu, 1997: 1; Eker, 1995: 53; Durgun, 2003: 107). Uygulamada, teşvik kavramı yerine sübvansiyon, iktisadi gayeli mali yardım, üreticiye yapılan transfer harcamaları, primler, destekler, uygun koşullu krediler gibi bazı kavramlar da kullanılabilir. Ancak, bu kavramlar teşviklerle aynı anlamlara gelebileceği gibi farklı anlamlar da içermesi mümkündür (Duran, 2003: 6). Uluslararası anlaşmalarda teşvik kavramı yerine mesela; GATT'da sübvansiyon, Avrupa Birliği Kurucu Anlaşması'nda devlet yardımları gibi ifadeler de kullanılmaktadır.

Teşvik kavramı, kullanılış amacına göre çok farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Bu sebeple teşviklerin daha iyi anlaşılabilmesi açısından taşınmış oldukları özellikleri ifade etmekte yarar vardır. Bu özellikleri altı başlık altında toplamak mümkündür (Aktan, <http://www.canaktan.org/din-ahlak/rant-kollama/plutokrasi.htm>, 02.09.2005)

- ✓ Teşvikler, devlet tarafından verilirler. Bu yönüyle teşvikler, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadi teşebbüsleri tarafından bizzat veya görevlendirecekleri kuruluşlar aracılığıyla sağlanan yardımlardır,
- ✓ Teşvikler, genelde özel kesime verilmekle beraber kamu teşebbüslerine de verilebilirler,
- ✓ Teşvikler, makro ve mikro ekonomik hedefler doğrultusunda belirlenmiş amaçlara yönelik olarak verilirler. Genel olarak teşviklerin makro hedefler doğrultusunda işlevi, ekonomik refahın artırılması amacına yönelik iken,

mikro ekonomik hedefler doğrultusunda işlevi ise işletmelerin üretime başlaması ve/veya üretimlerini idame ettirmesi amacına yöneliktir,

- ✓ Teşvikler, negatif vergileme niteliğindedirler; finansmanı için halkın sırtına bir mali külfet yüklenirken, bunlardan yararlanan teşebbüsler bir fayda sağlamaktadır,
- ✓ Teşvikler, parasal (nakit) araçlar ile sağlanan yardımlar olabilecekleri gibi parasal olmayan aynı yardımlar şeklinde de olabilirler,
- ✓ Teşvikler, aynı zamanda herhangi bir veriliş şekli şartına da tabi değildirler. Doğrudan yararlanana sağlanan yardımlar olabileceği gibi dolaylı ya da gizli şekilde yararlananların bazı mali yükümlülüklerinin azaltılması şeklinde de uygulanabilirler.

TEŞVİKLERİN EKONOMİK GEREKÇELERİ VE ÖNEMİ

Uygulanan ekonomik model ne olursa olsun teşvik tedbirleri hemen hemen her ülkede uygulanmaktadır. Teşvik uygulamalarının temel hedefi ise genel anlamda ülkenin genel refah düzeyinin artırılmasıdır. Buna karşın, teşvik uygulamaları için öne sürülen gerekçeler ise, ülkelerin benimsedikleri iktisat politikaları ve gelişmişlik farklarına göre değişiklik arz etmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri teşvik tedbirleri almaya iten en önemli neden sanayilerini diğer güçlü sanayi ülkelerinden korumaktır. Bu ülkelerde para ve sermaye piyasaları yeterince gelişmemiş, ileri teknoloji üretimi yapılamamakta, ihracat imkanları yetersiz, yatırımcılar eğitim ve deneyim bakımından yetersiz, işsizlik ve bölgesel gelişmişlik farkları da ciddi problem şeklinde mevcut olabilmektedir. Bu durumda ekonomi ciddi kaynak dağılımı sorunu yaşamaktadır. Dağılık kaynak dağılımı ve yatırımların artırılması için gerekli olan fonların yetersizliği, teşvikler yoluyla devletin ekonomiye müdahalesini gerekli kılabilmektedir (Korkmaz, 1998: 119). 4 Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde teşvik politikalarının şu gerekçelerle uygulanmaktadır (Duran, 2003: 8);

- ✓ Ülke sanayisinin tesisi, korunması ve rekabete hazır hale getirilmesi; ülkenin uluslararası alanlarda yaşanan değişim ve gelişmelere yapısal uyum sağlayabilecek duruma gelmesini sağlamak,
- ✓ Bölgelerarası gelir dağılımı adaletsizliğini ve gelişmişlik farklarını gidermek,
- ✓ Sermayeyi tabana yayarak rasyonel kaynak dağılımını sağlamak,
- ✓ İstihdam yaratarak işsizliği azaltmak veya önlemek
- ✓ Katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanarak verimliliği arttırmak,
- ✓ İhracatı arttırmak,
- ✓ Yabancı sermayeyi ülkeye çekmek,
- ✓ Yapılan ekonomik planlar çerçevesinde ülke kalkınmasında hedeflenen noktaya ulaşmak.

Gelişmiş ülkelerde de piyasa mekanizması tam anlamıyla ülkenin tüm ekonomik ve yapısal sorunlarına çözüm olamamaktadır. Devlet, sorunların çözümünde daha çok düzenleyici işlevi ile yer almaktadır. Hatta en üst düzeyde kapitalist gelişmiş ülkelerde, bu düzenleyici işlevinden öte, teşvikler aracılığıyla devlet piyasa mekanizmasının işleyişine müdahale edebilmektedir. Ancak, bu ülkelerde teşvik politikalarının amacı daha ziyade;

- ✓ Rekabet gücünü korumak,
- ✓ Teknolojik gelişmeyi sürdürmek,
- ✓ Sermaye kaçışını önlemek,
- ✓ Bölgesel dengesizlikleri gidermek,
- ✓ Verimlilik artışı sağlamak,
- ✓ Sorunlu sektörleri desteklemek,
- ✓ İşsizliği azaltmak gibi hedefler için kullanılmaktadır (Duran, 2003: 8).

Teşvik politikaları, bu gerekçe ve amaçlar yönünde uygulansa da, gerek teoride ve de gerekse uygulamada teşviklere yönelik geniş bir tartışma alanı mevcuttur.

Teorideki tartışmalar; devletin, piyasa mekanizmasındaki işlevine ilişkin farklı tespitlerden 5 kaynaklanmaktadır. Bu tartışmalar, piyasa mekanizmasına müdahale niteliğinde olan teşviklerin, belli kesime (firma-sektör veya bölge) yönlendirildiğinde haksız rekabete yol açabileceği, piyasa mekanizmasında sapmalar yaratabileceği ve neticede kaynak dağılımını bozabileceği noktasında toplanmaktadır (Çiloğlu, 2003: 29–30).

Birçok ülke, sanayi politikasında teşviklerin yönlendirici bir araç olarak kullanılması gerektiği görüşündedir. Bununla beraber, bazı ülkeler, devletin rolünün müdahale yerine koordinasyonu sağlayarak genel refah düzeyini yükseltebileceğini ve böylelikle dolaylı yoldan sanayiye destekleyebileceğini savunmaktadırlar (Yaralı, 2004: 6–7). Bu teorik tartışmalar izleyen kısımda kalkınma anlayışı bağlamında irdelenecektir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, bu tartışmalar zaman zaman uluslararası platformlara da taşınarak anlaşmazlık konusu yapılabilmektedir. Ülkelerin anlaşabildikleri tek nokta ise; kamunun özel sektöre kaynak transferi yapmasının açık teşvik olduğu ve bunun haksız rekabete yol açabildiğidir (Bilgiç, 1999: 15).

Uygulamadaki tartışmalar ise, teşvik politikalarının etkinliği ve doğaları gereği istismara açık kamu politikası araçları olmasından kaynaklanmaktadır. Teşvik politikaları, kamunun serbest piyasa mekanizmasına müdahalede bulunduğu en etkili araçlarındandır. Dolayısıyla kamunun, bu mekanizmanın işleyişine müdahalede bulunduğu her aracı gibi teşvik politikalarının da eleştiri konusu olması doğaldır. Zira teşvik politikalarının, diğer kamu müdahale araçlarında da olduğu gibi etkinlik-verimlilik, sosyal refah, demokrasi ve adalet gibi alanlarda dışsal fayda ve maliyetleri söz konusudur. Uygulamada sağlanacak başarıların ve hedeflerin gerçekleştirilip gerçekleştirilemediğine göre teşvikler de olumlu veya olumsuz eleştiriler almaktadırlar. Diğer taraftan teşvikler, istismara açık kamu uygulamalarıdır. Gerek teşvikleri yönlendiren hükümetler tarafından ve gerekse de teşviklerden istifade açısından bu uygulamaların amaçlarından uzaklaşarak, haksız kullanımları söz konusu olabilmektedir. Plütokratik yapı denilen bu ilişki sarmalında hükümetler iktidar güçlerini koruyabilmek için teşvikleri ekonomik amaçları dışında, çıkar ve baskı gruplarının istekleri doğrultusunda kullanabilmektedirler. Bu durumda, halktan toplanan vergilerle finanse edilen teşvikler aracılığıyla toplumun bazı kesimlerine haksız kazanç transferi sağlanabilmektedir.

KALKINMA STRATEJİLERİ AÇISINDAN TEŞVİK POLİTİKALARI

Kalkınma, en genel ifadeyle, ekonomik, sosyal ve siyasal olarak arzu edilen her türlü değişme ve gelişme olarak tanımlanabilir (Tüylüoğlu & Çeştepe, 2004: 29). Bu haliyle kalkınma, salt üretimin ve kişi başına milli gelirin artışından ibaret büyüme kavramından ayrılmakta, sosyoekonomik ve kültürel yapının da değiştirilmesi ve geliştirilmesi anlamlarını da taşımaktadır. Bu sebeple de kalkınma teorisi yalnız ekonomik faktörlerle değil aynı zamanda sosyal, kültürel, siyasi ve psikolojik etkenlerle de yakından ilişkilidir (İldırar, 2004: 5). İktisadi büyüme sorunu, bilimsel olarak iktisat biliminin ortaya çıkmasından bu güne kadar ele alınmış, bu konuda çeşitli fikirler ileri sürülmüştür.

Kalkınma, kalkınmışlık, gelişme, modernleşme vb. kavramlarla tartışılan kalkınma teorisinin ise daha çok son elli yılın ilgi çeken konularından biri olduğu söylenebilir. Kalkınma sorunu ile ilgili tartışmaları farklı bakış açıları taşıyan Klasik iktisatçılara kadar götürmek mümkün olmakla beraber, kavram olarak yaygınlık kazanması ve Kalkınma İktisadı denilen yeni bir alt disiplinin ortaya çıkması II. Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Bunun bazı nedenleri vardır. Bu nedenler (Tüylüoğlu & Çeştepe, 2004: 30);

- ✓ 1929 yılı Dünya ekonomik bunalımı ile devlet müdahalesiyle ekonomi yönetiminin başarı sağlayabileceği inancının yükselişi,
- ✓ Sovyetler Birliği'nin siyasi kaygılar taşıyor olsa da merkezi planlama ile ekonomik gelişme de başarı sağlamış olması,

- ✓ II. Dünya Savaşı sonrası küçük ulus devletlerinin bağımsızlığını kazanması ve sanayileşmiş ülkelerin bu ülkelerin gelişme eğilimlerine ilgi duymasıdır.

Kalkınma iktisadının başlangıçta üzerinde odaklaştığı noktalar; sanayileşme, bu amaçla hızlı sermaye birikimi, kullanılmayan atıl emeği harekete geçirilmesi, bütün bunların gerçekleşmesi için planlama ve devlet müdahalesinin stratejik önemde ele alınmasıdır (Başkaya, 2000: 47). Bu yönde birçok tezler kalkınma iktisatçıların tarafından ortaya atılmıştır. Pek çok az gelişmiş ülke önerilen alternatif kalkınma stratejilerini 1960'lı ve 1970'li yıllarda, öneriler doğrultusunda veya farklı şekillerde uygulamışlardır. Bununla birlikte, zamanla uygulamada beklenen olumlu sonuçların alınmadığı ve bu politikaların başarısız olduğu görülmüştür. Bu ortamda 80'li yıllardan sonra Neo-Liberal argümanların yeniden yükselmeye başladığı görülmektedir. Bu argümanların ifade etmek istediği şeyleri şu şekilde özetlemek mümkündür (Tüylüoğlu & Çeştepe, 2004: 63);

- ✓ Devletin planlama veya başka şekilde piyasaya müdahalesi şeklindeki kalkınma stratejileri, aslında kalkınma önünde ciddi bir engeldir. Devletin işlevi, sadece piyasanın işleyişini izlemek ile sınırlandırılmalıdır,
- ✓ Kalkınma, piyasanın kendi işleyişine bırakılması ve rasyonel bireylerin davranışlarının bu sürece olumlu katkıları ile sağlanabilir,
- ✓ Küreselleşme ile birlikte dünya ile uyum sağlamak ve dışa açık bir ekonomik model belirlemek gerekir,
- ✓ IMF ve Dünya Bankası'nı aslında temsil eden bu yaklaşımlar ülke kalkınma programlarını bu örgütlerin yapısal uyum programlarına yönelik olarak değiştirilmesini de direktmektedirler.

Başkaya, 1980 sonrası oluşan bu durum için, az gelişmişlik sorununun kısa dönemde bile çözümsüz olacağını, hatta uzun dönemde durumun daha da kötüleşeceğini iddia etmekte; durumu

“... başlangıçta Neo-Liberal ideolojik saldırısı arkasından borç ödemelerini esas alan dışa dönük modelin gelmesi, sorunların çözümünün çok uluslu şirketlere bırakılması, ekonomiye bilinçli müdahale perspektifinin terk edilmesi az gelişmiş ülkelerin yeniden “kompradaklaşması” (emperyalist çıkarları tehdit etmeyecek kadar zayıf, ana kitleleri emperyalizm çıkarlarını gerçekleştirecek kıvamda tutabilecek kadar güç sahibi, çok uluslu şirketlerin faaliyetlerine uygun koşullar yaratmayı amaçlayan ve bu tür tercihleri yaparı) anlamına geliyor. Pazar mekanizmalarına, rekabete, serbest ticarete ve mukayeseli üstünlüklere dayalı yeni yaklaşım, az gelişmiş ülkelerin çok uluslu firmaların ve finans dünyasının diktasına boyun eğmesi demektir”

şeklinde açıklamaktadır (Başkaya, 2000: 187).

Bu haliyle kalkınma sorunsalı, günümüzün öncelikli tartışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu tartışmalar ile beraber önemli sanayileşme fikirleri ortaya atılmıştır. Dengeli-dengesiz büyüme stratejisi ve içe dönük-dışa dönük sanayileşme stratejisi şeklinde toparlayabileceğimiz bu sanayileşme stratejileri, belirli kalkınma ve planlama programları çerçevesinde yürütülmektedir. Teşvik politikaları, bu sanayileşme stratejilerine göre ve ülkeden ülkeye farklı şekillerde uygulanmakla beraber, bu stratejilerin bir unsurunu oluşturmaktadır.

İktisadi Planlama ve Teşvik Politikaları

Siyasal ve ekonomik sistemin durumuna göre iktisadi planlamaya farklı anlamlar yüklemek mümkün olup bu anlamda iktisadi planlamayı tanımlamak güçtür. Yine de en genel ifadeyle iktisadi planlama, devletin ekonomiye bazı kaygılarla rasyonel müdahalesi şeklinde tanımlanabilir. Başka bir tanıma göre iktisadi planlama; bir ülkede geçerli ekonomik, sosyal ve siyasal değer yargılarının sınırlayıcılığı altında, belirli bir dönemde, toplumun ulaşmak istediği sosyoekonomik amaçlara ve sayısal olarak belirlenmiş hedeflere en uygun biçimde ulaşma uğruna, belirli organlar tarafından, eldeki veya elde edilebilecek araçların yöneltmesi sürecidir (Taban & Günay, 2004: 302).

Planlama sürecinde, önceden belirlenmiş amaç ve stratejiler doğrultusunda, istenilen sonuçlara ulaşmak için müdahale yapılması gereği açıktır. Dolayısıyla planlama özü itibarıyla rasyonel, ancak sonuçları itibarıyla müdahaleci bir süreç

olarak karşımıza çıkmaktadır (Soyak, 2003: 168). Teşvik politikası ile iktisadi planlamanın amaçları genelde paraleldir ve teşvik politikası araçları, aynı zamanda iktisadi planlama hedefleri doğrultusunda yönlendirilen kamusal araçlar içerisinde yer almaktadır. Bu araçlardan en yaygın kullanılanları yönetsel nitelikte planlama aracı olarak; vergi politikaları, yardımlar ve özel koşullu krediler ile idari nitelikli planlama aracı olarak kullanılan; vergi indirimleri ve mali yardımlardır. Bu yönüyle teşvik politikalarının, iktisadi planlama hedeflerine yönelik olarak kullanılan tamamlayıcı politikalar olduğunu söylemek mümkündür.

İktisadi planlama gerek gelişmiş ve gerekse de az gelişmiş ülkelerde uygulanmış ve günümüzde de uygulanmaktadır. Fikri temelleri I. Dünya Savaşı'na kadar uzanmakla beraber II. Dünya Savaşı sonrası kalkınma politikalarının yükselişiyle, kalkınma kavramı ile ortak kullanılan bir kavram olmuştur. Yine iktisadi planlama, 1980 sonrası kalkınma iktisadının kaderini paylaşmış ve bu süreçte yaşanan devletin ekonomiye müdahalesine olumsuz yaklaşımların yükselişiyle ikinci plana itilmiştir. Artık günümüzde küreselleşme sürecinin getirdiği dünya ekonomisi ile bütünleşme ihtiyacı, Dünya Bankası, IMF ve DTÖ gibi kuruluşların ekonomi politikalarında öne çıkması; kalkınma planlamasının küreselleşmeye cevap verebilecek düzeyde ve bu küresel örgütlerin direktifleriyle hazırlanan niteliksel değişime uğramış, esnek stratejik planlar olmasını gerekli kılmaktadır (Soyak, 2003: 172). Teşvik politikalarının da bu stratejik planlamanın gereklerini tamamlayıcı unsurlar olabilmesi için, bu planların gereklerine hizmet edebilen stratejik araçlardan kurulu olması gerekmektedir.

Dengeli-Dengesiz Büyüme Stratejisi ve Teşvik Politikaları

Dengeli büyüme, ekonomide bütün sektörlerin uyumlu bir biçimde büyümesinin sağlanmasına yönelik gelişme stratejisidir. Büyüme, birbirini tamamlayan üretim zincirlerinin gerçekleşmesine bağlıdır. Sektörler arası uyum, yatay ve dikey görünümlere sahiptir. Tarım-sanayi, sermaye malı-tüketim malı, kamu yatırımları-özel yatırımlar, ihracat için üretim-iç talep için üretim gibi dengelerin sağlanması düşünülür.

Günümüzde dengeli büyüme makro ekonomik istikrar ve rekabet ortamı yaratılması stratejisi için izlenen bir modeldir. Yüksek düzeyde enflasyon, uzun dönemde büyümenin önünde ciddi bir engeldir. Fiyatlar genel düzeyinin hızla değiştiği bir ortamda piyasa mekanizmasının ekonomik üretim birimlerinin etkinlikle çalışabilmesi ve yönetimde uygun kararları alması oldukça zordur. Ayrıca yüksek enflasyon, talepte ve reel faiz oranlarında istikrarsızlıklara da neden olur. Bu durumlarda hükümetlere düşen görev, makro ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik politikalar izlemesidir. Rekabet ortamı yaratma stratejisinin hedeflediği durum ise enflasyon ortamının yarattığı belirsizlikleri en aza indirmek ve geniş anlamda teknolojik altyapıyı genişletmektir.

Bu amaçla devletin gelirlerini yeniden düzenlemesi, eğitim, sağlık, adalet, ulaştırma, çevre ve kentsel alt yapı gibi alanlara kaynak aktarması gerekir. Teşvikler bu noktada, tüm sektörler için sağlanarak elverişli bir ekonomik ortam yaratmak için kullanılmaktadır. Herhangi bir sektöre öncelik tanınmamaktadır. Sektörlere doğrudan geçici mali teşvikler yerine, yetenekli işgücü ve teknoloji altyapısı oluşturacak, orta ve uzun dönem yatırım tutarlarının güvenceye alınacağı bir ortamı sağlayacak teşvikler sağlanmaktadır (Duran, 1997: 35).

Dengesiz büyüme ise sektörel veya bölgesel öncelikler dikkate alınarak, belli alt bölge veya sektörler lehine öncelikler tanınarak, kalkınmada bunların öncü sektör veya bölgeler olarak rol üstlenmesinin sağlanmasına yönelik büyüme stratejisi olarak tanımlanabilir. Böylece seçilecek bölge veya sektörün itici güç olması öngörülmektedir. Dengesiz büyüme politikasının yoğun olarak kullanıldığı iki tür kalkınma stratejisi bulunmaktadır. Bunlar; bölgesel kalkınma kutbu stratejisi ile ithal ikameci ve ihracata yönelik büyüme stratejilerinden oluşan dış ticaret stratejileridir.

Bölgesel kalkınma kutbu oluşturularak kaynakların etkin kullanılması ve gelişmenin bu sürükleyici birimle ortaya çıkarılması hedeflenir. Bu birim, teknik,

ekonomik, psikolojik ve coğrafik olarak çevresindeki birimlere göre daha ön planda olup, çevreye doğru gelişme dinamizmi yaratabilme potansiyeline sahiptir (Dinler, 1994: 276-277). Bazen bir bölgedeki mevcut faaliyetler nispeten geri kalmış bölgelere transfer edilirken, bazen de geri kalmış yörede yeni bir faaliyetin doğması sağlanmaktadır.

Her iki durumda da bu bölgelerin bir kutup olarak oluşturulması için yatırım çabasının tüm sektörler birinden değil de, bölgenin özelliğine göre, daha hızlı gelişme şansı olan öncelikli sektörler ve genellikle endüstri sektörüne yöneltilmesi hedeflenmektedir. Belli kriterlere göre seçilmiş sanayi kolları, teşvikler, vergi, kredi ve dış ticaret politikaları ile desteklenerek dünya ekonomisi ile rekabet edebilir hale gelmesi sağlanmaktadır. Ancak burada sadece teşvik politikaları yeterli değildir. Teşvik politikalarının şu tamamlayıcı faaliyetlerle de desteklenmesi gerekmektedir (Duran, 1997: 39-41);

- ✓ Hızlandırılmış altyapı yatırımları,
- ✓ Doğal kaynakların etkin kullanımı,
- ✓ İhracatı teşvik destekleri ile sektörün ihracata dönük faaliyetlerinin yoğunlaştırılması,
- ✓ Uzun vadeli bölgesel planlama,
- ✓ Makro ekonomik istikrar, reel para politikası, rasyonel rekabet politikası,
- ✓ Yerel ve merkezi bürokrasinin koordinasyon, denetim ve işbirliği noktasında izleyeceği tutarlı politikalar.

İçer Dönük-Dışa Dönük Sanayileşme Stratejileri ve Teşvik Politikaları

İçer dönük sanayileşme stratejisi ile kastedilen ithal ikameci sanayileşme modelidir. İthal ikamesi birçok ülkede, ekonomik yapıyı modernleştirmenin ve gelişmiş ülkelerdekine benzer bir sanayi yapısı oluşturmanın sağlanması amacıyla kullanılmış bir stratejidir. Bu stratejiyle, uygulamanın ilk aşamada üretim mallarının, ikinci aşamasında ise ara ve yatırım mallarının yurtiçinde üretimi planlanmaktadır. İthalata da kısıtlamalar getirilmekle, imalat sanayinde yeni yatırım alanlarının doğacağı ve kaynakların bu yeni sanayi dallarına kayarak zamanla ekonomide yapısal değişimlerin gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Dışa bağımlılığının azalması, sanayileşme, sermaye birikimi, ödemeler bilançosunda ülke lehine gelişmeler ve istihdam bu politikanın temel amaçlarındandır. İthalat önemli ölçüde kısıtlamalara (gümrük vergileri, kota ve yasaklar, dış ticaret ve döviz kısıtlamaları vb.) tabi kılınırken yurtiçinde imalat sanayi ise yoğun teşviklerle korunmaya çalışılmaktadır. Zira sanayi üretimi yüksek maliyetli girdi kullanılmak suretiyle yapılmaktadır. Üretimin gerçekleştirilebilmesi için gerekli hammadde, enerji, vb girdiler devlet desteği ile işletmelerin kullanımına sunulmakta; üretimin dış pazarlarda pazarlanmasına yönelik olarak da mali yardımlarla ihracatı desteklenmektedir (Karluk, 2003: 220).

İthal ikamesi, başlangıç dönemlerinde; ülkelerin, yükselen üretimle belli bir süre yüksek gelişme hızlarına erişmesini sağlamaktadır. Ancak sanayileşmenin ilerlemesi ile bu hız, ülke sanayisinin dış piyasalardaki rekabete ayak uyduramamasından ötürü giderek azalmaktadır. Böylelikle ithal ikamesiyle hedeflenen amaçlar aleyhinde gelişmeler yaşanmaktadır. Dışa bağımlılık artmakta, devlet yüksek vergi geliri kaybına uğramakta ve dış ödemeler dengesi aleyhine sonuçlar yaşanmaktadır. İç pazarın genişlememesi ve beklendiği gibi ihracatta artışın yaşanmaması ülkeleri ihracata dönük sanayileşme stratejileri benimsemelerini gerekli kılmaktadır. Ancak, bu durum, iki stratejinin birbirinin alternatifi olduğu anlamına gelmemektedir. Zira, günümüz gelişmiş ülkelerinin (Hollanda ve İsveç hariç), zamanında yoğun ithal ikameci koruma politikaları uyguladıkları, daha sonra ihracata dönük sanayileşme eğilimine geçtikleri bilinmektedir. Bu yönüyle bu iki strateji birbirinin alternatifi değil, tamamlayıcısı durumunda olmaktadır (Şenses, 2003: 122).

Dışa dönük (ihracata yönelik) sanayileşme stratejisi ile ithal ikamesine yönelik sanayileşme stratejisinin amaçları açısından, aralarında aslında fark yoktur. İki stratejide de amaç; ödemeler dengesi açıklarının azaltılması ve kontrol altına

alınması, hızlı büyüme, sanayileşme ve yüksek istihdam düzeyinin sağlanmasıdır. İhracata dönük sanayileşme stratejisini ithal ikameci sanayileşmeden üstün kılan unsurlar; kapasite kullanımının artırılması, ölçek ekonomilerinden yararlanma imkanı vermesi, ihracatı özendirerek firmaların dış ticarete açılmasını kolaylaştırması, yeni teknoloji kullanımı sağlaması, ihraç üretiminde ürünlerin kolay çeşitlendirilmesine olanak sağlaması, daha büyük pazarlara ulaşma ve pazarlama imkanlarından faydalanılabilmeyi gerekli kılmaması, yeni sanayi kollarının kurulabilmesini gerektirmesi ve dış şoklara karşı korunmanın daha kolay olmasını sağlaması şeklinde ifade edilebilmesi mümkündür (Karluk, 2003: 218).

İhracata yönelik sanayileşmede başarısının sağlanmasında iki faktör, arz ve talep açısından dengenin sağlanabilmiş olması gerekmektedir. Arz yönünden, ihracatçı ülkelerin uluslararası pazarlarda rekabet edebilecek nitelikte mal üretebilmesi, talep yönünden ise bu malları alacak olan ülkelerin yeterli bir talebinin olması gerekmektedir. Talep eden ülkelerde yaşanabilecek korumalar yüzünden ihracatçı ülkeler olumsuz etkilenmektedir. Talep yönünden yaşanabilecek bu sıkıntı, başta Dünya Ticaret Örgütü olmak üzere bazı önemli kuruluşların çalışmaları sonucu önemli düzeyde giderilmiştir.

Arz yönünden herhangi bir sıkıntı yaşanmaması ise ihracatçı ülkelerin kontrolindedir. Ülkeler bu yönde iki temel politika aracını kullanmaktadır. Bunlar, döviz kurunun istikrarlı ve ihracatçı birimleri özendirecek düzeyde tutulmasını sağlamak ve ihracatın teşvik edilmesidir. İhracatı teşvik önlemleri, maliyetleri düşürerek veya gelirleri arttırarak ihracatı karlı kılan önlemleri içine almaktadır (Karluk, 2003: 219). Böylelikle, hem uluslararası düzeyde rekabet edebilir sanayiler oluşturulabilmekte hem de sağlanan fiyat avantajı ile üretimin arzının önündeki engeller kaldırılmış olmaktadır.

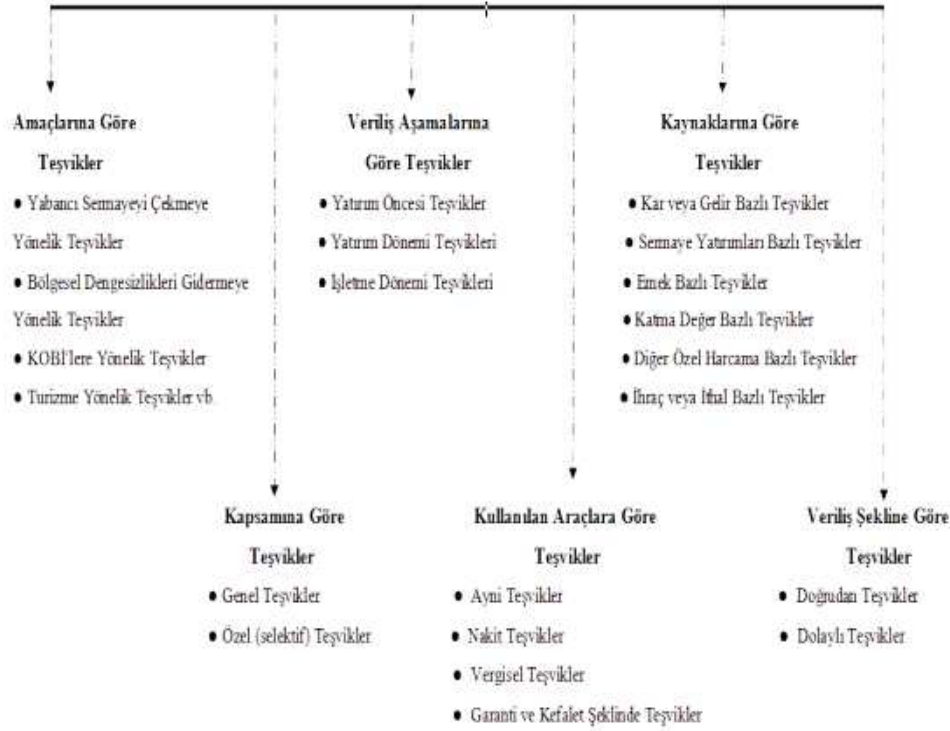
TEŞVİKLERİN SINIFLANDIRILMASI VE YATIRIM KARARLARI ÜZERİNE ETKİSİ

Uluslararası alanda yaşanan rekabet teşvik politikalarına yansımış ve uygulanan teşviklerin gerek sayısını gerekse de çeşidini arttırmıştır. Dünyada genel bir standart olmamakla beraber, isimleri ve uygulanış şekilleri farklı birçok teşvik çeşidi mevcuttur. Dolayısıyla, teşvikleri çok farklı şekillerde sınıflandırmak mümkün olmakla beraber aşağıdaki şekilde altı farklı grup halinde özetlemek mümkündür (Şekil 1).

(i). *Amaçlarına göre teşvikler*; Çok farklı amaçlara yönelik olarak çok farklı isimler altında sınıflandırılabilmesi mümkündür. (yabancı sermayeyi çekmeye yönelik teşvikler, bölgesel dengesizlikleri gidermeye yönelik teşvikler, KOBİ'lere yönelik teşvikler, turizme yönelik teşvikler vb.)

(ii). *Kapsamına göre teşvikler*; genel teşvikler ve özel (selektif) teşvikler olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Genel teşvikler; ekonominin genel şartlarının elverdiği durumlarda, tüm ekonominin geliştirilmesi, verimliliğinin artırılması, mali ve hizmet kalitesinin artırılması gibi amaçlarla kullanılan teşviklerdir. Özel (selektif) teşvikler ise belli bir sektörün geliştirilmesi veya yavaşlatılması, belli bir yörenin kalkındırılması yönünde devletin aldığı tedbirlere yönelik desteklerdir (Lök, 1995: 67).

(iii). *Veriliş aşamalarına göre teşvikler*; yatırım öncesi teşvikler, yatırım dönemi teşvikleri, işletme dönemi teşvikleri olarak üçe ayrılmaktadırlar. Bu teşviklerden yatırım öncesi teşvikler daha ziyade, yatırımcıların cesaretlendirilmesi ve yatırım kararlarında daha doğru kararların alınması amacıyla verilirler (Duran, 2003: 24).

Şekil-1: Teşviklerin Sınıflandırılması

Kaynak: Duran (2003: 24) ve yazarın derlemesi.

Yatırım dönemi ve işletme dönemi teşvikleri ise yatırımın yapılması aşamasında ve idamesi esnasında verilen teşvikler olup, yatırımın maliyeti, karlılığı ve büyüklüğü üzerine doğrudan etki eden teşvik unsurlarından oluşmaktadır.

(iv). *Kullanılan araçlara göre teşvikler*; Aynı teşvikler, nakit teşvikler, vergisel teşvikler, garanti ve kefalet şeklinde teşvikler, diğer teşvikler şeklinde beş kategoriye ayrılmaktadırlar. Uygun araç seçimi genel olarak teşvik politikalarının etkinliği açısından en öncelikli faktörler arasındadır. Bu araçlara ve etkileri üzerine ilişkin bilgiler bir sonraki kısımda verilecektir.

(v). *Kaynaklarına göre teşvikler* çok farklı şekillerde sınıflandırılmakla beraber genel olarak altı grup altında toplanması mümkündür (Duran, 2003: 24). Bunlar; kar veya gelir bazlı teşvikler, sermaye yatırımları bazlı teşvikler, emek bazlı teşvikler, katma değer bazlı teşvikler, diğer özel harcama bazlı teşvikler ile ihrac veya ithal bazlı teşviklerden oluşmaktadır.

(vi). *Veriliş şekline göre teşvikler* ise doğrudan ve dolaylı teşvikler olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan teşvikler, devletin doğrudan doğruya yatırımcıya sağladığı teşviklerdir. (Örneğin, arsa tahsisi, ihracat desteği, eğitim desteği vb.)

Dolaylı teşvikler ise, işletmelerin bazı yükümlülüklerinin azaltılması veya başka şekillerde verilen dolaylı teşviklerdir. (Örneğin, devletin bir alacağını takipte esnek davranması vb. gibi) Müteşebbisler yatırım kararı verirken kar amacıyla hareket ederler ve yatırımın kar sağlayacağına inanırlarsa yatırım yapmaktadırlar. Aynı durum yatırımın yapılacağı bölge veya sektör açısından da geçerlidir. Eğer yatırım yapılması düşünülen bölge veya sektör, yatırım kârlılığını etkileyebilecek avantajlara sahipse, o bölge ve sektörlere yatırım yapılması güç kazanmaktadır. Teşvik tedbirleri ekonominin ihtiyaç duyduğu sektör ve bölgelere çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Müteşebbis kararları üzerinde etkili olan teşvik avantajlarını ve ilgili teşvik araçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (OECD, 2001: 7);

- ✓ *Yatırımın maliyetini düşürmek*; Yatırım indirimi, vergi kredisi, vergi, resim ve harç istisnası ile gümrük vergi ve resim muafiyeti gibi mali teşvikler yatırımın maliyetini düşürmektedirler.
- ✓ *Finansman ihtiyacını hafifletmek*; Düşük faizli iç ve dış yatırım kredileri, işletme kredisi, yatırım destekleme primi, teşvik primi gibi finansal

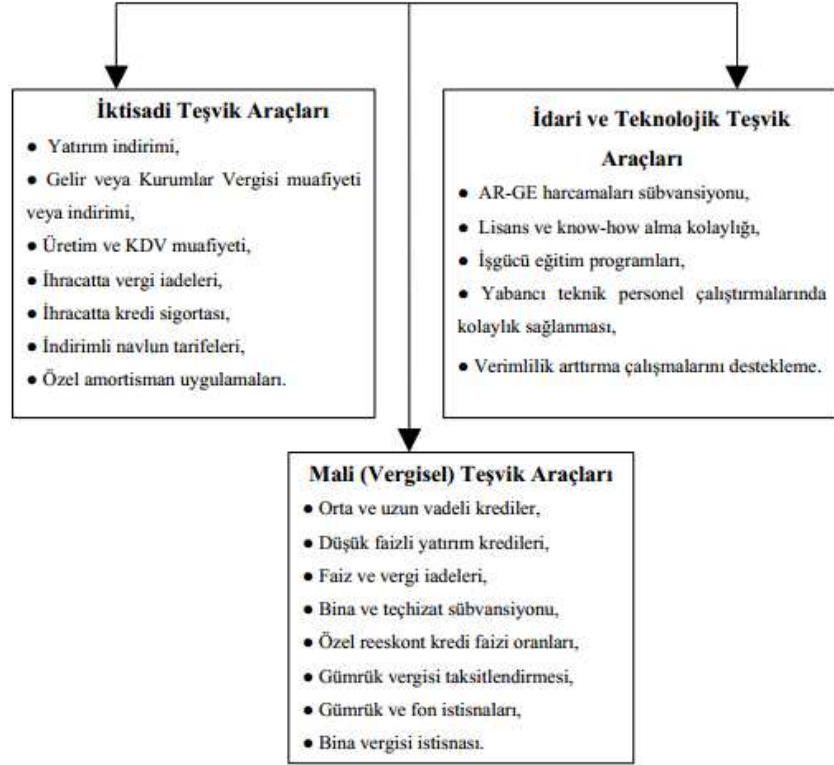
nitelikteki teşvikler ile finansman fonu uygulamasıyla yatırım ve işletme aşamasında yatırım için gerekli finansmanın sağlanmasında, teşviklerle yatırımcıya destek olunmakta ve kolaylık sağlanmaktadır.

- ✓ *Kârlılığı arttırmak*; Altyapı yatırımlarının devletçe yapılması, ucuz arsa ve arazi temini, vergi, resim ve harçlardan muaf olması ile maliyetler düşerek, yatırımın kârlılığı artmaktadır.

Bu gibi teşvikler, müteşebbislerin yatırım konusundaki kararlarının olumlu yönde etkileyerek yatırım yapmaya yönlendirmektedir. Bir taraftan müteşebbisler mali yönden desteklenerek kaynak temin edilirken diğer yandan geleceğe ilişkin risklere karşı devlet güvenceleri, yatırım kararlarını olumlu yönde etkilemektedir.

TEŞVİK ARAÇLARININ ETKİNLİĞİ

Teşvik araçlarını mahiyetlerine ve amaçlarına göre sınıflandırmak mümkündür. Teşvikler amaçları itibariyle değerlendirildiğinde, ekonominin genelini ya da belli bir dalını hedef aldığı görülmektedir. Ekonominin tamamını hedef alan teşvik araçları genel, belli bir ekonomik faaliyeti veya ekonomik alanı hedefleyen ve seçicilik kıstasları olan teşvik araçları özel teşvik araçlarıdır (Yaralı, 2004: 5). Genel olarak teşvik araçlarını iktisadi, mali (vergisel) ve idari ve teknolojik teşvik araçları şeklinde üç gruba ayırmak mümkündür (Şekil 2).

Şekil-2: Teşvik Araçlarının Özelliklerine Göre Sınıflandırılması

Kaynak: Bilgiç (1999: 2)'den yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yararlanılan teşvik araçları ve dolayısıyla etkileri, faaliyet türlerine göre farklı olabilmektedir. Teşvikler faaliyet türüne göre değiştiği gibi, yatırım aşaması, üretim aşaması, üretim sonrası aşamalarına göre de farklılıklar göstermektedir. Ekonomik gelişme sürecinde, kalkınmanın ilk aşamalarında iktisadi ve mali teşviklere ağırlık verilirken, ileri aşamalarda idari ve teknolojik teşvik araçlarının öne çıktığı görülmektedir (Yaralı, 2004: 6). Uygulama biçimlerine göre teşvikleri ise beş gruba ayırmak mümkündür. Bunlar; aynı teşvikler, nakit teşvikler, vergi teşvikleri, garanti ve kefaletler ile diğer bazı teşvik uygulamalarından oluşmaktadır (Tablo 1).

Tablo-1: Teşvik Araçlarının Çeşitleri

1. Aynı Teşvikler	<ul style="list-style-type: none"> Arsa-arazi tahsis Bina temini
2. Nakit Teşvikler	<p>Karşılıksız</p> <ul style="list-style-type: none"> Hibeler Primler <p>Karşılıklı</p> <ul style="list-style-type: none"> Uygun koşullu krediler (düşük faizli, uzun vadeli)
3. Vergi Teşvikleri	<p>Gelir ve Kurumlar Vergisi Teşvikleri</p> <ul style="list-style-type: none"> Düşük oranlı gelir ve kurumlar vergisi Vergi muafiyeti Zarar mahsubu Hızlandırılmış amortisman Yatırım indirimi Bazı harcamaların vergiden düşülmesi (Sosyal güvenlik katkısı, İstihdamla ilgili harcamalar, Reklam, tanıtım ve pazarlama, Sağlık harcamaları vb.) <p>KDV Teşvikleri</p> <ul style="list-style-type: none"> Sermaye mallarına KDV istisnası Gelişmemiş bölgelere ve/veya bazı ürünler düşük KDV oranı <p>Gümrük Vergisi Teşvikleri</p> <ul style="list-style-type: none"> Makine-teçhizat, hammadde, parça ve yedek parça gibi sermaye mallarına yönelik gümrük muafiyeti Gümrük vergisi iadesi
4. Garanti ve Kefaletler	<ul style="list-style-type: none"> Kredi garantileri Yüksek ticari risk taşıyan projelere kamu kaynaklı risk sermayesi katılımı Ekonomik ve ticari riskleri kapsayan ayrıcalıklı kamu sigortası (devalüasyon, politik karmaşa vb.)
5. Diğer Teşvikler	<ul style="list-style-type: none"> Alt yapı hazırlanması Ucuz enerji desteği Yatırım öncesi hizmetler, finansman kaynakları, yatırım öncesi hazırlama ve yönetme, Pazar araştırması, hammadde ve alt yapı durumu, üretim prosesi ve pazarlama teknikleri, eğitim, know-how veya kalite kontrol geliştirme teknikleri ile ilgili yardımlar Ayrıcalıklı kamusal anlaşmalar

Kaynak: Duran (2002: 2)

1. Aynı Teşvikler

Bu tür teşviklere ihtiyaç duyulmasının nedeni, yatırım yerinin seçiminde daha sağlıklı karar verilmesinde ve yatırımların yönlendirilmek istenen alanlara çekilmesinde işletmelere destek sağlanmasıdır. Daha çok bedelsiz olarak veya belli bir dönem bedel alınmamak kaydıyla, kamuya ait arsa ve arazilerin işletmelere tahsis edilmesi şeklinde uygulanmaktadır (Tablo 2). Teşvik aracı olarak, aynı teşviklerin etkinliği, yapılacak yatırıma elverişli yatırım yeri seçiminde işletmenin veya işletmelerin sıkıntı yaşayıp yaşamadığına ve bu teminin yatırım projelerinde önemli bir yatırım maliyeti taşıyıp taşımadığına bağlıdır. Arazilerin nispeten daha pahalı olduğu bölgelerde bu teşvik aracının etkinliği nispeten daha yüksektir. Teşvik aracı olarak aynı teşviklerin etkinliğine etki eden diğer bazı unsurlar ise; yatırım alanına uygun arazinin tahsis edilip edilmediği, tahsis ile yatırım planı arasında uyumun sağlanıp sağlanmadığıdır.

2. Nakit Teşvikler

Nakit teşvikler, yatırımcıların, gerçekleştirmeyi planladıkları yatırım projelerine kamunun doğrudan katkı sağlaması şeklinde gerçekleşir. Uygun koşullu krediler ve hibeler en yaygın çeşidi oluşturmaktadır. Uygun koşullu yatırım kredileri, normalde verilmiş esasları bakımından tam bir teşvik aracı sayılmazlar. Ancak, vade yapısı ve faiz oranlarının yatırım maliyetinde tatmin edici bir azalışa neden olması, bu araçları önemli bir teşvik unsuru kılmaktadır. Uygun koşullu krediler istismara açıktırlar. Bu yüzden, etkin bir teşvik aracı olabilmeleri için, yararlanma şartları açık, net ve şeffaf olmalıdır.

Hibeler, geri ödemesi veya herhangi bir karşılığı olmaması nedeniyle en cazip kamu teşvik aracıdır. Hibelerin etkin bir teşvik aracı olarak kullanılabilmesi

aşamalı bir şekilde yatırımın hazırlık aşamasından tamamlanma aşamasına kadar planlı bir şekilde verilmelerine bağlıdır. Ayrıca, kamu otoritesi kullandırmada, seçici, doğru, verimli kaynaklara yönlendiriyor olmalı; yaygın, genel ve süreklilik arz edici bir şekilde kullandırmaktan kaçınıyor olmalıdır. Öte yandan genel olarak, nakit teşviklerinin etkin bir şekilde teşvik sistemi içerisinde uygun bir politika aracı olarak kullanılması, kamu fonlarının mevcut ve yeterince talepleri karşılayabiliyor olmasına da bağlı olmaktadır.

3. Vergi Teşvikleri

Vergilerin, yatırım harcamaları üzerinde çeşitli yönlerden etkileri söz konusudur. Vergiler, bireylerin tüketim harcamaları üzerinde azaltıcı etki yapmakta ve dolayısıyla buna bağlı olarak yatırım harcamaları üzerinde de daraltıcı bir etki yaratabilmektedir. Diğer taraftan, vergi, yatırımların karlılık derecesine veya yatırımlar için ayrılmış fonlara da etki etmek ve neticede faiz haddini de yükseltmek suretiyle, bu uğurda yapılan harcamaların seviyesi üzerinde de doğrudan doğruya etkili olabilmektedir (Brown, 1965: 93).

Bunların yanında devlet, vergilerle nihai mal ve hizmetlerin nispi fiyatlarını veya bazı sektör ve faaliyet kollarının nispi karlılığını değiştirerek kaynakların belirlenen alanlara akmasını da sağlamaya çalışabilmektedir (Korkmaz, 1980, s. 57). Faaliyet kollarının ve yatırım projelerinin karlılığını değiştirmeye yönelik bu şekildeki vergileme tedbirleri ile ihracatı arttırmaya yönelik mali tedbirlere “vergi teşvik tedbirleri” denilmektedir. Yatırımlara sağlanan ve uygulamada en yaygın olarak kullanılan vergi teşvik tedbirleri; Kurumlar Vergisi oranının düşürülmesi, vergi tatili, yatırım indirimi, vergi kredisi, hızlandırılmış amortisman uygulaması, Gümrük Vergisi ve KDV muafiyeti-istisnası ve serbest bölge uygulamaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

A. Düşük Kurumlar Vergisi

Belirli bir kaynaktan elde edilen veya belirli firmalarca elde edilen gelirlerin düşük oranda vergilendirilmesi şeklinde uygulanmaktadır. Düşük bir oran olmakla beraber, belirli bir seviyede vergileme yapılmaktadır. Bu yönüyle vergi tatili uygulamasından ayrılmaktadırlar. Etkin bir uygulama aracı olabilmesi için, yararlanacak olanların veya gelir türünün iyi belirlenmiş olması gerekmektedir. Aksi halde yanlış düzenlemeler, yüksek vergi ödeyen işletmelerin vergiye konu olabilecek işlemlerini transfer fiyatlaması yoluyla, yurt içinde veya uluslararası düzeyde düşük vergi yüküne maruz işiraklerine kaydırarak, vergiden kaçınmasına yol açabilmektedir (Batirel, 2004: 38). Etkin olarak kullanılması halinde ise, mevcut işletmeler yanında yeni yatırım yapacak işletmelere de vergi avantajı sağlayarak, ülke yatırım potansiyelini arttırmada etkili bir araç olabilmektedirler.

B. Vergi Tatili

Ülkede yeni kurulacak işletmelerin belirli bir dönemde herhangi bir vergi ödeme yükümlülüğüne tabi kılınmaması şeklindeki bir uygulamadır. Bu dönem geçicidir ve dönem sonunda vergi ödeme yükümlülüğü başlamaktadır. Ancak, bazı ülkelerde farklı uygulama şekilleri de mevcuttur. Tatil dönemini izleyen belirli dönemde de düşük oranlı vergileme dönemi söz konusu olabilmektedir. Uygulanması düşünülen tatil süresinin uzunluğu ve sürenin başlangıcının tespiti, istenilen sonuçların elde edilebilmesi açısından önemlidir. Aksi takdirde vergi teşvik tedbirleri arasında etkileri bakımından en kötü politika aracı olarak yer alması (Batirel, 2004: 38) ve hatta farklı durumlarda vergi yükünün artabilmesine dahi yol açabilmesi mümkündür (Karaca, 2002: 53). Vergi tatili pek çok eleştiri alan bir teşvik tedbiridir. Vergi tatilin bu kadar eleştiri almasının arkasında yatan nedenler ise şunlardır (Batirel, 2004: 38; Zee vd., 2002: 1504);

- ✓ En az saydam olan vergi teşvik tedbiri olması ve çok sayıda sapmaya yol açabilmesi,
- ✓ Kötüye kullanma ve vergiden kaçınmaya yatkın bir uygulama olması,
- ✓ Kısa vadeli projelerin lehine bir durum ortaya çıkarırken, uzun vadeli yatırımlar açısından sorunlar taşıyor olması,
- ✓ Yeni ve eski firmalar arasında rekabet eşitsizliğine yol açabilmesi.

C. Yatırım İndirimi

Yatırım indirimi, yatırım için ayrılan kaynakların tamamının veya bunların bir miktarının Gelir veya Kurumlar Vergisi matrahından indirilebilmesi şeklinde uygulanan ayırıcı bir vergi teşvik tedbiridir. Böyle bir indirimin gerçekleştirilebilmesi için işletmenin kar elde ediyor olması gerekmektedir. Yapılan indirimle sermaye maliyetinin düşürülmesi sağlanmış olmaktadır. Sermaye maliyetlerinin düşürülmesi ise, bu maliyetlerin düşük olduğu alanlara (sektör veya bölge) yatırımların yönelmesini sağlamaktadır. Faaliyette olan ve sermaye maliyeti yüksek olan işletmelere, yatırım nedeniyle yaptıkları harcamaları aynı yıl vergiden düşürebilme imkanı vermesi nedeniyle önemli miktarda katkı sağlamaktadır.

Özellikle, büyük işletmeler, yapacakları tevsi modernizasyon, yenileme, entegrasyon, darboğaz giderme ve ürün çeşitlendirme gibi ilave yatırımlarda, yatırım indiriminden azami oranda ve üstelik de yatırım dönemi içinde yararlanabilmektedirler. Dolayısıyla, yatırım indirimi, büyük işletmelerin yapacakları büyük yatırımlara önemli katkı sağlamaktadır. Yeni kurulan ve/veya karlı durumda bulunmayan işletmeler için aynı katkının mevcut olduğunu söylemek zordur. Zira, bu işletmelerin, yetersiz sermaye nedeniyle kullandıkları kredilerin geri ödenmesi, sabit kıymetlerin amortismanının büyük değer tutması, yüksek pazarlama maliyetleri ve işletme sermayesi maliyetinin yüksek olması gibi nedenlerle, kısa dönemde kara geçmelerini beklemek pek mümkün olamamaktadır (Duran & Aydın, 2000: 113-114).

Başka kaynaklardan gelirleri olan firmaların yararlanabilmelerini sağlaması, selektif nitelikte tedbirlerle büyük yatırımların yönlendirilmek istendiği bölgeye kaydırılabilmesini mümkün kılması açısından olumlu özellik taşıması ve hazineye yüklediği külfetin de hesaplanabilir olması, yatırım indirimi teşvikini üstün kılmaktadır (Batırel, 2004: 38) Diğer taraftan yatırım indirimi, yatırım malları ve sabit varlıkların ikamesi halinde yenilerinin de yararlanabilmesi nedeniyle kısa ekonomik ömürlü yatırımlara yol açmakta, işletmelerin aynı varlıkları satıp tekrar yenilerini alarak mükerrer indirimden yararlanabilmelerini sağlayarak oldukça yüksek yönetim maliyetlerine yol açmakta, zarar nakline ilişkin düzenlemelerin yetersiz olması halinde ise bu tür yatırımlar aleyhine sonuç vermektedir (Zee vd., 2002: 1504). Dolayısıyla, bu olumsuz yönleri yatırım indirimi teşvikinin etkinliğini düşürücü etkiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

D. Vergi Kredisi

Yapılan yatırım tutarının belli bir oranının vergi matrahı yerine doğrudan doğruya vergi borcundan düşürülmesi şeklinde uygulanan bir teşvik tedbiridir. Yatırım kredisi de, yatırım indirimi gibi, yapılan yatırımın yüzde olarak tamamının veya belli bir kısmının indirimi şeklinde olabilmektedir. Kredi olarak nitelendirilmesinin nedeni ise, kredilerin fonksiyonuna benzer bir şekilde işlev görmesinden kaynaklanmaktadır. Zira vergi öncesi karın bir miktarı, kredilere benzer bir işlevde, gelecekte yapılacak olan yatırım harcamaları için fon olarak işletmelere sağlanmaktadır. İndirilecek oranlar aynı olduğu durumlarda, yatırım indirimine göre vergi kredisi daha pratik kolaylıklar sağlamasından ötürü daha etkin bir politika aracı olduğunu söylemek mümkündür. Diğer durumlarda ise yatırım indirimi ile benzer avantajlar ve sakıncalar ihtiva etmektedir.

E. Hızlandırılmış Amortisman

Yatırımların maliyetini kısa sürede vergiye tabi gelirden indirmeye imkan veren bir amortisman uygulamasıdır. Amortisman yöntemlerinin farklı oluşu gerek yatırım geliri üzerinden hesaplanan vergi borcu ve de gerekse ödeme zamanı üzerinde etkili olabilmektedir. Bu iki faktör ise yatırımların karlılık derecelerini değiştirmektedir (Brown, 1965: 94). Hızlandırılmış amortisman metodu hem vergi ödemelerini geciktirmekte ve hem de işletme içinde kullanılabilir kaynakları arttırmaktadır. Yatırımın ilk yıllarında yüksek oranda indirim yapılmak suretiyle daha az vergi ödenmekte; bu ise bir anlamda vergi ertelemesi etkisi yaratarak işletmelerin bankacılık kesimi yerine devletten faizsiz kredi kullanmaları sonucunu doğurmaktadır (Karaca, 2002: 54).

Bu özellikleri ile hızlandırılmış amortisman teşvikini en olumlu ve en etkin vergi teşvik aracı görmek mümkündür. Zira bu teşvikle uzun dönemli yatırımlar aleyhine bir ayrımcılık yapılmamakta diğer vergi teşvik tedbirlerinin (yatırım indirimi, düşük Kurumlar Vergisi) ortaya çıkardığı faydaları sağlaması da mümkün olabilmektedir. Ayrıca Kurumlar Vergisi, bu önlemlerle tüketim matrahına yaklaşmakta ve yatırımlar aleyhinde oluşan saptırıcı etki de azalmaktadır (Batirel 2004: 38). Ayrıca, hızlandırılmış amortisman, yatırımcıyı yeniliklere açık duruma getirerek teknolojik yenileşme konusunda daha hızlı olmalarını sağlamakta, sabit varlıkların ve sermayenin enflasyona karşı erimelerine engel olmaktadır. Bu şekilde hem daha kaliteli üretim yapılabilen hem de ulusal/uluslararası piyasalarda yatırımcıların rekabet güçleri artmaktadır.

F. Gümrük Muafiyeti

Gümrük muafiyeti, yüksek gümrük duvarlarının olduğu durumlarda yatırımcılara önemli maliyet tasarrufu sağlamaktadır. Dolayısıyla, gümrük duvarlarının yüksek olduğu dönemlerde gümrük vergileri ve yatırımcılara sağlanan gümrük vergisi muafiyetlikleri, teşvik sistemi içinde etkin güce sahiptir. Ancak, küreselleşmenin ve bölgesel birleşmelerin yoğunlaşmasıyla birlikte, gümrük vergisi ve fonların muafiyet, istisna veya indirim gibi uygulamalarla düşürülmesi şeklinde bir teşvik aracı olarak kullanılmalarda önemini azaltmıştır (Duran, 2002: 19).

G. KDV Desteği

KDV desteği, yatırım aşamasında işletmelerin kullanmış olduğu yatırım malı, makine teçhizat için ödenmesi gereken KDV'nin istisna tutulması şeklinde uygulanmaktadır. İstisna kapsamının genişliği, teşvik aracı olarak etkinliğini arttırmakta ve firmalara yatırım döneminde önemli finansman kolaylığı sağlamaktadır.

H. Serbest Bölgeler

Serbest bölgeler, bir ülkenin siyasi sınırları içinde bulunmakla beraber, özellikle gümrük uygulamaları gibi çeşitli dış ticaret kısıtlamalarının dışında bırakılmış alanlardır (Öztürk, 2003: 62). Bu bölgelerde, ulusal ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemeler uygulanmamakta veya kısmen uygulanmaktadır. Bunun yanında, yapılan üretim ve ticari faaliyetler için çeşitli teşvikler de sağlanmaktadır (Erdoğan & Ener, 2005: 1).

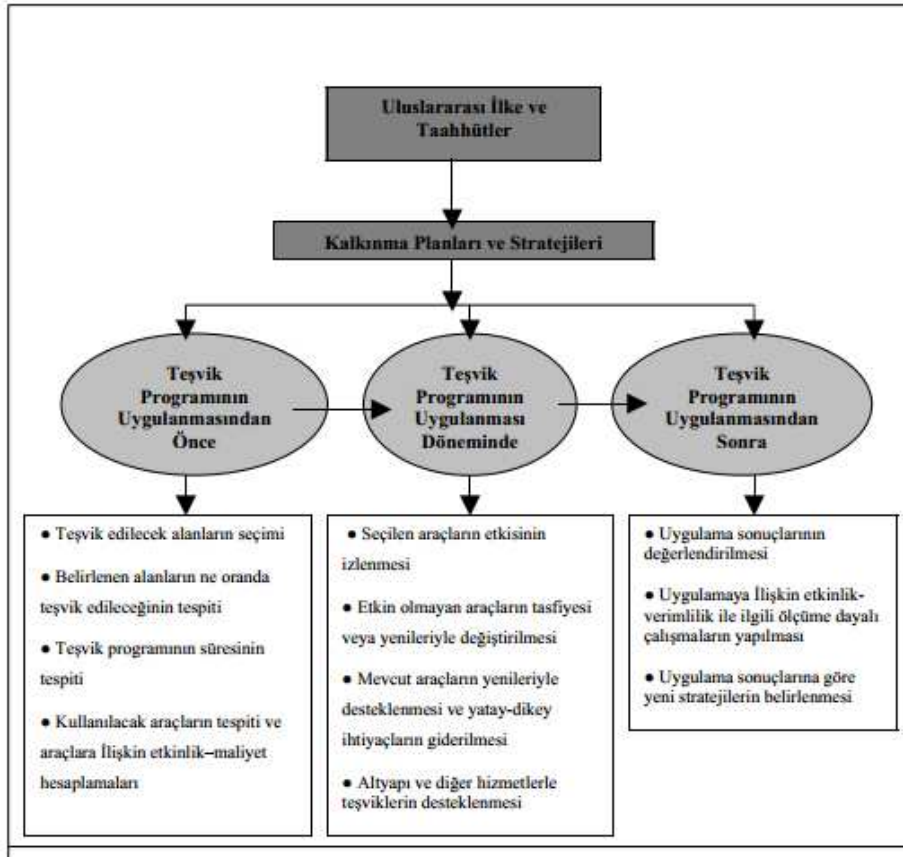
Serbest bölgeler çoğu ülkelerde; yabancı sermayeyi ülkeye çekmek, dış ticareti arttırmak, yerli üreticilerin dünya piyasaları fiyatları düzeyinde hammadde girdisi teminin sağlayarak uluslararası alanda rekabet güçlerini arttırmak, ihracata dönük sanayileşmeyi teşvik etmek, ülkeye döviz girişini kolaylaştırarak ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunmak, yeni iş imkanları oluşturarak işsizliği azaltmak, gelişmiş standartlarda üretim ve yönetim tekniklerinin ülkeye kazandırılmasını sağlayarak dünya ile rekabet edebilir duruma gelebilmek gibi hedeflere yönelik olarak kurulmaktadır (Erdoğan & Ener, 2005: 20).

Gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) serbest bölgeler, genelde üretim ağırlıklı ihraç ürünleri işleme bölgeleri iken, gelişmiş ülkelerde farklı olarak, serbest bölgeler daha çok serbest ticaret bölgesi olarak kurulmaktadır. GOÜ'de gelişmiş ülke uygulamalarından yine farklı olarak, özellikle vergiye ilişkin yükümlülüklerde, serbest bölgelerde faaliyette bulunan işletmeler için geniş istisna ve muafiyetler tanımlanmaktadır.

Küreselleşmenin getirdiği rekabetçi ortam, ülkeleri yüksek teknolojiye dayalı kaliteli üretim yapmaya, yeni ürünler geliştirmeye, araştırma-geliştirme faaliyetlerine önem vermeye, iyi pazarlama ağına sahip olmaya ve pazar payını genişletme çabalarını gerçekleştirecek sanayi politikalarını izlemeye zorlamaktadır. Bu ortamda, yüksek teknolojiye dayalı üretim yapmaya yönelik, yeterli sermaye ve bilgi birikiminden yoksun gelişmekte olan ülkelerin olduğu kadar gelişmiş ülkelerin de sanayilerine devlet kaynakları ile destek vermeleri olağan görülmektedir. Amaç, tam serbestleşme olsa da hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülke sanayilerinin, çeşitli devlet teşvikleri ile güçlendirilmesine gerek duyulmaktadır (Akpınar, 2000: 55). Ancak, bu süreç genellikle uluslararası

nitelikte kuruluşların ilkeleri doğrultusunda ve çoğunlukla onların gözetiminde, serbest ticaret kurallarıyla bağdaşır prensipler çerçevesinde gelişmektedir. Zira, küreselleşme ile entegre olmak bunu gerekli kılmaktadır. Küreselleşmenin ekonomik etkileri de dikkate alınarak teşvik politikaları üzerindeki etkisi, yani teşvik politikalarının değişen yüzü iki başlık altında toplanması mümkündür (Akpınar, 2000: 55);

1. Teşvik politikaları, artık ulusal sanayinin korunmasına dönük politika aracı değil, uluslararası rekabete ulusal sanayilerin hazırlanması aracı olarak kabul edilmektedir. Etkin bir teşvik politikası, stratejik sanayi politikası aracı olarak, rekabetçi bir sanayi oluşturulup oluşturulmadığına ve doğrudan yabancı sermayenin ülkeye yeterince çekilmesinde etkili olup olmadıklarına bağlı olmaktadır.
2. Teşvik politikalarının uygulanmasında, uluslararası standartların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu küresel -eğer bölgesel entegrasyona dahil olunmuş ise bölgesel- örgütlerin ilke ve prensipleri çerçevesinde gerçekleştirilmek zorundadır.

Şekil-3: Teşvik Sisteminin İşleyişi

Yukarıda, teşvik politikalarının amaçları, araçları ve uygulandıkları politika stratejileri ve küreselleşmeyle beraber ekonomi politikalarındaki konumları dikkate alındığında etkin bir teşvik sisteminin işleyişi, genel olarak Şekil 3'deki gibi bir izleyiş sergilemektedir. Teşviklerin etkinliği ya da başarısı ile ilgili değerlendirmede temel kriterler, ülkenin ekonomik ve sosyal yapısındaki değişimdir. Ancak son dönemlerde, özellikle küreselleşme ile beraber uluslararası gelişmelerin de etkinliği zorlayıcı olduğu gözlemlenmektedir (DPT, 2006: 66 ve 67).

Dolayısıyla, günümüzde teşvik politikalarının en önemli kısıtlayıcısı, uluslararası örgütlerin belirlediği ilkelere bağlılıktır. Bu taahhütler ve ilkelere uyumlu şekilde hazırlanan stratejik kalkınma plan ve programları çerçevesinde teşvik politikaları ulusal hükümetlerce yürütülmektedir. Örneğin, ülkemizde AR-GE teşvikleri DTÖ ile yapılan müzakereler çerçevesinde tasarlanmıştır. Son

dönemde AB müktesebatındaki değişme ve gelişmelere paralel olarak teşvik sistemimizde önemli bir değişim yaşanmaktadır (DPT, 2006: 67).

Öte yandan etkinlik aynı zamanda, teşvik politikalarının mevcut sistem içinde bir bütün olarak koordinasyonunun sağlanıp sağlanmadığı ve hedeflerin gerçekleştirilip gerçekleştirilemediğine göre de değerlendirilmektedir. Teşvik programının uygulamasının üç aşamasında (program öncesi-dönemi ve sonrası) da ulusal anlamda etkinliğin gözetilmesi, genel olarak hükümetlerin teşvik programlarının etkinlik derecesinin belirlenmesinde önemli ölçüt olmaktadır.

Uluslararası düzeyde etkinlik ise bu programların ne derece uluslararası standartlara uygun olarak yürütüldüğüne bağlı olmaktadır. Tüm düzeylerde sağlanacak etkinlik ise, genel olarak teşvik politikalarının oluşturması muhtemel kaynak dağılımı sorunlarının önüne geçilmesini sağlamaktadır. Bunun için teşvik uygulamalarının her aşamasında fayda-maliyet analizlerinin iyi yapılması gerekmektedir. Uluslararası standartlar, dünya kaynak dağılımı ve küresel serbest ticaret için önemli iken; ülke düzeyinde uygulamalar ise, –uluslararası standartlar kısıdında yürütülse bile ulusal kaynak dağılımı ve ülke içi adil rekabet açısından önemlidir. Dolayısıyla teşvik politikalarındaki etkinlik, mikro düzeyde ulusal refah için, makro düzeyde ise uluslararası refah için bir anlam ifade etmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Özellikle az gelişmiş ve gelişme yolundaki ülkelerde serbest piyasa ekonomisinin tam oluşmamış olması nedeniyle kaynaklar rasyonel şekilde dağılamamaktadır. Kaynakların rasyonel dağılamamasından kaynaklı sürekli ekonomik istikrarsızlıklar yaşandığı dönemlerde, getirileri uzun vadeye dayanan ve olumlu ekonomik beklentilere göre hayata geçen yatırım projelerinin riski ve maliyeti de yükselmektedir. Bu durum, yatırım yapma, üretim ve ihracatı arttırmak zorunda olan ülkelerin, yatırımları etkileyen istikrarsızlıklara karşı devletlerin ekonomik ve sosyal hedefleri açısından bazı düzenlemelerde bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Bu düzenlemelerin en etkili aracını teşvikler oluşturmaktadır. Ülkeler, ekonomik istikrarın kalıcılığı açısından teşviklere başvurumaktadırlar.

Teşvikler bu yönleriyle daha yüksek ulusal refah düzeylerine ulaşabilmek amacıyla, kaynakların belirlenen stratejiler çerçevesinde verimli alanlara yönlendirilmesini sağlamak üzere kullanılan ve serbest piyasa ekonomisine yönelik en etkili kamu müdahalesi araçlarından biridir. Buna karşın teşvikler, piyasa mekanizması dışında bir kaynak tahsisini içerdiklerinden rekabeti bozmakta ve haksız rekabetin oluşmasına neden olmaktadır. Gelir dağılımı dengesizlikleri, işsizlik, göç ve bölgesel gelişmişlik farkları gibi yapısal sorunların çözümünde sağlanan faydalar teşvikleri haklı kılarken, diğer yandan teşviklerin serbest piyasa ekonomisi üzerinde oluşturduğu tahribatlar ve adil koşullarda gerçekleşemeyen rekabetin varlığı teşviklere karşı bir tepki oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akpınar, M. (2000). *Avrupa Birliğinin Vergi Teşvik Tedbirlerine Yaklaşımı ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*, Yeterlilik Etud Raporu, Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı, İstanbul.
- Başkaya, F. (2000). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- Batrel, Ö. F. (2004). Vergi Teşvikleri ve Yatırım İlişkisi. *Vergi Dünyası Dergisi*, 274(Haziran), 36-39.
- Bilgiç, M. (1999). *GATT Uruguay Roundu Kapsamında Uygulanan Devlet Yardımları ve Sübvansiyonlar*, KOSGEB, Ankara.
- Brown, E. C. (1965). Kurumlar Vergisi ve Yatırımların Teşviki. Çev. A. Nemli, *İÜİF Maliye Enstitüsü Tercümelei*, I. Seri, 93-108
- Çiloğlu, İ. (1997). Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi. *Hazine Dergisi*, 8(Ekim), 1-15.

- Çiloğlu, İ. (2003). Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü. *Hazine Dergisi*, 13 (Ocak), 29-48.
- Dinler, Z. (1994). *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- DPT. (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013): Devlet Yardımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. http://plan9.dpt.gov.tr/oikr05_devletyardimlari/raporsontaslak.doc (18.05.2006).
- Duran, M. S. (1997). Kalkınma Stratejileri ve Teşvik Politikalarının Belirlenmesi. *Hazine Dergisi*, 5(Ocak), 27-45.
- Duran, M. S. (2003). *Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları*, TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Araştırma İnceleme Dizisi, No: 33, Ankara.
- Duran, M. S. & Aydın, B. (2000). Türkiye’de Yatırım İndirimi Uygulaması ve Bir Teşvik Aracı Olarak Etkinliği. *Vergi Sorunları Dergisi*, 137(Şubat), 104-118.
- Durgun, E. (2003). Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de İhracat Teşvikleri. *Yaklaşım Dergisi*, 11(126), 106-111.
- Eker, A. (1995). *Avrupa Birliğinde ve Türkiye’de Teşvik Sistemleri ve Politikaları*, Doğu Matbaacılık, İzmir.
- Erdoğan, E. & Ener, M. (2005). *Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri Serbest Bölgeler: Teori, Uygulama, AB Sürecinde Türkiye’deki Gelişimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Ildırar, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Karaca, Y. (2002). Vergi Teşviklerine İlişkin Değerlendirmeler. *Maliye Postası Dergisi*, (Kasım), 52-60.
- Karlık, R. (2002). *Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşlar*, 5. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara
- Korkmaz, E. (1980). Vergi Teşvik Tedbirleri. *İÜİF Maliye Enstitüsü Konferansları*, 27. Seri, 57-66.
- Korkmaz, E. (1998). *İktisadi Gelişme ve Mali Sistem*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Lök, H. (1995). *Avrupa Birliği’ne Entegrasyonda Türk Turizm Sektörünün Rekabet Şansını Arttırıcı Yeni Teşvik Politikaları*, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O. Yayını, İstanbul.
- OECD. (2001). *Competition Policy in Subsidiaries and State Aid*, DAFFLE/CLP, 24, Paris
- Öztürk, L. (2003). Avrupa Birliği Sürecinde Serbest Bölgeler. *Dış Ticaret Dergisi*, 28(Nisan), 61-77
- Soyak, A. (2003). Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç Var Mı? *Doğu Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 167-182.
- Şenses, F. (2003). *Kalkınma İktisadi: Yükselişi ve Gerilemesi*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Taban, S. & Günay, E. (2004). Planlama ve Kalkınma. *Kalkınma Ekonomisi*, Editörler: S. Taban, M. Kar., Ekin Kitabevi, Bursa, içinde, 301-327
- Tüylüoğlu, Ş. & Çeştepe, H. (2004). Kalkınma Teorilerinin Temelleri ve Gelişimi. *Kalkınma Ekonomisi*, Editörler: S. Taban, M. Kar., Ekin Kitabevi, Bursa, içinde, 27-69.
- URL (t.y.). *Teşvik ve Kollamacılık*, <http://www.canaktan.org/din-ahlak/rant-kollama/plutokrasi.htm>, C. C. Aktan, 02.09.2005.
- Yaralı, M. (2004). *Uluslararası Anlaşmalarda Yer Alan Kısıtlamalar Dikkate Alınarak Ülkemizde Telekomünikasyon Alanında Üretiminin, AR-GE Faaliyetlerinin ve İhracatın Arttırılmasında Teşvik Yöntemlerinin Analizi*, Rekabet Kurumu, Ankara.
- Zee, H. H., Stotsky, J. G., & Ley, E. (2002). Tax Incentives for Business Investment: A Primer for Policy Makers in Developing Countries. *World Development*, 30(9), 1497-1516.

KOBİ'lerde Organizasyonel Becerilerin Yenilikçilik Performansına Etkisi: Konya İkinci Organize Sanayi Bölgesinde Bir Uygulama

The Effect of Organizational Skills on Innovation Performance in SME's: An
Application on Konya Second Organized Industrial Zone

Rıfat İraz¹, Ahmet Burhan Çakıcı², Rabia Yılmaz³

ÖZ

Günümüzde yenilikçilik çalışmaları tüm örgütlerde elzem görülmektedir. Özellikle KOBİ'lerde yenilikçiliğin yüksek olması, ülke ekonomisinde ve gelişiminde olumlu bir paya sahiptir. Yenilik performansı, örgütün faaliyetlerini sürdürmesi ve rekabet gücü için gerekli bir kavramdır. Bu durumda organizasyonel beceriler yenilikçilik performansının gelişmesi için daha çok önem kazanmıştır. Çünkü organizasyonel beceriler, bir örgütün belirli faaliyetleri, rakiplerinden daha iyi yerine getirebilme ya da kaynaklarını daha iyi kullanabilme kapasitesi üzerine kurulu bir kavramdır. Organizasyonel beceri kavramı, finansal, teknolojik ve stratejik dönüşümü yapabilme ve örgüte adapte edebilme, bu yetenekleri entegre edebilme ve sürdürülebilmesini sağlayan bir rekabet avantajı kaynağı olarak tanımlanmaktadır. Anket tekniği ile yapılan bu araştırma Konya 2. Organize Sanayi Bölgesi'ndeki KOBİ üst ve orta kademe yöneticileri ve işletme sahibi 102 kişi üzerinde uygulanmıştır. Uygulama çalışması neticesinde organizasyonel becerilerin bir boyutu olan yöneticilik becerilerinin yenilikçilik performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Organizasyonel Beceri, Yenilikçilik Performansı.

ABSTRACT

Nowadays innovation studies are essential in all companies. Especially in SME's high innovation has a positive share in the development of economy. Innovation performance is a necessary concept for competitiveness and continuing its business. The degree of innovation shows the emerging high performance and different ways to get the advantages in company. In this case organizational skills has become more important for the development of innovation performance. Because organizational skills are a concept which based on capacity of better use of sources and perform better in specific activities. Organizational skill concept is defined as ability of making technologic, financial and strategic transforms and a competition advantage source which adopts and sustains these abilities. Especially an interaction between innovation performance and managerial skills which is sub dimension of organizational skills draw attention.

Keywords: Keywords: SME, Organizational Skills, Innovation Performance.

¹ Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, rifat@selcuk.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, ahmetburhan@gumushane.edu.tr

³ Selçuk Üniversitesi SBE Doktora Öğrencisi, rabia6591@gmail.com

GİRİŞ

Küreselleşmenin bir gereği olarak sürdürülebilir bir yenilikçilik sağlamak için, örgütlerin bilgiyi hızla kullanabilmeleri, ürün, hizmet ve süreç üretiminde sürekli yenilikler yapabilmeleri önem kazanmıştır. Örgütlerin yenilik yapabilme düzeyleri, farklılaşma yapabilmeye düzeyleri yenilik performanslarının gelişimi bakımından örgütlere önemli derecede ayrıcalıklar sağlayabilmektedir. Bu bakımdan örgütlerin yeniliğe ayak uydurabilmeleri, örgüt yapı ve süreçlerini yeniliğe göre düzenlemelerinden geçmektedir.

Örgütlerin yenilik yönelimli olabilmesi aynı zamanda yeni fikirlere, teknolojinin gereği olan değişimlere daha fazla uyabilme konusunda eğilim gösterebilmesini sağlar. Bunun yanı sıra mevcut kaynakların yönetim sistemine uygun kullanabilmesini de yenilik sürecini hızlandırır (Aygen, 2006: 18). Yenilikçiliği yakalamak için örgütlerin organizasyonel becerilerini verimli bir şekilde kullanması daha da önem kazanmıştır. Bu çalışma, organizasyonel becerilerin yenilikçilik performansı üzerine etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

KOBİ'LERDE ORGANİZASYONEL BECERİLER VE YENİLİKÇİLİK PERFORMANSI

Özellikle son yıllarda, organizasyonlarda yenilikçilik ile ilgili araştırmalar yayılmaya başlamış, konuyla ilgili gittikçe artan bir literatür bilgisi ortaya çıkmıştır. Buna ilave olarak, organizasyonel beceriler ve yenilikçilik performansı ilişkisi araştırıldıkça ve gün yüzüne çıktıkça büyük işletmelerin ve son yıllarda başta yenilikçilik bazında gelişmek isteyen KOBİ'lerin konuya git gide artan bir biçimde ilgileri ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalara göre, özellikle Ar-Ge'ye yapılan yatırımlar ile Türkiye'de büyük işletmelerin KOBİ'lere nazaran daha fazla yenilikçi oldukları tespit edilmiştir. Ancak Türkiye'deki KOBİ'lerdeki yenilikçilikte son yıllarda artış göze çarpmaktadır (Yeşil, vd., 2010: 87).

KOBİ Kavramı ve Özellikleri

KOBİ'lere ilişkin tanımlar, ülkeden ülkeye değiştiği gibi aynı ülkede kuruluştan kuruluşa farklılıklar göstermektedir. KOBİ'lerin tanımlanmasında bütün istatistikçiler ve ekonomistler, çalışan sayısı, satışlar ve yatırım sermayesi gibi ölçütler kullanmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelerde bunlara ek olarak enerji girdisi de bir ölçüt olarak kullanılabilir (Deniz, 2003: 143).

Kısacası, KOBİ'lerin tanımı, ekonominin büyüklüğüne bağlı olarak ayrı ayrı ülkelerde değişiklik göstermektedir. KOBİ'leri tanımlarken bazı nitel ve nicel kriterler esas alınmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir (Özgener, 2003: 138):

- Nitel kriterler: İşletmenin faaliyet gösterdiği iş kolu içerisinde nispeten küçük bir paya sahip olması, işletme sermayesinin tümünün veya büyük bir bölümünün işletme sahibine ait olması, iş bölümü ve uzmanlaşma derecesi, girişimcinin işletmede fiilen çalışması, bağımsız yönetim (genelde işletmenin sahibi aynı zamanda yöneticisidir) ve modern yönetim tekniklerini uygulamada yetersizlik.

- Nicel kriterler: Personel sayısı, sermaye, üretim miktarı, aktifler toplamı, makine paktı, pazar payı, kâr, kullandıkları enerji miktarı, satış hacmi. Bu kriterler sayıca daha da artırılabilmesine rağmen, ortak bir tanımın yapılmasında bir tek kriter yeterli olmamaktadır. Birden fazla kriterin kullanıldığı tanımlar da bazen çok karmaşık olup, ihtiyaca cevap verememektedir. KOBİ'lerin tanımlanmasında genelde sermaye ve çalışan sayısı kriterleri dikkate alınmaktadır (Özgener, 2003: 138).

Genel olarak, KOBİ, ikiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu yirmibeş milyon TL'yi aşmayan ve yönetmelikte mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ve kısaca KOBİ olarak adlandırılan ekonomik birimler şeklinde adlandırılmıştır (Fidan, 2011: 50-51).

KOBİ'ler yalnızca iktisadi olarak değil, gerçekleştirdikleri istihdam ve üretime katılma biçimleri açısından da çok önemli bir konumdadırlar. Ülkemizin sosyal ve

kültürel hayatının da yapı taşları konumundaki bu işletmeler, çok önemli işlevleri yerine getirmektedirler (Gümüştakin, 2005: 74).

KOBİ'ler, bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye'de ekonominin en hayati organlarıdır. KOBİ'lerin sayısı ve ekonomideki ağırlığı konusunda genel olarak kullanılan bilgiler, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verilerine dayanmaktadır. Buna göre, Türkiye'deki üretim birimlerinin % 99'u KOBİ'dir. Bu işletmeler; ekonomiye dinamizm ve rekabetçi bir boyut kazandırarak piyasa mekanizmasının etkinliğini artırma, sürdürülebilir kalkınmayı sağlama, istihdam yaratma, bölgesel sosyo-ekonomik dengesizlikleri giderme ve kalkınmayı tabana yayma gibi önemli işlevleri ile Türk ekonomisinin temel dinamiğini oluşturmaktadır (Serinkan, Cabar, 2008: 5).

KOBİ'lerde girişimci doğrudan faaliyetlere katılmakta, çoğu zaman hem işinin başında çalışanlarla birlikte üretimde bulunmakta, hem hammadde alımı ve pazarlamayla ilgilenmekte, hem de banka, vergi, sigorta işlemleriyle uğraşmaktadır. Ancak, işletme ölçeği büyüdükçe girişimcinin her konu ile bizzat ilgilenmesi güçleşmektedir. Bu nedenle, girişimci önce üretim sürecindeki işini çalışanlara devretmekte ve kontrol görevini üstlenerek katkısını daha üst konumlara çıkarmaktadır. Yani işletmede daha çok genel yönetim işlevlerini üstlenmektedir (Börü, 1997: 177).

Organizasyonel Beceri Kavramı

Beceriler, insan ve kaynakların arasındaki koordinasyonun sürekli tekrarı olarak yorumlanmıştır. Başka bir ifadeyle, beceri terimi, işletmenin becerisini, rekabetçi avantaj sağlaması için insanları yönetme yeteneği olarak tanımlanmıştır. Beceriler işletmenin kaynak yükleme kapasitesi olarak da adlandırılır. Bütün bunlardan dolayı, organizasyonel beceriler, organizasyonun değişen müşteri ihtiyaçları, stratejik ihtiyaçlarına adapte olmak için toplu beceri, yetenek ve uzmanlıklar olarak tanımlanmıştır (Timurlenk, 2009: 28).

Organizasyonel beceri kavramı, finansal, teknolojik ve stratejik dönüşümü yapabilme ve bünyeye adapte edebilme, bu yetenekleri entegre edebilme ve sürdürülebilmesini sağlayan bir rekabet avantajı kaynağı olarak tanımlanmaktadır. İşletmenin fiziksel faaliyetleri ve özellikle orta ve üst kademe çalışanlarının yeteneklerinin tamamını ifade etmektedir. Organizasyonel beceriler, işletmelerin karar verme ve uygulamaları ile ilgili olarak iç çevresine odaklanarak dış baskılara karşı kendi rekabet avantajını kullanabilme kabiliyetleri ve yeni üretim fonksiyonları oluşturmak gibi organizasyonun etkinliğini sürekli olarak geliştirmek için yönetsel kapasiteyle ilişkili elde edilmiş dinamik ve kolektif alışkanlıklardır (Ağraş, 2013: 50).

Organizasyonel Beceriler işletmenin karar alıcıları tarafından uygun bir şekilde tasarlanmalıdır. Değişime sürekli uyum sağlamak ve değişime karşı esnek olabilmek stratejik yönetim için gerekli ve oldukça önemlidir. Bütün bu açıklamalar sonucunda işletmeler rekabet avantajı elde edebilmek için kendilerine has yetenekler geliştirmelidirler. İşletmeler, rakiplerine oranla iyi olduğu bu alanlardan bir veya bir kaçında temel yeteneğini geliştirerek rekabet avantajı elde etmelidirler. Kısaca, organizasyonel beceriler, bir işletmenin belirli faaliyetleri, rakiplerinden daha iyi yerine getirebilme ya da kaynaklarını daha iyi kullanabilme kapasitesidir. Organizasyonel becerilere örnek olarak; hızlı yeni ürün geliştirme, yönetim kapasitesi ve örgüt kültürü gösterilebilir (Ağraş, 2013: 49-51).

Organizasyonel Beceri Çeşitleri

Organizasyonel beceri çeşitleri literatürde üç ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar: Yöneticilik becerileri, teknik beceriler ve çıktı bazlı becerilerdir.

1. Yöneticilik Becerileri

Yönetici, bir zaman dilimi içinde belirlenmiş amaçlara ulaşmak için insan, para, hammadde, malzeme, makine, demirbaş gibi üretim araçlarını bir araya getiren, onlar arasında uygun bir bileşim ve uyum sağlayan bir kişi olarak değerlendirilir (Erigüç, vd., 2008: 80).

Yöneticilik becerileri işletme için stratejik bir vizyon ve kimlik yaratabilme, bunları organizasyon genelinde iletebilme ve işgücünü bunları başarmaya teşvik edebilme yeteneğine sahip olma şeklinde tanımlanmıştır (Lopez, vd., 2006: 89).

2. Teknik Beceriler

Rekabet avantajı yaratmak için örgütlerin teknik yeteneği önemlidir. Ancak tıpkı değer zincirinin birbirini tamamlayan halkaları gibi sadece teknolojik yeteneğin ve bu konudaki üstünlüğün örgütlere rekabet avantajı sağlayacağını düşünmek güçtür ve bu yetenek türünün örgütte bulunan diğer yetenek türleriyle bütünleştirilmesi gerekmektedir (Porter,1997: 7).

Teknik beceri; işe ilişkin bilgi, araç ve teknikleri kullanabilme yeterliğini ifade etmektedir. Teknik beceri daha çok alt düzey yöneticilerde var olmalıdır. Teknik beceriler, girdilerin çıktılara dönüştürüldüğü zamanda katkısı bulunan organizasyonel yeteneklerdir. Bu gruba girdi bazlı ve dönüşümcü yetenekler dahil edilmiştir. Bunlar esasen ürün ve hizmetlerin yaratılması, üretilmesi ve geliştirilmesine yönelik teknik hususlarla ilgilidir.

Teknik beceri kısaca; işe ilişkin bilgi, araç ve teknikleri kullanabilme yeterliğini ifade etmektedir. Teknik beceriler yenilikle yakın ilişki içerisindedir. Yenilik hızla artan bilimsel, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme olgusu ile rekabeti arttırmakta, teknolojinin eğitimi ve adaptasyonunu işletmeler için en önemli faktör haline getirmektedir. Bunun da ötesinde yenilik fark yaratamayan, operasyon ve süreçlerinde yenilik yapamayan işletmeleri piyasa dışına itmektedir (Özöztürk, 2010: 13).

3. Çıktı Bazlı Beceriler

Organizasyonda kullanılan girdilerin çıktılara dönüştürülmesinde ortaya konulan becerilerdir. Üç tür çıktı bazlı beceriden söz etmek mümkündür. Bunlar: Müşteri sadakatı, kaliteye yönelim ve ürün çeşitliliğidir.

- Müşteri sadakatı: Müşterinin ürüne, hizmete, markaya ya da işletmeye duyduğu güçlü bağlılıktır. Pazarlamanın temel amacı olan satış yapma faaliyetinin gerçekleştirilmesi günümüz rekabet koşullarında gittikçe zorlaşmaktadır. Gelişen teknoloji, giderek daha bilinçli hale gelen tüketici, değişen istek ve ihtiyaçlar, kolay taklit edilebilen fakat çok fazla farklılaştırılmayan ürün ve hizmetler bunun temel sebebinin oluşturmaktadır. Bu bağlamda örgütler, müşterilere satış yapmaya devam etmek üzere farklı yaklaşımlar içerisine girmekte ve müşteriyi elde tutma çabalarına odaklanmaktadır. Örgütler mevcut müşterilerini elde tutabilmek için öncelikle müşterileriyle işletmeleri arasında bağ kurarak müşteri sadakatini oluşturmaları gerekmektedir (Kurnuç, 2013: 47-48).

- Kaliteye yönelim: Günümüz pazarlarında rekabetçi konumun güçlendirilmesi için kalitenin iyileştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Kalitenin iyileştirilmesiyle, fireler dolayısıyla malzeme kayıpları azalır ya da ortadan kalkar. Kusurlu ürünün düzeltilmesi için yeniden işleme gerekmediğinden işçilik maliyetleri ve dolayısıyla üretim maliyetleri düşer, müşteriler kullanıma uygun ürün ve hizmetlere kavuşurlar. Ayrıca, rakiplerinkine kıyasla yüksek kaliteli ürün ve hizmetlerin daha yüksek fiyattan satılması ve bu yolla bir pazar payına sahip olması da mümkündür. Genel olarak kalite işletme amacına uygunluk olarak tanımlanmaktadır (Eren, vd., 2005: 206).

- Ürün çeşitliliği: Rekabetin giderek arttığı ve müşteri için seçeneklerin çoğaldığı günümüzde gelişme eğiliminde olan ve yenilikçi örgütlerde, ürün çeşitliliği yaratmaya yönelik çabalar gidikçe ağırlık kazanmaktadır. Örgütler değişen talebi karşılamak ve bu alanlardaki özel ilgiye sahip müşteriler içindeki en önemli payı alabilme yarışı ile birlikte çeşitli yatırımlar yapmaktadırlar. Üretim sektöründe ortaya çıkan ürün çeşitliliği oluşturma anlamındaki çalışmalarda ürün kendi başına bir çekiciliğe sahip yeni bir ürün olabileceği gibi diğer ürünleri destekleyici özelliğinin de olabileceğini belirtmek mümkündür. (Kılıç, Kurnaz, 2010: 39).

Organizasyonel Becerinin Önemi

Beceriler yaygın olarak; örgütlere etkinlikleri kontrol etmeyi ve varlıklarından yararlanabilmeyi sağlayan bilgi ve yeteneklerinin bütünü olarak tanımlanır. Yöneticilerin bilgi ve deneyimleri örgütün kaynakları ve yetenekleri için kilit katkı sağlayıcıdır.

Literatürde, beceri kavramını sınıflandırmada çok farklı varyasyonlar vardır: Bazı yazarlar onu, temel yetenek; diğerleri ise toplu kolektif beceriler, kompleks rutinler, en iyi uygulamalar veya organizasyonel beceriler olarak adlandırır. Beceriler, insanlar ve kaynaklar arasında koordinasyonun tekrarlanarak öğrenilmiş karmaşık bir modeli olarak önemlidir. Buna ek olarak, beceriler, örgütün rekabet avantajı kazanması için faydalıdır. Bu durumda, organizasyonel becerilerin organizasyon üzerinde sağladığı olumlu etkiler kaçınılmazdır. Özel olarak organizasyonel yetenekler, bir örgütün kendini farklılaştırma ve avantajlı dahili süreçler ve yapılar yaratıp geliştirebilme yeteneğidir. beceriler de hem dahili hem harici değişimlere adapte olabilmelidir. Ancak, rekabet eden örgütler içinde tek biçimli (uniform) olarak dağılmış veya müşteri için değer üretmeyen yetenekler stratejik çekicilikten mahrumdur (Timurlenk, 2009: 28-29).

Organizasyonel beceriler bir örgütün stratejik, fonksiyonel ve eylemsel görevleri yerine getirebilme yeteneği olduğu için örgüt için hayati önem taşımaktadır. Organizasyonel becerilerle, kritik bilgilerin sadece bireyler tarafından değil aynı zamanda organizasyonun tamamına yayılabilmesi için örgütsel öğrenmeyi içermektedir (Ağraş, 2013: 44).

Beceriler, örgütün üstün performansla erişmesine, pazarda başarılı bir şekilde rekabet etmesine ve pazarlarını geliştirmesine imkân sağlayarak nihayetinde sürdürülebilir rekabet avantajı kazandırır. Kaynak Tabanlı Görüş'e (KTG) göre organizasyonel beceri, rekabet avantajı elde etmek için stratejik seviyede önemli ve örgütlerin faaliyetlerini etkin olarak koordine etmelerine imkân sağlayan beceri ve bilgi demetidir (Ağraş, 2013: 46).

Ancak organizasyonel becerilerin önemini anlayan yöneticiler, bu konuda örgütlerini ve çalışanlarını yönlendirebilirler. Bu hususta yeterli bilgiye sahip olan bu yöneticiler, organizasyonlarına ve çalışanlarına olması gerektiği şekilde yön verir ve daha çok çabalayarak işletme performanslarını artırır, gerekli olduğu takdirde organizasyon becerilerini tekrar gözden geçirerek, örgüt başarısını arttırmaya çalışır. Yöneticiler, organizasyonel becerileri geliştirmek için örgüt içi ve dışı tüm bilgileri dikkate almalı ve işletme yararına olacakları uygulamaya koymalıdır.

Yenilikçilik ve Yenilikçilik Performansı Kavramı

Günümüzün hızla değişen rekabet ortamında ayakta kalabilmek için örgütlerin mamullerini, hizmetlerini ve iş yapış yöntemlerini sürekli olarak değiştirmeleri, farklılaşmalarını ve yenilemeleri gerekir. Bu değiştirme, farklılaştırma ve yenileme işlemi yenilikçilik olarak adlandırılır (Eryol, 2009: 25).

Yenilikçilik kavramının farklı yazarlar tarafından yapılmış çok sayıda tanımı bulunmaktadır. Bu nedenle yenilikçilik, homojen bir terim değildir ve her yazar ilişkili gördüğü unsurları vurgulayarak yeni bir tanım sunmaktadır. Örneğin, bir kişi, grup, organizasyon, endüstri veya toplum için önemli bir etkiye sahip örgütsel süreçlerin yaratılması veya mevcut mamuller ve hizmetlerin geliştirilmesi ya da yeni mamuller ve hizmetlerin yaratılması süreci yenilikçilik olarak tanımlanmaktadır. Yine farklı bir tanımda yenilikçilik, yeni ya da mevcut bir problemi/ihtiyacı gidermek için yeni ya da farklı bir çözüm yolu olarak ifade edilmektedir (Güleş ve Bülbül, 2004: 124).

Avrupa Birliği ve OECD yazımına göre yenilik, bir süreç olarak bir fikri pazarlanabilir bir mamul ya da hizmete, yeni ya da geliştirilmiş bir üretim, dağıtım yöntemine, ya da yeni bir toplumsal hizmet yöntemine dönüştürmeyi ifade eder. Aynı sözcük, bu dönüştürme süreci sonunda ortaya konan, pazarlanabilir, yeni ya da geliştirilmiş ürün, yöntem ya da hizmeti de anlatır (İslamoğlu, 2007: 42).

Yenilikçilik, en geniş anlamıyla, bilginin ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürülmesi olarak tanımlanır. Bu nedenle de teknik, ekonomik ve sosyal süreçler bütünüdür. Değişime olan istek, yeniliğe açıklık ve girişimcilik ruhuyla özdeşleşen bir kültürün ürünüdür. Örgütler için yenilikçilik, verimliliği ve kârlılığı arttıran, yeni pazarlara girilmesinde ve mevcut pazarın büyütülmesinde önem taşıyan güçlü bir rekabet aracıdır (Eryol, 2009: 25).

Yenilikçilik günümüzde hem önemli bir rekabet aracı, hem de önemli bir performans göstergesi durumuna gelmiştir. Piyasada sadece maliyetleri azaltmak ve fiyat kırmak gibi yöntemlere bağlı bir strateji izlemek örgütlere sınırlı bir avantajdan daha fazlasını sağlayamamaktadır (Kuczmarsky, 1996:9).

Zamanla birçok faktör örgütleri yenilik yapmaya zorlar duruma gelmiştir. Teknolojinin ilerlemesi, bilimsel buluşların hız kazanması, yeni ürünlerin piyasaya daha çabuk çıkması, ürünlerin tüketicilerin arzu ettiği biçimde ve ekonomik yöntemlerle pazara dağıtılması ve rekabetin aşırı derecede artmış olması, örgütleri yenilik yapmaya zorlamaktadır (Avcı, 2009: 125).

Yenilikçilik performansı bu durumdan hareketle örgütün yenilik çalışmaları sonucu performansındaki artış ile ölçülebilir. Bir örgütün yenilik performansı dört farklı yol ile ölçülebilir. Bunlar (Değirmencioğlu, 2006: 36):

- Finansal ölçüm yolları: Şirketin pazar büyüklüğü, teknolojiye yatırım oranı, karlılığı ve Ar-Ge harcamaları
- Sektör büyüme oranları: Pazar oranı, sektördeki şirket sayısı, çalışan sayısı, olanakların sayısı ve niteliği, anlaşmaların sayısı.
- Operasyonel ölçüm yolları: Patent süreleri, ürün hayat eğrisi oranları, patent başına Ar-Ge harcaması, geri çevrilen patent uygulamalarıdır.

Yenilikçilik ve Yenilikçilik Performansının Önemi

Yenilikçilik, fikirlerin kalite ve miktarı ile bu fikirlerin uygulanmasındaki verimlilik ve etkinliğin göstergesidir. Bu iki parametre bağımsızdır, ancak ikisi bir araya geldiğinde yenilik performansının tanımını oluştururlar (Ryan, 2012: 346).

Yenilikçilik süreci, bilim, teknoloji, ekonomi, girişimcilik ve yönetim gibi faaliyetleri içeren oldukça karmaşık bir süreçtir. Yenilikçilik, hem bir süreci hem de bir sonucu anlatan bir kavramdır. Yeniliğe bir sonuç olarak yaklaşan araştırmacılar, bu sonucun ortaya çıkarılmasında etkili olan durumsal, yapısal ve süreç koşullarını belirlemeye ve hangi şartlar altında organizasyonların yenilik ürettiğini bulmaya çalışmışlardır. Yeniliği bir süreç olarak ele alan diğer araştırmacılar ise yeniliği başlangıç gelişme ve rutin bir faaliyet haline gelme süreçlerinin organizasyonlarda nasıl geliştiğini araştırma ve anlama çabasında olmuşlardır (Özbağ, 2010: 75-76).

Örgütler bakış açısı ile farklı ve değer yaratan stratejiler uygulamakta ve mevcut süreçlerini daha iyi çalıştırmaktadırlar. Bu çalışmaları yapan örgütler rekabet avantajı yaratmaktadırlar. Oluşturulan rekabet avantajının kalıcılık kazanması ise rakipler tarafından kopyalanmaması ile olmaktadır. Fakat günümüzdeki teknolojik gelişmeler sonucunda kopyalama süreci son derece hızlanmıştır. Bu sorunu aşmanın tek yolu devamlı yenilik yaratmaktır. Bu kapsamda kalıcı bir rekabet avantajını sürekli yenilikçilik sağlamaktadır (Değirmencioğlu, 2006: 37).

Yenilik performansının en önemli göstergeleri ölçülebilir göstergelerdir. Bunlar satışlar ya da yeni ürünlerin başarı oranları, karlılık ve pazar payı gibi öğeleri içerir. Bunlara ek olarak son yıllarda tanımlanan zaman etkinliği, yeni ürünlerin sayısı gibi sayısal ölçeklerdir. Ayrıca, yeni ürünlerin satış başarısı, yeni ürünlerin pazarda başarılı olması gibi sayısal olmayan ölçekler de mevcuttur (Dye, vd.,1999:18).

Yenilik performansı, örgütün faaliyetlerini sürdürmesi ve rekabet gücü için gerekli bir kavramdır. Örgüt içinde gelişen yüksek performans ve farklı avantajlar elde etmenin yollarını gösterir (Wattanasupachoke, 2012: 4).

Organizasyonel Beceriler ve Yenilikçilik Performansı İlişkisi

Organizasyonel beceriler örgütün kendi rekabet avantajlarını kullanabilme kabiliyetleriyle alakalıdır. Beceriler yeni üretim fonksiyonları yaratmak gibi

organizasyonun etkinliğini sürekli olarak geliştirmek için yönetsel kapasiteyle ilişkili elde edilmiş dinamik alışkanlıklarla ilgilidir. Organizasyonel beceriler örgütlerin nasıl girişimde bulunacağı, örgütün içine işlenmiş ve davranış şekilleriyle, biçimsel olmayan haberleşme ve şahsi ilişkilerle birleşmiş olan süreçler, prosedürler ve sistemlerde nasıl değişiklik yapılacağı ile ilgili dile getirilmesine gerek olmayan bilgilerin toplamını ortaya koyar (Acar, 2004: 59-60).

İşletmelerin yenilik performanslarının değerlendirilmesi oldukça güçtür. Bunun nedeni bir ürün, hizmet ya da sürecin yenilik olarak görülebilmesi için farklılık yaratmasının gerekliliğindedir. Yenilikler gerek sektör, gerek ülke, gerekse de işletmeler için değişiklik yaratmış olabileceğinden dolayı ölçümü için de farklı kriterler kullanılmaktadır (Eryiğit, 2013: 39).

Örgütlerin temel becerilerini geliştirmeleri ve işletmelerini özel ve farklı yapan özellikleri belirlemeleri konusunda, yöneticilere önemli işler düşmektedir. Üst yönetim için önemli bir konu, yetenek gelişiminin nereye kadar yapılandırılmadan ortaya çıkan bir süreç olarak bırakılacağına ya da nereye kadar sürecin bir dizi yöntem, program ve araç sayesinde yapılandırılacağına karar vermektir. Bu konuda diğer bir kilit nokta, becerileri entegre ederek bir bütün haline getirmektir. Yüksek düzeyde uzmanlaşmış yeteneklerin bir araya getirilip birleştirilmesi kolay değildir. Entegrasyonu zayıf bütünleşmemiş yeteneklerin pratikte pek fazla değeri yoktur. Bu yüzden, yönetimin önemli görevlerinden biri yetenek bütünlüğü sağlamaktır. Ayrıca üst yönetim, temel becerilerin yenilenmesi üzerinde de durmalıdır. Çünkü, gerektiğinde yenilenmeyen ve katı kurallar haline dönüşen yetenekler, yeni bir paradigma ortaya çıktığında yetersiz kalabilir ve sorun yaratabilirler (Özbağ, 2010: 40-41).

Yenilik performansı fikrin ortaya koyulmasından ticarileşmesine kadar olan süreci kapsamaktadır. Yenilik performansı, bazı iş kollarında Ar-Ge girdileri, elde edilen patent sayıları, patent atıfları ve yeni ürün duyuruları olarak değerlendirilmektedir. Bazı akademisyenlere göre algılanan yenilik etkinliği önemlidir. Birçok çalışmada ele alınan ortak yenilik göstergesi patentlerdir (Yavuz, 2010: 138). Yapılan araştırmalarda yenilik performansı ölçme kriterleri olarak; iş süreç ve yöntemleri ile ilgili yenilikler, yönetsel yenilikler, ürün ve hizmetlerdeki kalitenin artırılması, yeni ürün ve projelerin sayısı, yeni ürünlerin toplam ürünler içerisindeki yüzdeleri, patentli ya da patentlenebilir ürünlerin sayısı belirlenmiştir. Ancak geri dönüşler yalnızca iş süreç ve yöntemleri ile ilgili yenilikler, yönetsel yenilikler ve yeni ürün ve projelerin sayısı ile ilgili olmuştur (Eryiğit, 2013: 40).

Bütün bu detaylı anlatıma rağmen, her organizasyona uygun yeteneklerin sihirli bir listesi yoktur. Benzersiz ürün ve hizmetler sunarak sürdürülebilir rekabet avantajı kazanmak ve devam ettirmek için işletme bazlı organizasyonel becerilerin birçok boyutu ele alınabilir. Her bir örgüt farklı soyut ve somut kaynaklara ve yeteneklere sahiptir. Örgütlerin bu farklılıkları, rekabet durumlarındaki ve performanslarındaki çeşitliliği de izah eder.

Ürünleri ve hizmetlerin kalitesini kontrol ederken geliştiren organizasyon becerileri, yenilik ve yaratıcılık gibi taklit edilemez soyut kaynaklar, rekabet avantajının kilit göstergeleridir. Güncel yönetim yaklaşımlarına göre, organizasyonel beceriler işletmenin değerli özelliklerindedir. Yetenekli ve becerili örgüt günümüzde yeni bir ideal haline gelmiştir. Bu perspektiften hareketle, örgütler var olan yeteneklerini daha ileriye götürmede ve stratejilerini buna göre kurmakta ihtiyatlı ve öngörülü olmalıdırlar. organizasyonel beceriler, kolaylıkla stratejik varlıklardan, stratejik mecburiyetlere dönüşebilir. Yetenek bazlı davranışın güçlülüğü ve yeniden üretilebilmesi; adaptasyon, kariyer, esneklik ve değişim için mecburiyettir. Bir başka deyişle, kritik yeteneklere sahip olmak, sürekli değişen çevre ve rekabet koşullarına uyabilmek ve stratejik hedeflere ulaşabilmek için zorunluluk haline gelebilmektedir (Timurlenk, 2009: 29-30).

Yenilikler, örgütten uzun dönemli bakış açısını ve strateji planlamasını talep eder. Bunun yerine kısa dönemli kazançlar günü kurtarsa da örgütün uzun dönemdeki yaşamını ve gelişmesini garanti altına alamaz (Durna, 2002: 60).

Bu bağlamda, bir örgütün başarısı, müşteri beklentilerini karşılayabilme ve pazar koşullarına bağlı olarak sürekli yenilik yeteneği ve hızına, diğer bir deyişle yeniliği etkin olarak yürütebilme özelliğine bağlıdır. Yenilik konusunda örgütleri zorlayan faktör yeniliğin kendisi değil, yeniliğin hayata geçirilmesi sırasında yaşanan geçişlerin yönetimidir (Çavuş, 2006: 48).

Yenilik yönetimi sürecinde yöneticinin asıl ulaşılmasına katkı sağladığı, yenilikte başarıyı yakalamaktır. Yenilikteki başarı iki faktöre bağlıdır: Teknik kaynaklar (insan, ekipman, bilgi, para, vb.) ve işletmenin bunları yönetme becerisi. Bu iki faktörü başarıyla bir araya getirmek için ise yöneticiler hem stratejik hem de organizasyonel becerilere sahip olmalı ya da bu becerileri edinmeli, geliştirmelidir (Özenli 2006: 44).

Günümüzde yenilikçilik çalışmaları tüm işletmelerde görülmektedir. Özellikle rekabetin etkili olduğu günümüz pazarında işletmeler, rakiplerinin yenilik yapmalarına karşılık vermek zorundadırlar. Bu yüzden organizasyonel becerilerini yüksek tutan örgütler yenilikçilik performanslarının gelişmesini sağlayacak ve rakipleriyle mücadele edebileceklerdir. Bu durumda, organizasyonel beceriler yenilikçilik performansının gelişmesi için daha çok önem kazanmıştır.

UYGULAMA

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Hızla küreselleşen dünyada örgütler sürekli başarıyı yakalamak zorundadırlar. Bu başarının önemli bir kısmı yenilikçilik performansı ile ilgilidir. Organizasyonel becerilerin yüksek olduğu bir örgütün hem yenilikçilik başarısı yükselecek hem de toplumdaki prestiji artacaktır. Örgütlerin, bu durumu sağlamak içinse iyi bir yenilikçilik performansına ve çalışanları cesaretlendiren bir yenilik anlayışına sahip olmaları gerekmektedir.

Bu çalışma KOBİ'lerde organizasyonel becerilerin yenilikçilik performansına etkisini incelemek ve bu bileşenlerin nasıl bir ilişkide olup olmadığını ortaya çıkarılmasına yöneliktir. Dolayısıyla hazırlanan uygulama çalışmasının temel amacını, organizasyonel becerilerin yenilikçilik performansına etkisinin mevcut olup olmadığını ve mevcutsa nasıl bir yönde olduğunun araştırılmasıdır.

Araştırmada sonuçlarının Konya 2. Organize Sanayi Bölgesi'ndeki KOBİ'lerin organizasyonel becerilerin yenilikçilik performansına etkisinin mevcut durumunu ortaya koymasının yanı sıra organizasyonel becerilerin sergilendiği işletmelerin bu durumun sonuçlarını görüp örgütlerindeki yenilikçilik performansını erken aşamada artırmanın yollarını araması bakımından da katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen hipotezler şöyledir:

H1: Yöneticilik Becerilerinin Yenilikçilik Performansı üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi vardır.

H2: Teknik Becerilerin Yenilikçilik Performansı üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi vardır.

H3: Çıktı Bazlı Becerilerin Yenilikçilik Performansı üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi vardır.

Örneklem

Uygulanacak istatistiksel analizler, evrenin büyüklüğü ve hoş görülebilecek hata marjı örnek kütleinin büyüklüğünün temel belirleyicisidir. Organizasyonel becerilerin yenilikçilik performansına etkisini ölçmeyi amaçlayan bu araştırmanın ana kütleini 2. Organize Sanayi Bölgesi'ndeki KOBİ'lerin üst ve orta kademe yöneticileri ve işletme sahipleri oluşturmaktadır. Bu seçimde, Konya 2. Organize Sanayi Bölgesindeki KOBİ'lerin rekabet ve yenilik gücünün olması, tüm faaliyetlerinin profesyonel yönetiliyor olması ve işlevsel olduğunun yanı sıra çalışanlardan güvenilir ve tutarlı bilgi elde edilebileceği kanısı önemli olmuştur.

Bu çalışmada, 2. Organize Sanayi Bölgesinde bulunan 256 KOBİ'den anket yoluyla 104'üne ulaşılmış, tam olarak 102 KOBİ yöneticisi ve sahibinden dönen ve kullanıma uygun olan anketler üzerinde uygulama yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada ölçüm aleti olarak anket kullanılmıştır. Üç bölümden oluşan anket formunda toplam 44 soru yer almaktadır. İlk bölüm kişinin genel demografik özelliklerini içeren 6 soruyu içermektedir. İkinci bölüm 32 sorudan oluşmakta olup organizasyonel beceriler için Lopez-Cabrales, Valle ve Herrero (1998) ve Choi ve Lee (2005) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlanan (Acar, 2004; Ağraş, 2013) organizasyonel becerilerin alt boyutları olan soruları da (yöneticilik becerileri, teknik beceriler ve çıktı bazlı beceriler) içeren üç gruba içinde barındırmaktadır. Üçüncü bölüm ise 6 sorudan oluşmakta olup yaygın olarak kullanılmakta olan Walsworth ve Verma (2007) ve Huang (2009) tarafından geliştirilmiş ve Türkçe versiyonu (Kayhan, 2005, Eryiğit, 2013) oldukça yaygın olarak kullanılan yenilikçilik performansı ölçeği kullanılmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Anket yoluyla toplanan veriler, SPSS 21 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde 5'li Likert ölçeği kullanılmıştır. Organizasyonel beceri ifadelerinin yer aldığı ikinci bölümdeki ve yenilikçilik performansı ifadelerinin yer aldığı üçüncü bölümdeki ölçeğe göre; “Kesinlikle Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Kesinlikle katılmıyorum” dereceleri kullanılmıştır. Kullanılan analiz teknikleri; frekans ve yüzde hesapları, faktör analizleri ile regresyon analizleri şeklinde sıralanabilir.

Bulgular ve Yorumlar

1. Demografik Özellikler ve KOBİ'lerin Özellikleri ile İlgili Bulgular

Bu bölümde demografik özellikler ve KOBİ'lerin özellikleri ile ilgili bulgular incelenecektir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri ve KOBİ'lerin Özellikleri

DEMOGRAFİK BİLGİLER	N	%
CİNSİYET		
Erkek	91	89,2
Bayan	11	10,8
İŞLETMEDEKİ POZİSYON		
Yönetici (üst kademe)	19	18,6
Yönetici (orta kademe)	54	52,9
İşletme Sahibi	29	28,4
İŞLETMEDEKİ ÇALIŞMA SÜRESİ		
5 yıldan az	33	32,4
6-10 yıl arası	22	21,6
11-15 yıl arası	28	27,5
16 yıl ve üzeri	19	18,6
ÇALIŞAN PERSONEL SAYISI		
10'dan az	3	2,9
11-50 arası	25	24,5
51-100 arası	35	34,3
101-250 arası	39	38,2
FAALİYET GÖSTERİLEN ALANLAR		
Hizmet	3	2,9
Üretim	88	86,3
Ticaret	11	10,8
FAALİYET GÖSTERİLEN SEKTÖR		
Makine	21	20,6
Metal	21	20,6
Kimya	6	5,9
Otomotiv	28	27,5
Kağıt ve Ambalaj	4	3,9
Diğer	22	21,6

Tablo 1’de görüldüğü üzere, anketi cevaplayan katılımcılardan elde edilen sonuçlara göre anket katılımcılarının %89,2’si (91) erkek, %10,8’i (11) ise bayandır. Bu duruma göre katılımcıların büyük bir bölümünü erkekler oluşturmaktadır.

Elde edilen sonuçlara göre anket katılımcılarının %18,6’sı (19) üst kademe yönetici, %52,9’u (54) orta kademe yönetici, %28,64’ü (29) ise işletme sahibidir. Bu duruma göre katılımcıların büyük bir bölümü orta kademe yöneticidir.

Anket katılımcılarının, %32,4’ü (33) 5 yıldan az, %21,6’sı (22) 6-10 yıl arası, , %27,5’i (28) 11-15 yıl arası, %18,6’sı (19) 16 yıl ve üzeri hizmet süresinde çalışmaktadır. Bu duruma göre büyük bir bölümü 5 yıldan az hizmet süresi veren katılımcılar oluşturmaktadır.

Tabloya göre KOBİ’lerin %2,9’u (3) 10’dan az, %24,5’i (25) 11-50 arası %34,3’ü (35) 51-100 arası, %38,2’si (39) 101-250 arası personelden oluşmaktadır.. Bu duruma göre KOBİ’lerin büyük bir bölümünü 101-250 çalışan personel aralığındadır.

KOBİ’lerin %2,9’u (3) hizmet, %86,3’ü (88) üretim %10,8’i (11) ticaret alanlarında faaliyet göstermektedir. Bu duruma göre KOBİ’lerin büyük bir bölümü üretim alanında faaliyet göstermektedir.

Tabloya göre KOBİ’lerin %20,6’sı (21) makine, %20,6’sı (21) metal %5,9’u (6) kimya, %27,5’i (28) otomotiv, %3,9’u (4) kağıt ve ambalaj ve %21,6’sı (22) diğer sektörlerde faaliyet göstermektedir. Bu duruma göre KOBİ’lerin büyük bir bölümü otomotiv sektöründe faaliyet göstermektedir.

2. Faktör Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulgular

Faktör analizi neticesinde elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir. Tablo 4’de öncelikle maddelerin faktör yükleri incelenmiş ve faktör yükü 0,40 altında olan maddeler elenmiştir.

Tablo 2: Organizasyonel Becerilere ilişkin Faktör Analizi Sonuçları

FAKTÖRLER	Faktör Yüklü	Özdeğer	Ortalama	Varyansın Açıklanma Oranı	Alfa
Yöneticilik Becerileri		1,948	5,26	%8,0	0,75
Çalışanlarımız işletmenin ortak değerlerini tanılayıp ifade edebilir.	0,779				
Çalışanların hareketlerinin işletmenin sarıldığı değerleri ihlal eder gibi görüldüğü çok az durum vardır.	0,760				
Çalışma grupları işletme içinde bir öğrenme kültürü yaratır.	0,521				
Yöneticiler olarak örgütsel hedeflere varabilmeleri için çalışanlara destek vermekteyiz.	0,692				
Yöneticiler olarak işletmenin, her zaman güçlü ve zayıf yönlerini araştırırız.	0,689				
İşletmemizde görevler geniş olarak tasarlanmıştır.	0,685				
Teknik Beceriler		2,120	4,69	%16,9	0,83
İşletmemizde kaynakları fon, malzeme, tesis ve bilgi şeklinde tahsis etmek kolaydır.	0,797				
İşletmemiz, yeni fikirler geliştirecek mekanizmalara sahiptir.	0,773				
İşletmemizdeki çalışma grupları farklı şekillerde becerilere sahiptirler.	0,676				
İşletmemiz, yaratıcı işleri kabul eder ve ödüllendirir.	0,591				
Çıktı Bazlı Beceriler		8,783	4,91	%34,3	0,89

İşletmemiz tüm müşterilerine karşı adilce ve tarafsız olarak davranır.	0,821				
İşletme olarak kötü bir ürünün parasını geri ödeme ya da değiştirme olanağı sağlamaktayız.	0,820				
İşletmemiz müşterilerinin kritik gereksinimleri için her zaman açıktır.	0,677				
İşletmemizde her seviyede kaliteye güçlü bir taahhüt vardır.	0,568				
Çalışanlarımız çıktılarının kalitesini kritik şekilde analiz ederler.	0,723				
KMO: 0,703; sig: 0,000; Açıklanan toplam varyans: %65,023; Ölçeğin tamamı için Alfa: 0,87					

Anket formunu yanıtlayan işletme sahibi, üst ve orta kademe yöneticilerinin organizasyonel becerilere ilişkin verdikleri yanıtlar doğrultusunda dikkate aldıkları faktörleri belirleyebilmek amacıyla faktör analizi uygulanmış ve Tablo 2’de yer alan sonuçlara ulaşılmıştır. Veri setinin faktör analizi için uygun olabilmesi KMO değerinin 0,50’nin üzerinde olmasını gerektirmektedir. Analiz sonucunda KMO değeri 0,703 çıkmış olup, faktör analizi için uygundur. Sig değeri (0,000) olarak hesaplandığı için, böyle bir analiz yapılmasının anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Faktör analizi uygulanırken, faktör yükleri 0,40’dan düşük olan tüm maddeler değerlendirme dışına çıkarılmış ve geriye 15 madde kalarak, faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizi sonucunda, faktör yüklerinin dağılımına baktığımızda orantılı bir şekilde dağıldıklarını görmekteyiz. Ayrıca Tablo 2’deki özdeğerlerin 1’den büyük olduğu görülmektedir. Ortalamaların ise, birbirinden fazla uzaklaşmadığı sonucuna varılmıştır. Faktörlerin toplam varyansı açıklama oranını %65,023 olarak hesaplanmıştır. Faktörlerin toplam varyansı açıklama oranı; yöneticilik becerileri için %8,0, teknik beceriler için %16,9 ve çıktı bazlı beceriler için %34,3 olarak hesaplanmıştır. Ölçekteki faktörler için Alfa değeri kabul edilebilir bir sayı olan 0,70’in üzerinde değerler almıştır. Böylece iç tutarlılığın sağlandığı görülmüştür. Ölçeğin tamamının güvenilirlik katsayısı 0,87 olarak ortaya çıkmıştır. Bu değerler faktör modelinin kurulabilmesi için gerekli koşulların sağlandığını göstermektedir.

Tablo 3: Yenilikçilik Performansına ilişkin Faktör Analizi Sonuçları

FAKTÖRLER	Faktör Yüklü	Alfa
Yenilikçilik Performansı		0,89
İşletmemizde son üç yılda geliştirilen yeni ürünler ve hizmetlere dair fikir ve projeler artmıştır.	0,899	
İşletmemizin son üç yılda geliştirdiği ürünler ve hizmetlerin kalitesi çok yüksektir.	0,926	
İşletmemizde son üç yılda geliştirilen iş süreç ve yöntemlerine dair yenilikler epeyce çoktur.	0,942	
İşletmemizin son üç yılda üretmeye başladığı ürünlerin birçoğu şu anda pazara sunduğu ürünlerdir.	0,918	
İşletmemiz son üç yılda yeni ürünleri rakiplerden daha önce pazara sunmayı başarmış bulunmaktadır.	0,857	
Sig; 0,000; Açıklanan toplam varyans: %85,41; Ölçeğin tamamı için Alfa: 0,89		

Tablo 3’de faktör analizi sonucu, yenilik performansıyla ilgili maddelerin tek bir faktör ile açıklanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Sig değeri (0,000) olarak hesaplandığı için, böyle bir analiz yapılmasının anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Faktör analizi uygulanırken, faktör yükleri 0,40’dan düşük olan tüm maddeler değerlendirme dışına çıkarılmış ve geriye 5 madde kalmış ve bu maddeler tekrar

faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizi sonucunda, faktör yüklerinin dağılımına baktığımızda orantılı bir şekilde dağıldıklarını görmekteyiz. Ayrıca Faktörlerin toplam varyansı açıklama oranını %85,41 olarak hesaplanmıştır.

Ölçekteki faktörler için Alfa değeri kabul edilebilir bir sayı olan 0,70'in üzerinde değerler almıştır. Böylece iç tutarlılığın sağlandığı görülmüştür. Yenilik performansının güvenilirlik katsayısı 0,89 olarak ortaya çıkmıştır. Bu değerler faktör modelinin kurulabilmesi için gerekli koşulların sağlandığını göstermektedir.

3. Regresyon Analizi Sonucunda Elde Edilen Bulgular

Regresyon analizi sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaki tablolarda verilmiş ve açıklanmıştır

A. Hipotezlerin Sınanması

Araştırmanın amaçlarına ulaşmak için geliştirilen hipotezlerin test edilmesi için regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Organizasyonel Becerilerin Yenilikçilik Performansına Etkisine Ait Bulgular

Anket formundan elde edilen verilere uygulanan faktör analizinden sonra KOBİ'lerin organizasyonel becerilerinin yenilik performansına etkilerini belirlemek amacıyla regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin matematiksel bir model ile açıklanmasına denir. Bu çalışmada uygulanan regresyon modeli yenilikçilik performansını açıklamada üç ana organizasyonel becerinin açıklayıcı değişken olarak kullanıldığı modeldir. Bu bölümde katılımcıların organizasyonel beceriler ile yenilikçilik performansı ifadelerine vermiş olduğu yanıtlar analiz edilmiş, organizasyonel becerilerin yenilikçilik performansına etkisine ait bulgular regresyon tablosunda sunulmuştur.

Tablo 4: Organizasyonel Becerilerin Yenilikçilik Performansına Etkisi Üzerine Regresyon Analizi Sonuçları

Organizasyonel Beceriler	β	t	sig.	Tolerans	VIF Değeri
SABİT		3,588	,000		
Yöneticilik Becerileri	,531	2,115	,040	,386	2,572
Teknik Beceriler	,373	1,321	,195	,371	2,686
Çıktı Bazlı Beceriler	,377	1,327	,192	,379	2,583
Düzeltilmiş R ² = 72,9		Varyans= 32,124		sig. = 0,000	
Durbin- Watson= 1,906					

Bağımlı Değişken: Yenilikçilik Performansı

Tablo 4'de Organizasyonel becerilerin yenilikçilik performansına etkisini belirlemek ve hipotezleri test etmek için çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda varyans 32,124'tür. Analizin anlamlılığını belli eden sig. ise (0,000) bulunmuştur. Böylece bu tür bir model oluşturulmasının makul olacağı görülmüştür. Yöneticilik becerileri, teknik beceriler ve çıktı bazlı becerilerden oluşan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken olan yenilikçilik performansını açıklama oranı ve kısaca R² olarak bilinen bu değer %72,9 olarak saptanmıştır. Analizin Durbin-Watson katsayısı 1,906 olarak hesaplanmıştır. Böylece oto korelasyon sorunu olmadığı açığa çıkmıştır. Tolerans ve VIF değerleri doğrusal çoklu bağlantı sorunu olmadığını göstermektedir.

Tablo 4'de Organizasyonel becerilerin yenilikçilik performansına etkisi üzerine regresyon analizi sonuçları hipotezler aracılığıyla incelenmiştir;

H1: Yöneticilik becerilerinin yenilikçilik performansı üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi vardır.

Analiz sonucunda, hipoteze göre, yöneticilik becerileri ve yenilikçilik performansı arasında istatistiksel bir etkileşim olup olmadığı incelenmiştir. Tablo 4'de, yenilikçilik performansını anlamlı açıklayan tek değişkenin yöneticilik becerileri olduğu (β : 0,531; sig.0,040) görülmektedir. Kısaca, β ve sig. değerlerinden bu değişkenin yenilikçilik performansı davranışını açıkladığı diğer bir ifade ile modele katkısı olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Hipotez 1 kabul edilmiştir.

H2: Teknik becerilerin yenilikçilik performansı üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi vardır.

Analiz sonucunda, hipoteze göre, teknik beceriler ve yenilikçilik performansı arasında istatistiksel bir etkileşim olup olmadığı incelenmiştir. β ve sig. (β : 0,373; sig.0,195) değerlerinden bu değişkenin yenilikçilik performansı davranışını açıklamadığı diğer bir ifade ile modele katkısı olmadığı anlaşılmaktadır. Buna göre Hipotez 2 kabul edilmemiştir.

H3: Çıktı bazlı becerilerin yenilikçilik performansı üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi vardır.

Analiz sonucunda, hipoteze göre, çıktı bazlı beceriler ve yenilikçilik performansı arasında istatistiksel bir etkileşim olup olmadığı incelenmiştir. β ve sig. (β : 0,377; sig.0,192) değerlerinden bu değişkenin yenilikçilik performansı davranışını açıklamadığı diğer bir ifade ile modele katkısı olmadığı anlaşılmaktadır. Buna göre Hipotez 3 kabul edilmemiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

21.yüzyılın başlarında bulunduğumuz bu günleri organizasyonlar açısından geride bıraktığımız yüzyıldan ayıran en önemli şey değişimin hızında meydana gelen olağanüstü artıştır. Örgütlerin karşı karşıya kaldıkları bu hızlı değişime yapı ve süreçlerini uyarlayarak dönüştürmeleri en çok uğraş verdikleri konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (İraz, Şimşek, 2004: 99). Bu yüzden günümüzün küreselleşen dünyasında örgütlerin rekabet üstünlüğü sağlamasında değişim yaratmak büyük önem taşımaktadır.

Sonuçta organizasyonel beceriler yenilikçilik performansının gelişmesi için daha çok önem kazanmıştır. Çünkü organizasyonel beceriler, bir örgütün belirli faaliyetleri, rakiplerinden daha iyi yerine getirebilme ya da kaynaklarını daha iyi kullanabilme kapasitesi üzerine kurulu bir kavramdır. Özellikle, organizasyonel becerilerin alt boyutu olan yöneticilik becerileri ve yenilikçilik performansı arasında yadsınamayacak bir etkileşim göze çarpmaktadır.

Konya 2. Sanayi Bölgesi KOBİ'leri üzerinde yapılan bu uygulamada elde edilen bulgular, hipotezlerin sadece birinin doğrulandığını göstermektedir. Buna göre, yöneticilik becerilerinin yenilikçilik performansı üzerine olumlu bir etkisinin mevcut olduğu bulunmuştur. Diğer hipotezlerde anlamlı bir etkileşimin mevcut olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Birinci hipotezin doğru kabul edilmesiyle, KOBİ'lerdeki yöneticilik becerilerinin yüksek olduğu taktirde yenilikçilik performansının olumlu etkilenmesi sonucunda, örgütler ürün, süreç ve teknolojik temelli yeniliklerden daha çok etkilenecektir. Ancak, aynı varsayımlar diğer hipotezlerde tam olarak geçerli değildir.

Araştırmanın kapsamı oluşturulurken organizasyonel becerilerin yenilikçilik performansı üzerine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın temelini organizasyonel becerilerin alt unsurları olan yöneticilik becerileri, teknik beceriler ve çıktı bazlı beceriler oluşturmaktadır.

Araştırma organizasyonel becerilerin yenilikçilik performansı üzerine etkisi ile sınırlandırılmış olup, yenilikçilik performansına etki eden ayrıntılı faktörler araştırma kapsamına alınmamıştır. Araştırma, belirtilen faktörler ile sınırlıdır. Bu çalışmanın diğer bir takım kısıtları ve eksik yönleri de bulunmaktadır. Ancak bu çalışma, özellikle Türkiye'de daha önce üzerinde pek çalışılmamış bir konuya değinmiş olması nedeniyle, sonradan yapılacak olan çalışmalara bir yol gösterici niteliğindedir. Yöneticilik becerilerinin yenilikçilik performansı üzerine etkisinin bulunmuş olmasına rağmen, konu başlığını taşıyan organizasyonel becerilerin yenilikçilik performansı üzerine etkisi için yüksek derecede anlamlı bir ilişki bulunamamış oluşu, bu araştırmanın daha fazla KOBİ üzerinde tekrarlanabileceği önerisini getirmemize neden olmaktadır.

Sadece bir hipotezde anlamlı bir etkileşimin bulunmuş olması, uygulama çalışmasının organize sanayi bölgesi KOBİ'leri dışında başka örneklemeler üzerinde yapılarak elde edilecek sonuçlar dahilinde neticelerin tekrar değerlendirilebileceği

önerisini vermemize neden olmaktadır. Daha sonraki çalışmalarda, organizasyonel becerilerin yenilikçilik performansı üzerine etkisinin incelenmesinde daha farklı işletme ve meslek dallarının kullanılması ve bu konuda ilişkilerin tespit edilmesi, bu çalışmanın sonuçlarının kuvvetlenmesinde etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Avni Zafer (2004), *Büyüme Stratejileri İzleyen İşletmelerin Örgütsel Yetenekleri ile İşletme Performansı İlişkisi*, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Gebze.
- AĞRAŞ, Süleyman (2013), *Rekabetçi davranışların Oluşmasında Örgütsel Yeteneklerin Etkileri: Türkiye'deki Otel İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma*, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi, Düzce.
- AVCI, Umut. (2009), “Öğrenme Yönelimliliğinin Yenilik Performansı Üzerine Etkisi: Muğla Mermer Sektöründe Bir İnceleme”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 10, 121-138.
- AVERMAETE Tessa., Jacques Viaene., Eleanour Morgan., Nick Crawford. (2003), “Determinants of Innovation in Small Food Firms”, *European Journal of Innovation Management*, Vol.6, No.1: 8-17.
- AYGEN, Selin (2006), *İşletmelerde Yenilik Yönetimi Sürecinde Örgüt Yapılarında ve Hizmet Tasarımlarında Yaşanan Dönüşümler: Antalya İli Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Ampirik Bir Araştırma ve Hizmet Tasarımı Yönergesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya.
- BERBEROĞLU, G. N. (2003), “Örgüt Kültürü ve Yönetimsel Etkinliğe Katkısı”, *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 8, Sayı. 2: 1-2.
- BÖRÜ, Deniz. (1997), “Küçük ve Orta Boy İşletmelerde Profesyonel Yönetici Kullanımına İlişkin Bir Araştırma”, *Öneri Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 6: 177-186.
- CALLAHAN, Robert. E.- Patrick C. FLEENOR (1988), “Managing Human Relations”, 2nd edition, USA: Merill Publishing.
- CEYLAN, Cemil (2001), *Örgütler için Esneklik Performans Modeli Oluşturulması ve Örgütlerin Esneklik Analizi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- ÇAVUŞ, Mustafa Fedai (2006), *İşletmelerde Personel Güçlendirme Uygulamalarının Örgütsel Yaratıcılık ve Yenilikçiliğe Etkileri Üzerine İmalat Sanayide Bir Uygulama*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya.
- DEĞİRMENCİOĞLU, Çağdaş (2006), *KOBİ'lerde Organizasyonel Becerilerin Yenilikçilik Performansına Etkisi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı Mühendislik Yönetimi Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- DENİZ, Mehmet (2003), “KOBİ'lerde Yenilik, Yenilik Stratejileri ve Bir Uygulama”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı. 2: 141-175.
- DURNA, Ufuk. (2002), *Yenilik Yönetimi*, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- DYE B., Gupta A. K., Wkemon D. (1999), “What is First to Market Companies Do Differently”, *Research and Technology Management Journal*, Vol. 42, No. 2: 15-21.
- EREN, Erol, Lütfihalk Alpkın, Yücel E. (2005) “Temel Fonksiyonel Yeteneklerin Firmanın Yenilik ve Finansal Performansına Etkileri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 4, Sayı. 7: 201-224.
- ERİĞÜÇ, Gülsün – Çağdaş Erkan Akyürek - Özgür Uğurluoğlu (2008), “Hacettepe Hastanelerinde İdari Birim Yöneticilerinin Yönetimsel Başarı Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, Cilt. 11, Sayı. 1: 78-102.

- ERYİĞİT, Nimet (2013), *İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Yenilik Performansına Etkisi: İSO 1000 Uygulaması*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Programı Doktora Tezi, Trabzon.
- ERYOL, İlknur. (2009), *İnovasyonun İşletmenin Rekabet Gücüne katkısı ve Başarının Sermaye Piyasaları Üzerine Etkisi: Boya Sanayinde Nano Teknoloji Üzerine Örnek Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- FARİBORZ, Damanpour – Szabat A. KATHRYN.- M. William EVAN (1989), “The Relationship Between Types of Innovation and Organizational Performance”, *Journal of Management Studies*, Vol:26 No. 6: 587-602.
- FARİBORZ, Damanpour (1996) “Organizational Complexity and Innovation Developing and Testing” Multiple Contingency Models”, *Management Science*, Vol.42, No.5 :693-716.
- FİDAN, Mehmet Maşuk (2011), “KOBİ Kredi Piyasasında Asimetrik Bilgi ve Ahlaki Tehlike: Laleli Örneği”, *Maliye Finans Yazıları*, Yıl. 25, Sayı. 90: 41-57.
- GÜLEŞ H. K. ve BÜLBÜL H. (2004), *Yenilikçilik İşletmeler İçin Stratejik Rekabet Aracı*, 1. Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- GÜMÜŞTEKİN EREN, Gülten (2005), “KOBİ Niteliğindeki Aile İşletmelerinin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Kütahya Seramik Sanayi Örneği”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 1: 71-93.
- HAZIR, Köksal (1998), *Küreselleşme Sürecinde İşletmelerin Stratejik Vizyon Yaklaşımı: Orta Anadolu Mensucat T.A.Ş'de Bir İnceleme*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- İNSEL, Aysu – Ercan SARIDOĞAN (2009), “İktisat Denzinde Fırtına: Yaratıcı Yıkım ve İnovasyon Dalgaları”, *İstanbul Vira Dergisi*, 1: 5.
- İRAZ, Rifat - Göksel ŞİMŞEK (2004), “Örgütsel Değişimin Gerçekleştirilmesinde Liderliğin Rolü: Transformasyonel Liderlik İncelemesi”, *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı. 7: 99-117.
- İSLAMOĞLU, A. Hamdi. (2007), *Siyaset Pazarlaması: Toplam Kalite Yaklaşımı*, 1. Basım, İstanbul: Beta Dağıtım.
- KILIÇ, Burhan – Alper KURNAZ (2010), “Alternatif Turizm ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği” *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 2, No. 4: 39-56.
- KUCZMARSKİ, T. D. (1996), “What Is Innovation The Art of Welcoming Risk”, *Journal of Consumer Marketing*, Vol.13, No.5: 7-11.
- KURNUÇ, Murat (2013), *Kalite İyileştirme Çabalarının Müşteri Memnuniyeti ve Müşteri Sadakatine Etkisi: Erzurum İlinde Bir Uygulama*, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane.
- LACHMAN ,V. D. (2008), “Whistleblowing: Role of Organizational Culture in Prevention and Management”, *MEDSURG Nursing Journal*, Vol. 17, No. 4: 265–267.
- LOPEZ, Cabrales A.- R. Valle - Ines HERRERO (2006), “The Contribution of Core Employees to Organizational Capabilities and Efficiency”, *Human Resource Management Journal*, Vol. 45, No. 1: 81–109.
- MORGANOSKY, Michelle A- Cude B. J. (2002), “Trust, Loyalty and Food Retailers: the Consumer Perspective”, *University of Illions Journal*, Vol. 22: 1–20.
- ÖZBAĞ KAYA, Gönül (2010), *Temel Yetenek Tabanlı Yönetim Modelinin Yenilik Performansına Etkileri Üzerine Bir Araştırma*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim Organizasyon Programı Doktora Tezi, Kocaeli.

- ÖZENLİ, Sebahattin (2006), *İşletmelerdeki Örgütsel Kültür Yapısının Takım Anlayışına Etkisi*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- ÖZGENER, Şevki (2003), “Büyüme Sürecindeki KOBİ’lerin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Nevşehir Un Sanayi Örneği”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı. 20: 137-161.
- ÖZÖZTÜRK, Mine (2010), *Yönetici Hemşerilerin Yönetim Becerilerinin Klinik Çalışmaları Üzerine Etkisi*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- PORTER E. Michael (1997), “How Competitive Forces Shape Strategy ”, *Harvard Business Review*, Vol. 13, No. 4: 3–10.
- RYAN, A. (2012), “Innovation Performance”, *Journal of Managed Innovation* No. 70: 341-361.
- SAĞIR, Hande (2006), *Yetkinlik Bazlı İnsan Kaynakları Süreçleri ve Bir Araştırma*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim Organizasyon Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- SERİNKAN, Celaleddin., Cabar H. (2008), “KOBİ’lerin Yönetim ve Organizasyon Sorunları”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 1: 2-27.
- SHANTHİ, Gopalakrishnan - Fariborz DAMANPOUR (1998) “Theories of Organizational Structure and Innovation Adoption: The Role of Environmental Change”, *Journal of Engineering and Technology Management JETM*, Vol.15; 1-24.
- TİMURLenk, Beyza (2009), *Kilit Çalışanların Örgütsel yeteneklere ve Firma Performansına Etkileri*, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Gebze.
- WAN D., Huat O. C., Lee F. (2005), “Determinants of Firm Innovation in Singapore”, *Technovation Journal*, Vol. 25, No: 3: 261- 268.
- WATTANASUPACHOKE, Teerayout (2012), “Design Thinking, Innovativeness and Performance: An Empirical Examination”, *International Journal of Management and Innovation*, Vol. 4 No.1: 1-4.
- YAVUZ, Çağla (2010), “İşletmelerde İnovasyon Performans İlişkisinin İncelenmesine Dönük Bir Çalışma”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 2: 133-162.
- YEŞİL, Salih - Ömer ÇINAR - Erdem UZUN (2010), “Kahramanmaraş’ta Faaliyet Gösteren İşletmelerin Yenilik Faaliyetleri Üzerine Bir Alan Çalışması”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 2: 81-100.
- YILMAZ, Tayfun (2010), *Küçük ve Orta Ölçekli İmalat İşletmelerinde Yenilik (İnovasyon) Yönetimi: İzmir İli Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

A Study on The Foreign Elements That Enter into Turkish Through Technological Novelties

Türkçeye Teknolojik Gelişmeler İle Giren Yabancı Kökenli Sözcükler Üzerine Bir Çalışma

Sinan Çakır¹

ABSTRACT

The developments in the technological areas like automotive industry, computation, communication and media sectors accelerate the percentage of the borrowings that enter into Turkish from foreign languages, especially from English. The present study was carried out with the aim of determining the attitude of the young Turkish people towards the borrowings that enter in their native language through such novelties. It also tried to analyze the success and acceptance of the Turkish words that have been produced to replace such borrowings. The findings of the study revealed that young Turkish people mainly prefer to use the borrowed words rather than their Turkish counterparts. It was observed that majority of the target borrowed items could not be replaced with Turkish counterparts yet. The reason for this situation might be that such usages are viewed as more prestigious by the young Turkish people. Besides, the Turkish words that are produced to replace the borrowings seem not to be introduced to young people adequately.

Keywords: language contact, technological novelties, foreign elements in Turkish

ÖZ

Araba sanayi, bilgisayar, iletişim ve basın gibi alanlardaki gelişmeler Türkçeye yabancı dillerden -özellikle İngilizceden- ödünç sözcükler girmesi sürecini hızlandırmaktadır. Bu çalışma, son zamanlarda oluşan bu tür yenilikler ile dilimize girmiş olan sözcüklere karşı gençlerin tutumlarını saptamak üzere gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, bu sözcüklerin yerine geçmesi amacıyla dilimizde türetilen sözcüklerin ne ölçüde başarı ile kabul gördüğü saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bulguları genç Türk konuşucularının genel olarak yabancı kökenli sözcükleri tercih ettiklerini göstermiştir. Ayrıca, bu ödünç sözcüklerin yerine üretilen Türkçe sözcüklerin Türkçeyi kullanan gençler tarafından yeterince benimsenmediği de saptanmıştır. Bu durumun sebebi olarak bu tür kullanımların gençler arasında daha saygınlık verici olarak görülmesi olabilir. Bunun yanı sıra, yabancı dillerden ödünç alınan sözcüklerin yerine geçmesi için türetilen Türkçe sözcüklerin de genç nesillere yeterli düzeyde tanıtılmadığı da gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dilsel etkileşim, Uygulayım bilim gelişmeleri, Türkçedeki yabancı ögeler

¹ Assist. Prof. Dr., Adıyaman University, Department of English Language and Literature, scakir@adiyaman.edu.tr

INTRODUCTION

As long as the people who are using different languages interact with one another, the languages that these people use will interact with one another as well. Hence, it is impossible not to have any foreign elements in a language. As Sir (2013) also states, 'relationships between languages is inevitable. All languages are in mutual effect with the languages which they have a relationship. They borrow language elements from each other and give each other. This is the same for the Turkish language as well.' (p. 969). Similarly, as Özdemir and Süğümlü (2013) emphasize: 'languages, like societies, change, grow and differentiate throughout the history. Turkish language has also changed, developed and differentiated in the course of history from Orkhun Monuments to date. The changes, developments and differentiations apply to all languages and are continuous' (p. 2270).

In the past, because of the historical and cultural reasons, foreign elements from languages like Persian and Arabic entered into Turkish immensely (Karahisar, 2013, p.73). At present, however, it is possible to mention a similar interaction between Turkish and the Western World. Küçük (2007) expresses that among Western Languages, the highest number of loan words have been borrowed from French, and the influence of this language on Turkish dates back to the Imperial Edict of Gülhane (Tanzimat Fermanı). As Vural & Böler (2008) and Ersoy (2006) assert, English started to be more dominant over Turkish after World War II and the influence of this language over Turkish is getting stronger and stronger day by day.

This is widely because of the technological developments in Western World. The developments in the technological areas like automotive industry, computation, communication and media sectors accelerate the percentage of the borrowings that enter into Turkish through these languages, especially through English. Since Turkey is not a technologically leading country, it is subject to the effects of technology, and foreign elements have started to be seen in Turkish more often day by day (Korkmaz, 1995a,b). For instance, via developments in computational technology, borrowings like, *komputer*, *printer*, *flaş disk*, *monitör* enter into Turkish, and because of the incredibly fast improvements in computational technology, the number of this sort of borrowings are increasing day by day.

Another sector that causes an immediate need for borrowings in Turkish is the automotive industry. Via the developments in this industry, foreign elements like *ABS*, *ESP*, *enjeksiyonlu motor*, *spoiler*..etc have started to be seen in Turkish. Of course, Turkish counterparts for these foreign elements are produced by Turkish Language Institution (TDK). Some of these borrowings have been successfully replaced by their Turkish counterparts and they are not used very often by the Turkish speakers; however, in some others it is impossible to talk about the same success.

Borrowings do not harm the natural structure of the language if it is done in normal and well circumstances (Sir, 2013, p. 969). Such items might be useful in increasing and prospering the vocabulary of the language. From this perspective, such borrowed items should not be viewed as language decay (Özkan and Musa, 2004). On the other hand, borrowing items from foreign languages might be unnecessary if the same meaning can be provided through the use of the words that exist in that language already. As Tosun (2005) points out 'changes in language and culture can be considered natural. Nevertheless, the borrowed rules from other languages spoil the structure of the language in which it is applied in terms of reading, writing, pronunciation, morphology, phonetics and semantics. Such a fact brings the degeneration into a language' (p. 136).

The present study was carried out with the aim of determining the attitude of the young Turkish people towards the borrowings that enter in their native language through the technological novelties. One of the purposes of the study is to investigate whether young Turkish people prefer to use the loan words or their

Turkish counterparts. In this way, the success and acceptance of the Turkish words that have been produced to replace the borrowed items would be analyzed as well. Another purpose of the study was to test if the young Turkish people prefer to use English or Turkish sound system while articulating the foreign acronyms. It can be claimed that the age and educational level of the young people are very influential on their preferences for the foreign elements that enter in their native language through the technological novelties. In other words, the students at primary school are expected to prefer the Turkish counterparts of the borrowings that enter into Turkish through computer technology and automotive industry relatively more compared to the students in the upper levels of education. Hence, this study aims to investigate the relation between age, educational level and the use of borrowed items in Turkish. It also aims to assess the success and acceptance of the Turkish words that have been produced to replace the borrowed items.

It aims to answer the following research questions:

- 1- Do the young people prefer to use the borrowings or their Turkish counterparts in their daily speeches?
- 2- What is the acceptance of the Turkish words by the public that have been produced to replace the borrowings?
- 3- What is the relation between age, educational level and the use borrowings?
- 4- Do the young people prefer to use the English sound system or the Turkish one to articulate the foreign acronyms?
- 5- What is the relation between age, educational level and the use of English sound system on the articulation of the foreign acronyms?

METHODOLOGY

The data of the study were collected through a task consisting of 15 items. In the first 10 items of the task, pictures or images representing the target words were shown to the participants (a picture of a mouse or an image of a file in desktop e.g.) and the participants were required to express what they see in the picture orally. When they could not provide the required response, the researcher helped them by explaining their functions without uttering their names. The aim of this procedure was to determine whether they would use the loan words or their Turkish counterparts to name them (fare & mouse e.g.). For the other five items of the task, the written forms of five acronyms (ADSL, MSN, USB, TTNET, MP3) were shown to the participants and they were required to articulate what they see in the paper. In this way, the researcher wanted to determine whether they articulate the acronyms by using the English sound system or the Turkish one.

The task was given to 60 participants (36 girls and 24 boys) orally and individually one by one. These participants are attending to the schools in Ankara and Çankırı: 20 in primary school (mean age: 12,4), 20 in high school (mean age: 16,6) and 20 in university (mean age: 20,2). All of them have got a computer at home, and they use it one or two hours a day. All of them have got a family car as well. The data obtained through the task were analyzed and put in tables in the light of research questions.

Limitations

While assessing the use of foreign items that enter into Turkish through technology, only ten borrowed items which have entered into Turkish through computer technology and automotive industry have been focused. The other borrowed items have been kept out of the study, because it is impossible to check all of the borrowed items at once.

While selecting these ten borrowed items, it was taken into consideration that all of them have got Turkish counterparts which are also commonly used by the public. For some of the borrowed items, there have not been any Turkish counterparts produced yet, so these items have been kept out of the study. The same procedure was followed in the choice of the 5 foreign acronyms. They are

pronounced both with Turkish and English sounds by the public, and they are commonly encountered by people. The acronyms which are not well-known by the majority of the society were not selected as the target items of the study.

DATA ANALYSIS

The findings of the study were demonstrated in tables and analyzed in detail. Table 1 below demonstrates the responses of the participants on the items related to computational technology:

Table 1: The Findings for the Items Related to Computational Technology

Total	Primary School	High School	University
	Students Per cent	Students Per cent	Students Per cent
Per cent			
Laptop / Dizüstü 88/12	80/20	90/10	100/0
Mouse / Fare 65/35	70/30	20/80	100/0
File / Dosya 7/93	0/100	0/100	20/80
Chat / Söyleşi 92/8	85/15	90/10	100/0
Resetlemek /Yeniden Başlatmak 65/35	20/80	75/25	100/0
<i>Total</i> 63/37	49/51	57/43	84/16

When the total percentages are taken into account, it is clearly observed that the participants use borrowings relatively more than their Turkish counterparts. However, when the test items and the group responses are analyzed individually, it is hard to follow this generalization. That is to say, it would not be right to neglect the acceptance of the Turkish counterparts by the public wholly. Especially in the case of *file / dosya*, a great majority of the participants preferred to use the Turkish one. All of the participants who preferred the borrowed item are the university students. The other students in the lower levels of education did not prefer to use the term *file*. A similar finding is on the use of *resetlemek / yeniden başlatmak*. All of the university students preferred to use the English element, but the Turkish counterpart was also preferred by the younger participants. Since their level of proficiency in English is higher than other students, university students prefer to use the foreign elements more frequently. Another reason for this situation may be that using a borrowing is relatively more prestigious for the university students, so they prefer to use the English ones. It is also observed that the Turkish words *dizüstü*, *fare*, *söyleşi* and *yeniden başlatmak* are preferred by some of the young people, but this does not mean that these items have been fully accepted and started to be used by them fully.

In the table, it is observable that the primary school students use the foreign elements and their Turkish counterparts almost equally when the total percentages are considered. The percentages for the Turkish ones are just a little bit higher than that for the English ones. The reason for this situation might be that since they are less proficient in English language, they are less subject to the influence of the foreign elements; and they prefer to use the items that belong to their native language relatively more than their elders. This case is obvious especially on the use of the terms *resetlemek/ yeniden başlatmak*. Only 20 per cent of the subjects in this group preferred to use *resetlemek*, while all of the participants attending to university preferred to use the term *resetlemek* rather than *yeniden başlatmak*. The same assessment can be made on the use of *file* and *dosya*. None of the members of this group preferred to use the foreign element, which is not the case for the university students. On the other hand, as for the terms *laptop*, *mouse*, and *chat*, it is clearly seen that the foreign elements are more commonly used even by the

primary school students compared to their Turkish counterparts. These results suggest that even for the youngest group of the study using the borrowed counterparts of these items are more preferable. This situation shows that these items which have been produced to replace the foreign elements have not been accepted fully by the great majority of the young people in the society yet.

What is noteworthy to mention on the responses of high school students is the use of the items *fare & mouse and file & dosya*. Majority of the high school students preferred the Turkish words rather than the borrowed items. On the other hand, as for the terms *laptop, chat and resetlemek*, the participants in this group preferred to use the foreign elements in majority. Especially, the percentages for the items *laptop/dizüstü* and *chat/söyleşi* are quite noteworthy (both 90 per cent). When the total percentages are considered, borrowings are slightly more preferred for this group of participants compared to their Turkish counterparts.

The responses of the university students on the use of the borrowed items that enter into Turkish through computer technology reveal that a great majority of the participants in this group prefer foreign elements rather than their Turkish counterparts: % 84. Since they are more proficient in English compared to the younger participants, they are more subject to the foreign influence in language use. Besides, using foreign elements in university level seems to be more prestigious. Hence, they do not prefer the Turkish counterparts of the items in their speeches in most cases. All of the subjects preferred to use the borrowed items except for the *file / dosya* case.

The responses of the participants on the items related to the automotive industry are presented in Table 2 below:

Table 2: The Findings for the Items Related to Automotive Industry

Total	Primary School	High School	University
	Students Per cent	Students Per cent	Students Per cent
Per cent			
Airbag / Hava Yastığı 68/32	65/55	80/20	100/0
Sunroof/ Açılır Tavan 68/32	60/40	45/55	100/0
Distribütör/ Dağıtıcı 90/10	90/10	80/20	100/0
Spoiler /Rüzgarlık 13/87	5/95	20/80	5/95
Hız Limiti / Hız Sınırı 48/52	0/100	70/30	75/25
<i>Total</i> 57/43	44/56	53/47	76/24

When the total percentages are taken into account, it is noticed that they mainly prefer to use the foreign elements rather than their Turkish equivalents. Similar to the findings for the computational technology, only in one item of the task, the Turkish word was preferred more commonly than the loan word. The term *rüzgarlık* is much more preferable for them compared to *spoiler*. The reason for this situation may be that the term *spoiler* is not acquainted for them so they prefer to use its Turkish counterpart which is far more meaningful for them. This means that the correspondent term has been successfully developed before this borrowing fully entered into Turkish. However, it is not possible to make the same judgment for the other foreign elements like *airbag, sunroof, and distributor*. These loan words are more frequently used than their Turkish counterparts. The terms *limit* and *sınır* seem to be equally preferred by the young people who took part in the study.

The total percentages show that the primary school students prefer to use the Turkish items more frequently than their foreign counterparts. Especially, the percentages for the use of the terms *rüzgarlık* and *hız sınırı* are quite noteworthy.

Almost all of the subjects in this group preferred to use the Turkish items, which shows that they are less subject to the foreign influence in the use of language compared to their elders. As for the terms *airbag*, *sunroof* and *distributor*, the subjects in this group preferred these foreign elements less than the subjects in other groups; but the preference for these foreign elements are still relatively higher than their Turkish counterparts.

When the total percentages for the responses of high school students are taken into account, it is noticed that the numbers are quite close to each other. This means that high school students use the foreign elements and their Turkish counterparts almost equally. For some of the test items they prefer to use the loan words more (*airbag*, *distributor*, *hız limiti*), and in some others they prefer the Turkish words more: (*açılır tavan*, *rüzgarlık*).

A great majority of the university students preferred the foreign elements over Turkish ones with 76 per cent in total. Only the term *spoiler* got opposing results. This term seem not to have settled into Turkish fully yet and its Turkish counterpart appears to be more meaningful for the participants and they prefer to use it instead of the borrowed item. All in all, the total percentages show that university students prefer loan words over their Turkish counterparts.

The responses of the participants on the articulation of foreign acronyms are presented in Table 3 below:

Table 2: The Findings for the Articulation of the Acronyms

Total	Primary School	High School	University
	Students Per cent	Students Per cent	Students Per cent
Per cent			
ADSL (Eng) / (Tur) 93/7	90/10	90/10	100/0
MSN (Eng) / (Tur) 82/18	85/15	60/40	100/0
USB (Eng) / (Tur) 100/0	100/0	100/0	100/0
TTNET(Eng) / (Tur) 88/12	70/30	95/5	100/0
MP3 (Eng) / (Tur) 96/4	95/5	95/5	100/0
<i>Total</i> 92/8	88/12	88/12	100/0

The results in the table show that young people prefer to articulate the foreign acronyms by English sounds rather than Turkish ones. In all levels of education, the students prefer to articulate the acronyms by using the English sound system rather than the Turkish one.

It is clearly noticed in the table that the foreign acronyms *ADSL*, *MSN*, *USB*, *TTNET* and *MP3* are not preferred to be articulated with Turkish sounds even by the youngest group of the participants. It is highly possible that majority of these speakers do not know the full form these acronyms, but they still prefer to articulate them by English sounds.

All of the participants attending to university preferred to articulate the acronyms in English. None of the 100 responses indicated the use of the Turkish sound system. These results are very clear and reveal a lot about the language attitude and language use of the university students.

DISCUSSION

In the past, Turkish was mainly influenced by the languages like Arabic and Persian because of the religious and cultural connections with the counties these languages are spoken. Nowadays, especially by means of the technological developments, foreign language influence on Turkish is mainly from western languages, especially from English. As a result of the technological novelties in the

fields like computational technology and automotive industry, foreign elements have started to be seen very frequently in Turkish. Especially the young people who are learning English at schools and who are following the novelties in the technology are subject to the influence of the foreign elements very much while they are using their native tongue. The purpose of this study was to investigate the relation between educational level of the young people and the use of foreign elements in Turkish by them. It was hypothesized that the age and educational level of the young people are very influential on their use of the foreign elements that enter in their native tongue through the technological novelties. In other words, the students at primary school were supposed to use the Turkish counterparts of the foreign elements that enter into Turkish through computer technology and automotive industry relatively more compared with the students in the upper levels of education. Another aim of this study was to assess the success and acceptance of the Turkish words that have been produced to replace the borrowed items.

When the data gathered in the study were analyzed, it was clearly noticed that the participants preferred the foreign elements relatively more than their Turkish counterparts; however it would not be right to neglect the acceptance of the Turkish counterparts by the young people wholly. What had been hypothesized before starting the study was supported by the data analyzed. It was noticed that young learners who are attending to primary school use Turkish counterparts of the foreign elements relatively more than their elders. A great majority of the university students preferred to use the borrowed items rather than their Turkish counterparts. Hence, when the age and educational level of the participants increase, so do their preferences for the borrowed items. The reason for this situation might be that they become more proficient in English language in time and they become more acquainted with the foreign words. Besides, by getting older, using foreign elements in their native tongue might be viewed as more prestigious for them.

When the test items are analyzed individually, it is noticed that a great majority of the participants preferred to use the Turkish word in the case of *file / dosya*. The four participants who preferred the foreign element are the ones who are attending to University, which is a significant finding in the study. The other students in the lower levels of education did not prefer to use *file*. Since their level of English is higher than other students, university students prefer to use the foreign elements more frequently.

As for the case of *rüzgarlık / spoiler*, the Turkish item was much more preferable for the participants compared to the foreign element. The reason for this situation may be that the term *spoiler* was not acquainted for them so they preferred to use its Turkish counterpart which is far more meaningful for them. This means that the correspondent term has been successfully developed before this borrowing fully entered into Turkish. However, it is not possible to draw the same conclusion for the foreign elements *chat, mouse, laptop, airbag, sunroof*, and *distributor*. They were preferred more than their Turkish counterparts. The terms *limit* and *sinir* seem to be equally preferred by the young people in Turkey.

In the articulation of the foreign acronyms, the students in all levels of education preferred to articulate the foreign acronyms with English sounds rather than Turkish sounds. The difference among the variables was very clear. In all levels of education, the students preferred to articulate the acronyms in English rather than Turkish. Especially in the university level this choice was far more dominant. None of the University students preferred to articulate them in Turkish. Especially the articulation of the acronym *USB* was very noteworthy; none of the sixty participants preferred to articulate it by Turkish sounds, which was an important finding of this study. These results are very revealing about the language preferences of the young people in Turkey. They have a tendency to use the foreign sound systems for the articulation of the acronyms.

CONCLUSION

The findings of the study reveal how technological novelties in Western world increase the number of loanwords in our language. It is apparent that majority of these borrowed items could not be replaced with Turkish words yet. It is also certain that some of the Turkish words that have been produced to replace the foreign borrowings are not adequately introduced to young people.

In the study, it was observed that the frequency of loan word usage increases in parallel with the age and educational level of the young people. That is to say, when the age and educational level of the young people increase, so do their preferences for foreign words to Turkish ones. The reason for this situation might be that they become more acquainted with the foreign language in time and using foreign words in their speeches might appear to be more prestigious for them.

This study was carried out on sixty participants. In further studies, the number of the participants and the number of the borrowed items may be increased in order to be able to make a more detailed analysis of the issue. Besides, in this study only the young people who are attending to the primary school, high school and university have been chosen as the participants of the study. The other age groups were kept out of the study. Further researches can be carried out on these age groups as well.

REFERENCES

- Ersoy, H. (2006). Türkçedeki Yabancı Sözcüklerin Kullanım Alanı Bilgileri ve Düşündükleri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1, 2: 205-219.
- Korkmaz, Z. (1995a). *Türk Dili Üzerine Araştırmaları, Cilt 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1995b). Batı Kaynaklı Yabancı Kelimeler ve Dilimiz Üzerindeki Etkileri. *Türk Dili*, 524: 843-858.
- Karahisar, T. (2013). Dijital Nesil, Dijital İletişim ve Dijitalleşen (!) Türkçe. *Online Academic Journal of Information Technology*, 4, 12: 71-83.
- Küçük, S. (2007). Dil Kirliliğinin Türkçemize Yansımaları. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 669: 504-514.
- Özdemir, M. and Sügümlü, Ü. (2013). Dilde Sadeleşme ve Dil Akademisi Tartışmaları: Türk Dili Dergisi (1976). *Turkish Studies*, 8, 9: 2269- 2295.
- Özkan, F., and Musa, B. (2004). Yabancı Dillerin Türkçenin Sözdizimi Üzerindeki Etkileri. *Bilgi*, 30: 95-139.
- Sır, A. N. (2013). Türkçede Batı Kaynaklı Kelimeler ve Unsurlar Sorunu. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6, 8: 969-982.
- Tosun, C. (2005). Dil Zenginliği, Yozlaşma ve Türkçe. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 1, 2: 136-154.
- Vural, H. and Böler, T. (2008). Türkçe Sözlükten Hareketle 1944'ten 2005'e Dilimizdeki Batı Kökenli Sözcükler. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 36: 49-63.